

ISSN - 2544-9346

OPEN ACCESS
PEER-REVIEWED JOURNAL

SCIENCE REVIEW

Scientific Edition
Published by:

RS **Global**

Open Access Peer-reviewed Journal

Science Review

6(13), July 2018
Vol.2

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr

Chief editor

Laputyn Roman

PhD in transport systems,
Associate Professor,
Department of Transport
Systems and Road Safety
National Transport University

Editorial board:

Lina Anastassova

Full Professor in Marketing, Burgas
Free University, Bulgaria

Mikiashvili Nino

Professor in Econometrics and
Macroeconomics, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University, Georgia

Alkhalwaldeh Abdullah

Professor in Financial Philosophy,
Hashemite University, Jordan

Mendebeav Toktamys

Doctor of Technical Sciences,
Professor, LLP "Scientific innovation
center "Almas", Kazakhstan

Yakovenko Nataliya

Professor, Doctor of Geography,
Ivanovo State University, Shuya

Imangazinov Sagit

Director, Ph.D, Pavlodar affiliated
branch «SMU of Semei city»

Peshcherov Georgy

Professor, Moscow State Regional
University, Russia

Mustafin Muafik

Professor, Doctor of Veterinary
Science, Kostanay State University
named after A.Baitursynov

Ovsyanik Olga

Professor, Doctor of Psychological
Science, Moscow State Regional
University

Nino Abesadze

Associate Professor Tbilisi State
University, Faculty of Economics
and Business

Sentyabrev Nikolay

Professor, Doctor of Sciences,
Vologograd State Academy of
Physical Education, Russia

Harlamova Julia

Professor, Moscow State University
of Railway Transport, Russia

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,

Warsaw, Poland

Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

Publisher Office's address:

Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773

Website:

<https://rsglobal.pl/>

E-mail:

editorial_office@rsglobal.pl

Tel:

+4(822) 602 27 03

All articles are published in open-access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). Hence, authors retain copyright to the content of the articles. CC BY 4.0 License allows content to be copied, adapted, displayed, distributed, re-published or otherwise re-used for any purpose including for adaptation and commercial use provided the content is attributed. Detailed information at Creative Commons site: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

DOI: 10.31435/rsglobal_sr
OCLC: 1036699169
Publisher - RS Global
Country – Poland
Format: Print and Electronic
Frequency: monthly
Content type: Scholarly

CONTENTS

SOCIOLOGY

Крупенина Наталія
НАСЛІДУВАННЯ І ПРАВА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В
МУСУЛЬМАНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ.....3

Лазба Наталия, Зойдзе Инеза
РЕАКЦИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (CIVIL SOCIETY) И ЕГО ИНСТИТУТОВ НА
ГОСУДАРСТВЕННЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРОЕКТЫ РАЗВИТИЯ
(НА ПРИМЕРЕ АДЖАРИИ)7

PHILOLOGY

Бондаренко О. Є.
ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ: СУБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО
ПРОСТОРУ МЕДІАПОВІДОМЛЕННЯ.....12

ART

Гарькава Ольга
ЦІНСЬКИЙ ФАРФОР ІЗ РОЗПИСОМ «BLUE-AND-WHITE» З КОЛЕКЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ БОГДАНА І ВАРВАРИ ХАНЕНКІВ18

Кожуленко І. В.
ТЕКСТИЛЬНА ТВОРЧІСТЬ ТЕРНІВСЬКИХ БОЛГАР.....27

Фарзалиев Мазахир Гамза о., Рамазанова Хиджера Адалят к.
АНАЛИЗ ТЕХНОЛОГИИ ПРОИЗВОДСТВА И ФИЗИКО- МЕХАНИЧЕСКИХ
СВОЙСТВ СЫРЬЯ-КОКОННОЙ НИТИ ДЛЯ ВЫРАБОТКИ КЕЛАГАИ33

Рязанов В. В.
СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ТЕАТРАЛЬНОЙ
ПЕДАГОГИКЕ РОССИИ: ПРОБЛЕМА «СИНТЕЗА ИСКУССТВ»36

HISTORY

Jemal Beridze
TURKEY IN GEOPOLITICS OF THE CAUCASUS DURING 1990s43

Тугуши Гия Гелаевич
РОЛЬ ПЕРИКЛА В РАЗВИТИИ ДЕМОКРАТИИ В АФИНАХ47

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

Антонюк У. В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ51

Кіцен Наталія Валентинівна
ЕКСТРАДИЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....56

Irakli Gorgiladze, Lasha Bazhunaishvili
POPULIST RHETORIC IN GEORGIA'S FOREIGN POLICY: REGIONAL AND INTERNATIONAL
DIMENSIONS.....59

Oksana Vasylchenko
AMNESTY AHEAD FOR UKRAINE: ISSUES OF NON-GRANTING64

SOCIOLOGY

НАСЛІДУВАННЯ І ПРАВА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В МУСУЛЬМАНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Крупенина Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент

*завідувач кафедру загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти
Дніпровської академії безперервної освіти, Україна*

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5905

ARTICLE INFO

Received: 18 May 2018

Accepted: 26 June 2018

Published: 01 July 2018

KEYWORDS

Islam, Muslim culture, Muslim society, children with special needs.

ABSTRACT

The article, based on the original sources of research on Arabic, Kurdish scholars and on materials of empirical research in Al - Wakra (State of Qatar), analyzes the imitation and rights of children with special needs in Muslim culture. The empirical basis of the article was the data included in the monitoring and content analysis of television broadcasts of the television channel Al Jazeera. The author focuses on the influence of Islam on the imitation and rights of children with special educational needs.

Citation: Krupenyna Nataliia (2018) Nasliduvannya i Prava Ditey z Osoblyvymy Potrebamy v Musulmanskiy Kulturi. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5905

Copyright: © 2018 Krupenyna Nataliia This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначається тим фактом, що в сучасному світі проблеми не можуть вирішуватися поза контекстом глобалізації. Певний рух в цьому напрямку відбувається і в мусульманському світі. Він шукає власну модель розвитку, в якій помітне місце займає іслам. У цій частині світу є прагнення поєднати універсальні риси сучасної цивілізації і її цінності з самобутніми ідеалами ісламської спадщини.

Будучи носієм певної культури, людина живе на основі значущих з точки зору цієї культури життєвих сенсів і цінностей. При цьому найважливіші життєві смисли і цінності визначаються релігією і етнічною приналежністю людини.

Релігія іслам за поширеністю в світі є третьою після буддизму і християнства. Іслам (від араб. «Саліма») - залишатися неушкодженим, цілим, благополучним). Знамените вітання: «Салам алейкум!» в перекладі означає «Мир вам!». Похідне від цього ж кореня слово «іслам» означає «релігія світу». Друге значення слова «іслам» - «переказ себе Богу» або «покірність».

Той, хто прийняв цю релігію вважається «відданим», по-арабські мусульманином, звідси ще одна назва цієї релігії - мусульманство.

Іслам зіграв величезну роль в історії і культурі не тільки арабів, а й багатьох інших народів світу. Під прямою його дією склалися культурні традиції, ідейний багаж, норми побуту і моралі, які й сьогодні визначають життя в мусульманській культурі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Наукові дослідження проблем наслідування і прав дітей в мусульманській культурі представлені значним масивом досліджень арабських і курдських вчених (Al-Hendawi, Al-Kaabi, Al Attiyah, Bosbait M., Dwairy M., El-Banyan A. S. C. Gibb та ін.). Але в Українському науковому просторі таких досліджень ми не зустріли.

Мета статті полягає в спробі з'ясувати співвідношення ісламських цінностей та наслідування і прав дитини з особливими потребами в мусульманській культурі.

Виклад основного матеріалу. Мусульманська культура сформувалася в результаті взаємодії культур різних народів, які звернулися в іслам. Кожен з них зробив свій внесок в розвиток ісламських традицій і звичаїв, суспільних норм і засад.

Іслам - це окрема специфічна культура. Вона не є арабською, ближньо- або просто східній. Вона не монолітна, а багата різноманітністю. Зрозуміло, в ісламській культурі є елементи фундаментальні, загальні для всіх мусульман, але є й інші, що відрізняються від країни до країни і від народу до народу. Універсальні основи ісламської культури є наслідком Корану і Сунни, а особливі з місцевих звичаїв різних народів (араб. «Аараф» або «адат»).

Діти багатство кожної нації і продовжувачі роду. Іслам приділяє увагу питанням дитинства вже більше тисячі чотирьохсот років. Він закладає фундамент для правової, соціальної гарантії прав дитини та її правильного виховання, адже діти продовжувачі роду людського, прикраса сім'ї, подарунок Всевишнього: «Багатство і сини прикраса цьому життю ...» [2].

У сурі Аль-Фукран, аят 74 йдеться: «І (праведні раби Милостивого Аллаха - це) ті, які говорять (звертаючись з благанням до Аллаха): «Господь наш! Дай нам від наших дружин і потомства прохолоду очей [радість і заспокоєння]» [3].

Народження дитини з особливими потребами може кардинально змінити життя сім'ї. Тому такі сім'ї потребують особливої підтримки для «забезпечення психологічної та соціальної стабільності сім'ї» [4], надання допомоги дитині в соціальній взаємодії не тільки з членами сім'ї, а й з однолітками, іншими індивідами; наданні адаптації не тільки соціальної, але й економічної.

У проведеному дослідженні ми використовували включене спостереження (English Modern School Wakra, Катар, Аль-Вакра), як якісний метод польового дослідження, який дозволяє проводити польове вивчення індивідів в їх природному середовищі і в повсякденних життєвих обставинах, тобто вивчення соціальної групи «зсередини». Даний метод дослідження ми вже використовували в Іраку і в Курдистані. При цьому автор статті (за ступенем закритості-відкритості для респондентів) виступав в ролі повного спостерігача. За формою взаємовідносин - це було відкрите спостереження. За охопленням - суцільне спостереження. Вид включеного спостереження був визначений як нестандартизоване (неконтрольоване).

Школа, в якій відбувалося включене спостереження, єдина в Аль-Вакра, яка навчає дітей з особливими потребами. Більшість її учнів (81,6%) – це діти, які сповідують іслам. Вчителі мусульмани складають 18%.

В основу нашої дослідницької програми було покладено уявлення про те, що відношення до дітей з особливими освітніми потребами у школі розгортається відповідно до соціокультурному середовищі мусульманського суспільства. Важливим тут є точне розуміння терміна «мусульманське» - від арабського «муслим (مؤمن)» - «той, хто підкоряється». В ісламі активність і самовираження індивіда зведені до мінімуму, при цьому посилені роль суспільного буття та ідея колективного порятунку. Коран наказує послідовникам ісламу покинути «звичаї батьків» на користь правил, встановлених в самому Корані. Замість громади по крові - громада по вірі - умма. Ісламу не властиво поділ сфери життя на світську і релігійну частини. Ця нероздільність привела до появи Шаріату - закону, який заснований на інтерпретації положень Корану і Сунни і містить релігійні встановлення, правові норми, моральні та побутові приписи. Ніяке науково обґрунтоване положення, будь то зміна в шкільних програмах або зміни в правилах прийому на курси водіїв не буде володіти абсолютним авторитетом, якщо воно сформульовано кафіром (невірним) і немає йому підтвердження в Корані або в Сунні. Тому в ході спостереження ми отримали емпіричні дані корегування освітньої системи в школі (яка по суті є структурованою по освітнім програмам Кембриджу) у відповідності до існуючих соціокультурних умов.

Але головне - це ставлення до дітей з особливими потребами в соціокультурному середовищі мусульманського суспільства.

Дитина з особливими потребами - це новий і ще не усталений термін у мусульманському суспільстві, коли воно усвідомлює необхідність відобразити в мові своє мінливе ставлення до дітей з порушеннями в розвитку.

Висловлюючи відмову суспільства, яке сповідує іслам, від поділу людей на повноцінну більшість і неповноцінну меншість, новий термін закріплює зміщення акцентів в характеристиці цих дітей з недоліків, порушень, відхилень від норми до фіксації їх потреб в особливих умовах і засобах освіти. Цей термін підкреслює відповідальність суспільства за виявлення і реалізацію цих потреб.

Незважаючи на те, що даний термін з'явився в мусульманських країнах пізніше, ніж в Америці і країнах Західної Європи, його введення в ужиток не можна кваліфікувати як пряме запозичення західного терміну «діти з особливими потребами» («Children with Special Needs»).

Зміст терміну «діти з особливими потребами» органічно відображає розуміння дитини з порушеннями в розвитку, яка потребує «обхідних шляхів» досягнення тих завдань культурного розвитку, які в умовах норми досягаються вкоріненими в ісламі засобами виховання [4].

Ми погоджуємось з твердження Каддумі Мавран Алі (Гуманітарний університет, Хартум, Судан): «Немає сумнівів у тому, що іслам є керівництвом по вихованню та навчанню дітей з особливими потребами» [6, с.149]. Маючи обмеження рамками публікації, для ілюстрації перерахуємо приклади для наслідування і керівництва (яким відводиться значна роль в системі ісламського виховання) по відношенню до дітей з особливими потребами в ісламі: Абдуллах ібн Умм Мактум (з приводу цієї сліпої людини Аллах послав шістнадцять аятів, які читали і завжди будуть читати люди); 'Амр ібн аль-Джамух (був сильно кульгавим на одну ногу. Незадовго до битви при Ухуді Амр побачив, як його сини збираються на бій, і теж захотів брати участь в битві. Перед битвою Амр запитав Пророка «О Посланник Аллаха, скажи мені, якщо я буду битися на шляху Аллаха і загину, покрокую я до раю зі здоровою ногою?» Мухаммад йому відповів: «Так. Покрокуєш!» Після закінчення битви, проходячи повз тіл загиблих, Пророк сказав: «У мене таке відчуття, ніби я бачу, що 'Амр ібн аль-Джамуха вже крокує по раю зі здоровою ногою!»); Саліма ібн Дінар (Я не бачив людини, до уст якої мудрість була б ближче, ніж до уст Саліма ібн Дінар. 'Абд-ар-Рахман ібн Зейд); Хауза ібн Халіфа аль-Асамм; Мухаммад ібн ан-іхал ад-Дарі; Абу Джа'фар аль-Кінді; Аббан ібн 'Усман ібн 'Аффан; «Одна з жінок»; «Один з попередників»; 'Урва ібн аз-Зубайр.

Іслам покладає на суспільство турботу про дітей з особливими потребами, догляд за ними та сприяння їх одуженню, оскільки хвороба, як одна з причин немічності людини, впливає на дитину. Ймовірно, даний смисл міститься в сурі «Бджоли», аят 76: «І наводить Аллах притчу про двох мужів, один з яких німий, ні на що не здатний, тягар для свого пана. Куди б пан його не послав, він не повертається з добром. Невже ж однакові він і той, який спонукає до справедливості та іде прямою дорогою?». Вираз «тягар для свого пана» означає, що німа людина обтяжлива для своїх близьких, біда для своїх братів. У цьому міститься роз'яснення його нездатності піклуватися про себе після згадки про повне безсилля. Також куди б його не направляли, він ніколи не повернеться з добром, оскільки він не розуміє того, що йому говорять. У цьому порівнянні міститься вказівка на слабкість і нездатність приносити користь самому собі, а також на те, що така людина має потребу в турботі з боку інших людей. З цієї причини ті, хто перебуває в подібного роду стані, називаються немічними, як в сурі «Покаяння», аят 91: «Нема гріха ні на немічних, ні на хворих, ні на тих, хто не знаходить, що витратити, якщо вони щирі перед Аллахом та його посланцем. Нема шляху супротив тих, хто робить добро».

«Неміч» в аяте розуміється як тілесна неміч, яка притаманна людям з фізичними недоліками. Очевидно, що такі люди потребують уваги та піклування від усіх соціальних інститутів, починаючи з родини і закінчуючи державою. Коли кожний мусульманин буде бажати блага, закликати до того, що схвалюється та прагнути творити добро, тоді діти з особливими потребами будуть оточені турботою та увагою. Як сказано в хадісі «Сахіх аль-Джамі'» 4/40: «Закликати до схвалюваного, забороняти те, що засуджується, видаляти кістки і камені зі шляху людей, вести сліпого, пояснювати глухому і німому, показувати тому, хто питає, місце про яке тобі відомо, щодуху бігти на допомогу тому, хто у біду і, засукавши рукава, допомагати піднімати ношу слабкому». Ті, хто піклуються про дитину з особливими потребами, будуть мати відплату від Аллаха. Абу Хурайра передає, що Пророк розповів таку історію: «Одного разу блудниця з іудеїв побачила собаку, яка кружляла навколо колодязя, страждаючи від спраги. Жінка зглянулася над нею, зняла туфлю, дістала води і напоїла з неї собаку. За це Аллах простив її гріхи» (Сахіх аль-Бухарі, хадіс 3467).

Але не зважаючи на все викладене вище і досі народження дитини з особливими потребами в сім'ї вважається покаранням, ганьбою.

Такий факт намагаються приховати від умми. Батьки не намагаються щось змінити в житті дитини, тому що «Аллах покладає на душу тільки те, що вона у змозі винести» (Сура 2.Корова, 286-й аят) і ще тому, що віра в приречення і долю. (Шоста основа іману) обов'язкова для всіх мусульман. У багатьох аятах Корану вказується на те, що все, що відбувається у Всесвіті було заздалегідь визначено Аллахом і відповідає Його мудрому задуму: «Воістину, Ми створили кожну річ згідно визначенню» (сура 54 «Місяць», аят 49). Кадар і када (доля (рок) і вирок) - ісламські терміни, якими позначають зумовленість всього сущого Аллахом.

Аль-Хендай Al-Hendaw (2014 року), аналізуючи соціокультурні особливості катарського суспільства, акцентував увагу на попередженні потенційного опору, яке може виникнути, коли західні моделі відношення до дітей з особливими потребами реалізуються в традиційному суспільстві [1].

З метою вивчення в Аль-Вак ра питань щодо наслідування і прав дітей з особливими освітніми потребами ми використовували контент-аналіз телепередач у телевізійній провідній арабомовної медіа-мережі Al Jazeera, беручи до уваги той факт, що телебачення, в даний час, є наймасовішим каналом комунікації і одним із серйозних факторів, що впливають на особистість, що обумовлено специфікою телевізійного впливу (використання відразу двох каналів - зорового і слухового, різних маніпулятивних технологій).

Об'єкт контент-аналізу-телевізійні канали. Предмет - зміст телевізійних програм. Вибірка - телепрограми телеканалу Al Jazeera.

Одиниця аналізу рахунку - кількість згадок в назвах слів і словосполучень «сім'я», «доброта», «співчуття», «дружні діти», «діти з особливими потребами», сура 37 «Ті, хто стоїть в ряд», аят 96[7]. Закономірності частотного розподілу слів і словосполучень дозволяють зрозуміти закономірності смислового визначення об'єкта.

Пояснимо включення в даний список сури 37 «Ті, хто стоїть в ряд», аят 96. У багатьох аятах Корану вказується на те, що все, що відбувається у Всесвіті було заздалегідь визначено Аллахом і відповідає Його мудрості: Він здатний змінити всіх людей, спрямувавши їх на прямий шлях, але Він хоче, щоб люди самостійно робили свій вибір і були випробуванням один для одного. Коран говорить: «Якби твій Господь побажав, вони не надходили б так» (сура 6 «Худоба», аят 112); «Якби твій Господь захотів, то Він зробив би людство єдиною громадою» (сура 11 «Худ», аят 118). Аллах створив все, що є у Всесвіті, включаючи людські діяння і помисли: «Аллах створив вас і те, що ви робите» (сура 37 «Ті, хто стоїть в ряд», аят 96). Згідно з Кораном, вчинки людей залежать від їх бажань і можливостей. Аллах вкладає в їх серця бажання і дає їм можливість здійснити їх. Він творить причину, яка втілюється в результат [8].

У проаналізованих телепрограмах нами було зафіксовано 998 згадок одиниць аналізу рахунку контент-аналізу: «сім'я» (65); «Доброта» (75); «Співчуття» (96); «Дружні діти» (165); «Діти з особливими потребами» (61); сура 37 «Ті, хто стоїть в ряд», аят 96 (536).

Дані контент-аналізу наочно ілюструють соціокультурний аспект конструювання попередження потенційного опору, яке може виникнути, коли західні моделі відносин до дітей з особливими потребами реалізуються в традиційному суспільстві.

Також в контент-аналізі була виділена категорія «Динаміка», але в даній статті результат по цій категорії не представлений, динаміка одиниць аналізу рахунку стане темою для подальших публікацій.

Висновки. Наслідування і права дітей з особливими потребами в культурі мусульман не є породженням сучасності і відповіддю на заклик правозахисних організацій - вона виникла більш ніж чотирнадцять століть тому, ще до того, як до цього дійшли в інших спільнотах. Ісламський шариат зобов'язує надавати таким дітям всі види захисту: соціальну, медичну, психологічну, адаптаційну, розглядаючи їх як рівноправних членів мусульманського суспільства.

Неминучий процес модернізації ісламських цінностей в розвиненому громадянському суспільстві повинен мінімізувати протиріччя і посилювати можливості спільного впливу на наслідування і права дітей з особливими потребами.

Перспективами подальших досліджень полягають в узагальненні матеріалів щодо співвідношення ісламських цінностей та наслідування і прав дитини з особливими потребами в мусульманській культурі; визначення змістовних індикаторів, пов'язаних з характеристиками шкіл Аль - Вакра (Держава Катар) та учнів с особливими освітніми потребами, які в них навчаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Al-Hendawi, M., & Keller C. 2014. Beyond the walls of the school: Risk factors and children and youth in the Gulf. Near and Middle Eastern Journal of Research in Education, <http://dx.doi.org/10.5339/nmejre.2014>.
2. Коран 18:46

3. سورة الفرقان: آية 74.

4. أحمد، لطفي بركات (1981): الرعاية التربوية للمعوقين عقليا، ط1، دار المريخ، الرياض، ص96.

5. أحمد، لطفي بركات (1981): الرعاية التربوية للمعوقين عقليا، ط1، دار المريخ، الرياض، ص96.

6. القدومي، مروان علي (2001): حقوق المعاق في الشريعة الإسلامية، مجلة جامعة القرآن الكريم والعلوم

7. الطفل المعاق - حقوقه ومتطلبات تربيته من منظور إسلامي الإنساني، الخرطوم، العدد (4)، ص149.

<http://www.dawahmemo.com/>

8. وجوالع القرآن الكريم جامعة مجلة، الإسلامية الشريعة في المعاق حقوق: (2001) علي مروان، القدومي 149. ص (4)، العدد، الخرطوم، الإنسانية

РЕАКЦИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (CIVIL SOCIETY) И ЕГО ИНСТИТУТОВ НА ГОСУДАРСТВЕННЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРОЕКТЫ РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ АДЖАРИИ)

Лазба Наталия, ас. профессор,
Зоидзе Инеза, асоц. профессор

Батумский государственный университет Ш. Руставели, Батуми, Грузия

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5906

ARTICLE INFO

Received: 11 May 2018
Accepted: 23 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

civil society, institute, society, development, self-awareness, norms, self-organization

ABSTRACT

Civil society is a necessary way of social existence of people, based on democratic freedoms and law. Its absence excludes the democratic order of political life and economic sphere. Civil society implies a model of society that focuses not on politics and the economy, but, first and foremost, on the society itself. It is maturing gradually as the country's economic, political development, welfare, culture and self-consciousness of people, provided the society's ability to self-organization based on religious and ethical norms that have a basis in deep layers of culture. Despite the ubiquity of the state and external forces influencing the development processes, civil society in Adjara has a significant weight in the decision-making process. It reacts actively to projects that are designed, on the one hand, to promote social and economic development in the region, and on the other, harm social, cultural or environmental processes.

Citation: Лазба Н., Зоидзе И. (2018) Reakciya Grazhdanskogo Obshestva (Civil Society) i Ego Institutov na Gosudarstvennye i Mezhdunarodnye Proekty Razvitiya (na Primere Adzharii). *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5906

Copyright: © 2018 Лазба Н., Зоидзе И. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Гражданское общество (civil society) является необходимым способом социального существования людей, основанное на демократических свободах и праве. Его отсутствие исключает демократический порядок политической жизни и экономической сферы. Гражданское общество подразумевает такую модель общества, которая фокусируется не на политике и экономике, а, в первую очередь, на самом социуме. Оно вызревает постепенно по мере экономического, политического развития страны, роста благосостояния, культуры и самосознания народа, при условии способности общества к самоорганизации, признаваемой религиозно-этическими нормами, имеющими основание в глубинных пластах культуры. «Гражданские общества не возникают за одну ночь, ни за тот срок, в течение которого можно составить демократическую конституцию или даже заложить основы рыночной экономики». Под гражданским обществом Р. Дарендорф понимает ту ткань совместной для людей жизни, которая для своего поддержания не нуждается в государстве, поскольку создается за счет низовых инициатив, создания ассоциаций, которых должно быть много, чтобы правам индивидов или меньшинств не угрожали никакие комбинации, образующиеся внутри большинства. «Лучшее гражданское общество - это творческий хаос. Оно оберегает нас не только от «неудобств естественного состояния», но и от неудобств, возникающих в связи с монополистическими притязаниями какого-нибудь самозваного меньшинства, как, впрочем, и большинства» [3].

В своем развитом виде гражданское общество предстает как система определенных формализованных и институционализированных структур. Однако независимо от них в обществе могут существовать и иные самоорганизующиеся движения, инициативы, ассоциации, а также

приводящие в движение общественную жизнь сообщества публичной сферы, неформальные социальные связи и солидарные сообщества. Все это тоже относится к гражданской, то есть неполитической и неэкономической сфере общества. Поэтому для жизнестойкости общества наряду с развитой системой формальных институтов, необходимым условием является развитость неполитических (неформальных) форм [7].

Американские ученые, политолог Дж. Коэн и социолог Э. Арато, под гражданским обществом понимают сферу социальной интеракции между экономикой и государством, состоящую, в первую очередь, из сфер наиболее близкого общения (семья), объединений (добровольных), социальных движений и различных форм публичной коммуникации. Современное гражданское общество институционализируется и распространяется посредством законов и субъективных прав, стабилизирующих социальную дифференциацию [4].

К условиям, обеспечивающим эффективное и сбалансированное взаимодействие государства и гражданского общества, следует отнести:

- развитость демократии, ее реальное проявление во всех сферах общественной жизни; легитимность власти и ее эффективность в интересах всех граждан общества;
- зависимость общества и власти от закона, их безусловная подчиненность и подконтрольность ему;
- развитость и эффективность функционирования элементов (структур) гражданского общества [5].

Гражданское общество выполняет ряд важных социальных функций: на основе законности оно обеспечивает защиту частных сфер жизни человека и гражданина от необоснованной жесткой регламентации государственных и других политических структур.

Гражданское общество является одним из важнейших и мощных рычагов в системе «сдержек и противовесов», стремления политической власти к абсолютному господству [2]. Оно защищает граждан и их объединения от незаконного вмешательства в их деятельность государственной власти и тем самым способствует формированию и упрочению демократических органов государства, всей его политической системы. Для выполнения этой функции у него есть немало средств: активное участие в избирательных кампаниях и референдумах, акциях протестов или поддержки тех или иных требований, большие возможности в формировании общественного мнения, в частности, с помощью независимых средств массовой информации и коммуникаций.

Институты и организации гражданского общества призваны обеспечивать реальные гарантии прав и свобод человека, равный доступ к участию в государственных и общественных делах [1].

Гражданское общество выполняет также функцию социального контроля по отношению к своим членам. Оно независимо от государства, располагает средствами и санкциями, с помощью которых может заставить индивида соблюдать общественные нормы, обеспечить социализацию и воспитание граждан.

Гражданское общество выполняет также коммуникационную функцию. В демократическом обществе проявляется многообразие интересов. Широкий спектр этих интересов является результатом тех свобод, которыми располагает гражданин в условиях демократии. Демократическое государство призвано, максимально удовлетворять интересы и потребности своих граждан. Однако в условиях экономического плюрализма эти интересы столь многочисленны, столь разнообразны и дифференцированы, что государственная власть практически не имеет каналов информации обо всех этих интересах. Задача институтов и организации гражданского общества информировать государство о конкретных интересах граждан, удовлетворение которых возможно лишь силами государства.

Гражданское общество выполняет стабилизирующую функцию своими институтами и организациями. Оно создает прочные структуры, на которых держится вся общественная жизнь.

Институты гражданского сектора в демократическом обществе способствуют более эффективному взаимодействию граждан с государством и бизнесом. Взаимодействие бизнеса и власти, отражающее интересы общества, является важнейшим фактором устойчивого развития страны.

Таким образом, гражданское общество, представляет собой общество с развитыми экономическими, политическими, правовыми и культурными отношениями между людьми, независимое от государства, но взаимодействующее с ним.

Необходимость повышения роли институтов гражданского общества диктуется всей логикой общественного развития. Это требует объединения усилий и государства, и бизнеса и, конечно, широкого общественного участия. При принятии конкретных решений для осуществления значимых изменений в этой сфере необходимо понимать процессы, которые происходят сегодня в гражданском обществе, а также основные тенденции его развития.

В Грузии (как и, фактически, во всех государствах бывшего Советского Союза) с одной стороны, государство признает необходимость тесного взаимодействия гражданского общества, с другой стороны этот процесс осуществляется под жестким контролем со стороны власти, тем

самым гражданский сектор оказывается встроенным в государственную вертикаль. При этом данная тенденция, вполне «укладывается» в традиционные ресурсы взаимодействия между рассматриваемыми актерами. В этих условиях поиск инновационных ресурсов взаимодействия, жизненно необходим, причем, как со стороны государства – иначе оно рискует превратиться в псевдodemократическое государство (почти авторитарное) с бюрократическим произволом, так и для гражданского общества, для которого этот вопрос является вопросом выживания.

Для выявления возможных путей поиска инновационного развития взаимоотношений государства и гражданского общества, необходимо, с одной стороны, опираться на мировой опыт подобного взаимодействия, с другой – выявить общие черты и особенности в развитии гражданского общества на постсоветском пространстве (конкретно в Грузии). Незрелость социальных институтов в этих обществах, способствует дополнению к гражданским институтам традиционных неформальных. Данный процесс в этих государствах развивается не одинаково. Существуют несколько путей формирования и развития гражданских институтов: на основе копирования западных институтов и с их помощью; и на основе возвращения собственных, используя традиционные неформальные.

Не смотря на то, что первый путь определяет сравнительно легкий вариант перенесения уже апробированных процессов на новую почву, «стремление механически перенести в эти условия государственно-рыночные пропорции, сложившиеся в течение десятилетий на Западе, и вредно, и опасно, поскольку забегание вперед в поведенческих системах вызывает движение вспять» (Д.Норт,1997).

Второй подход, хотя и связан с трудностями освоения и задействования данных институтов, исходя из специфики местных особенностей, способствует формированию социальных институтов, подходящих именно конкретным сообществам. В данном случае, во-первых, необходимо осваивать перемены и новые механизмы, во-вторых, преодолевать негативные последствия перемен и ошибок и, наконец, сохранять ценное из наследия прошлого [4].

В начале 90-ых годов в Грузии начинается развитие гражданского общества, которое формируется в контексте постсоветской перестройки и демократических преобразований. Вместе с этим, демократические изменения в Грузии проходили в условиях дефицита демократических традиций. Фактически, гражданское общество, в современном его понимании, начинает свое существование с нуля. Строительство гражданских институтов проходило как «снизу вверх», так и «сверху вниз» и этот процесс параллельно проходил как в вертикальной, так и горизонтальной плоскости. Использовались различные механизмы, чтобы «пробить» свои интересы, включая кооптацию лидеров общественных организаций, создание «двойников», карманных НПО и др. У данного процесса была и еще одна характерная черта – сильное влияние извне: Запад, как финансово, так и организационно, активно способствовал внедрению демократических принципов, среди которых важное место отводилось созданию гражданского общества. В таких условиях различные социальные группы стремились овладеть новыми ресурсами, что, в основном, выразилось в создании неправительственных организаций, манифестационной функцией которых была поддержка и развитие демократических ценностей.

Первые неправительственные организации в Грузии появились в 90-ые годы. В развитии гражданского сектора основную роль сыграли фонды «Открытое общество – Грузия», «Евразия» и «Горизонт». В это время гражданский сектор быстро развивался в столице, а регионы же, можно отметить, серьезно отставали от данного процесса, в том числе и в Аджарской Автономной республике.

Необходимо отметить, что формирование и развитие гражданского сектора во время правления А. Абашидзе (1991–2004) проходило в сложных условиях. А.Абашидзе в период своего правления в регионе хорошо понимал современную политическую конъюнктуру и необходимость существования демократических институтов. В результате, в регионе сформировался т.н. гибридный режим, включающий в себя авторитарные и демократические элементы. Авторитаризм проявлялся в том, что выросший и сформированный в советской номенклатурной системе тип А.Абашидзе, создал точный аналог той системы, которая подчиняла себе государственную экономику и частный бизнес, любую организацию и даже индивидов. В итоге, полностью бесконтрольной стала коррупция, регион оказался в стагнации, местная власть испытывала политический кризис. Несмотря на клановую демократию в данный период, в регионе не существовали условия для развития гражданского сектора.

Интересно изучение роли гражданского общества в Аджарии после революции 2004 года. Участие в революционных процессах неправительственных организаций, повышение уровня гражданского самосознания, реально способствовало бескровной и ненасильственной передаче государственной власти. Вышедший на улицу народ проявил высокий уровень солидарности, организованности и корректности, что способствовало передаче власти невооруженным путем. Извне этого никто бы не смог обеспечить, сами граждане осознавали необходимость смены коррумпированного и изжитого режима. Конечно, важными здесь были действия политической оппозиции, гражданского сектора и логика поведения массы демонстрантов. Люди организованно

действовали, собирались и расходились, что указывает на внутреннюю организованность общества и желание изменить невыносимую реальность.

После «Революции роз» в регионе довольно активно начал действовать гражданский сектор, что было связано с появлением различных новых профильных гражданских неправительственных организаций, среди которых: организация «Богджгали», «Международное общество справедливых выборов и демократии», союз «Прогресс» (образование и сотрудничество), «Реабилитационный центр жертв пыток», «Реабилитационный центр», Международный просветительский центр «Батоми», «STEP FORWARD», «Институт демократии», Союз молодых ученых «Интеллект», «Дом свободных журналистов», «Антикоррупционный Совет», «Флора и фауна», «Прозрачная Грузия», «Союз грузинских мусульман» и т.д.

Современное гражданское общество в Грузии, не является аморфным обществом, однако, не обладает влиятельным гражданским контролем над властью, центральными и местными элитами, такими, каким оно обладает в развитых демократических странах Запада.

Изменения в социальных институтах в Грузии (а конкретнее в ее регионах) происходят как в силу внутренних причин, коренящихся в самих институтах (снижения эффективности, функционирования, надобности данного института), так и исходя из внешних факторов (общество стало открытым, появились филиалы неправительственных международных или местных неправительственных организаций, а так же донорские организации, играющие влиятельную роль в формировании новых подходов, ценностей, которые приходят в противоречие традиционным устоям и традициям; привлекаются инвестиции и т.д.).

Особенно активно местное сообщество реагирует на изменения, связанные с государственными программами развития (сейчас очень актуальна в Аджарии тема «нового проекта обустройства бульвара», организация нудистского пляжа в Батуми в недалеком прошлом, во время правления Саакашвили, что в свое время активно пресекло местное население своими протестными выступлениями), строительство в высокогорной Аджарии гидроэлектростанций иностранными инвестициями, в частности, турецкими, а так же программы развития сельского хозяйства и т.д.

Интересно проследить тенденцию, которая предполагает развитие, благоустройство, экономическую стабильность, которой противостоят уже укоренившиеся отношения, позиции в сообществе (старый вид бульвара - ассоциация с историей; выкорчеванные и вывезенные деревья, которые росли на земле предков, «при наших дедах» - проблема идентичности и т.д.).

Инвестиционная политика в регионе (в основном, турецкие инвестиции), интересна своей исторической подоплекой. Трехсотлетнее турецкое господство в Аджарии наложило свой отпечаток на современные политические, экономические отношения между регионом и Турецкой республикой. С одной стороны, это возможность получить прибыль (сдавая жилье в аренду, продавая частную землю, получая новые рабочие места и т.д.), а с другой – историческая неприязнь на генетическом уровне (неприязнь языка, традиций и обычаев, культуры и т.д.).

На данный период, гражданское общество, ассоциируется с неправительственным сектором, под которым, в основном подразумевают правозащитные неправительственные организации. Меньше делается акцент в данной категории на независимую прессу (в ней видят коммерческое начало), а тем более, на политические движения и группы. В тоже время, практически, отсутствует традиция гражданской активности в форме профсоюзов (trade-unions), которая на Западе способствовала эффективному развитию гражданского общества.

Ядром гражданской активности в регионе составляют и составляли не многочисленные, но энергичные неправительственные организации, которые максимально придерживаются демократических принципов, осознают главную социальную функцию неправительственного сектора – роль медиатора между обществом и правительством, контроль власти. Именно члены данных организаций чаще всего представляют неправительственный сектор в СМИ, выступают как независимые эксперты, а в социологических исследованиях чаще всего упоминаются именно эти организации.

Несмотря на все активности, гражданский сектор в Аджарском регионе является не слишком влиятельным социальным институтом, однако ежедневно напоминает о своем существовании. На протяжении последних лет практически во всех информационных передачах, аналитических публикациях упоминается неправительственная организация и сектор в целом. Со структурной точки зрения сеть различного профиля неправительственных организаций охватила регион в целом. Представители неправительственного сектора ведут диалог с правительственными органами по различным вопросам; организации участвуют в важных государственных и международных программах. В рамках функционального аспекта, деятельность большей части неправительственных организаций, как уже было сказано выше, направлено на внедрение либерально-демократических ценностей, посредством образовательных проектов (тренинг-программы, семинары, выступления в СМИ, публикации и т.д.), законодательными инициативами, независимыми экспертизами,

апелляциями в международные организации. В рамках контракта реформирования сферы регионального развития, общественные организации активно включаются в мониторинг программы.

Гражданский сектор конструктивно сотрудничает с широкими слоями населения, играет немаловажную роль в протекании протестных выступлений населения, стараясь донести до государственной власти проблемы и нужды населения, что прослеживается в следующих процессах, происходящих на территории Аджарского региона: строительство мечети в Батуми (2013 год); выступления частных ипотекеров в Батуми, Кобулету (начиная с 2013 года); протестные выступления жителей «Города Мечты» в Хелвачаури (2014 год); выступления рабочих на турецкой швейной фабрике, с требованием повышения заработной платы и сокращения рабочего дня (2014 год); строительство ГЭС в высокогорной Аджарии; государственная программа развития бульвара (2015 год) и т. д.

Несмотря на вездесущность государства и внешних сил, влияющих на процессы развития, гражданское общество в Аджарии, имеет существенный вес в процессе принятия решений. Оно активно реагирует на проекты, которые рассчитаны с одной стороны на социальное и экономическое развитие региона, а с другой - приносят вред социально-культурным или экологическим процессам.

ЛИТЕРАТУРА

1. А.Н. Гуня, М. Дакснер, Я. Кёлер, Т.З. Тенов, А.М. Чеченов, М.З. Шогенов Конфликты и развитие: Введение в методологию и методы изучения, Берлин-Нальчик-Ош, 2013.
2. Гуня А.Н. Институциональное реструктурирование государственного пространства: влияние приватизации земель на горные ландшафты Северного Кавказа. Саарбрюккен: Palmarium Frfltmic Publishing, 2013.
3. Дарендорф Р. После 1989: Мораль, революция и гражданское общество. Размышления о революции в Европе. М., 1998. С.67.
4. Норт Д, Институты, институциональные изменения и функционирование экономики, 1997.
5. Коэн Дж., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. Пер. с англ. М., 2003. С.7.
6. Уколов В.Ф. Взаимодействие власти, бизнеса и общества. М., 2009. 621 с.
7. <http://www.nplg.gov.ge/gsdll/cgi-bin/library.exe>

PHILOLOGY

**ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ: СУБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ
КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ
МЕДІАПОВІДОМЛЕННЯ**

Бондаренко О. Є., аспірантка

Сумський державний університет, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5907

ARTICLE INFO

Received: 19 May 2018
Accepted: 30 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

one-member definite-personal sentences, the category of personality, media communication, functional and communicative potential.

ABSTRACT

The article describes the functional-semantic category of personality, which is realized in media texts in the one-member definite-personal sentences. It is found out that at the syntactic level it is realized through the connection of the forms of the verb with words indicating the subject, morphologically exploded by the flexions of personal verbal forms. The main subjects of the media communication were determined. The functional and communicative potential of the one-member definite-personal sentences with the principal part, expressed by the first and the second person singular or plural of the present and future time of the Indicative Mood and verbs of the Imperative Mood are analyzed.

Citation: Бондаренко О. Є. (2018) Oznacheno-Osobovi Rechennya Subyektyvizatsiya Komunikatyvnoho Prostoru Mediapovidomlennya. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5907

Copyright: © 2018 Бондаренко О. Є. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Функційно-семантична категорія персональності виражає співвіднесеність висловлення з мовцем. Понятійну основу персональності як текстоутворювальної категорії медіаповідомлення визначає система ознак семантичного суб'єкта, що граматично функціонує як категорія особи, яка визначає три базові компоненти персонального комунікативного простору: учасників комунікації (адресанта й адресата) і того, хто не бере участі в акті спілкування. Мовні засоби вираження персональної семантики неоднорідні: номінативні, особові субстантиви зокрема, що позначають сферу семантики «третіх осіб», конкретизують та ідентифікують особу в тексті, й комунікативні – це передусім особові займенники, що позначають особу в мовленнєвому акті, та особові дієслівні форми, що передають співвіднесеність дії або стану із суб'єктом мовленнєвої ситуації. Функційно-семантична категорія персональності зумовлюється комунікативно-стильовими, жанрово-композиційними властивостями медіатексту, його проблемно-тематичним контентом і безпосередньо відображає ступінь персоніфікації комунікатора (автора, суб'єкта висловлювання) у публіцистичному тексті, що, на відміну від «образу автора» в художній комунікації, є активною дійовою особою.

Результати дослідження. Автор журналістського твору, відображаючи факти навколишнього світу, може реалізуватися в тексті або як безпристрасний, відчужений дослідник, або як особа, здатна аналізувати, порівнювати, інтерпретувати, висловлювати власну позицію й давати оцінку актуальним, соціально значущим фактам. Залежно від ступеня присутності автора в тексті Є. Щелкунова виокремила три типи комунікатора: персоніфікований, узагальнений і деперсоніфікований [1, с. 136].

Автор у медіатексті не лише персоніфікується, але й персоналізується, що дозволяє говорити про розширення простору суб'єкта висловлювання. Авторська суб'єктність виявляється в особових займенниках та особових формах дієслова, тоді як «знеособлена форма подання інформації – втілення колективного автора» [1, с. 145]. Граматичним засобом персоналізації комунікатора в медіаповідомленні є категорія особи, яка, будучи базовим компонентом предикативності, пов'язує зміст речення з особою мовця, зокрема вказує на те, що зміст висловленого приписується мовцю або від його імені другій або третій особі – «предикативна особа (ширше персональність) є спеціалізованим виразником позиції відправника мовлення» [2, с. 83]. На синтаксичному рівні функційно-семантична категорія персональності реалізується через «обов'язковий або можливий зв'язок фінитної форми дієслова зі словом, що вказує на суб'єкт» [3, с. 73], який визначається як «об'єктивовано-особовий суб'єкт» [4], що морфологічно експлікується флексіями особових дієслівних форм: Скажу тільки про найреальніше зі своїх планів... (Літературна Україна, 2012, №1); Тепер пожинаємо гіркі, криваві плоди (День, №102-103 від 16.06.2017); Але коли виїздиш із Києва на поодинокі свята, то потрапляєш у цілковите божевілля. Так і цього разу (Літературна Україна, 2012, №2); Поділіться з нами своїми творчими планами... (Літературна Україна, 2012, №1); Хай собі живуть на здоров'я. Ласкаво просимо (Урядовий кур'єр, № 105 від 09.06.2017). Об'єктивованість особового суб'єкта підкреслюється відсутністю особових займенників, які легко підказуються ситуацією мовлення. Семантика означеності / неозначеності визначає семантико-прагматичне спрямування односкладного речення, у яких, за Т. Ломтевим [5], семантико-значеннєвою домінантою є дія, але не особа, як у двоскладних конструкцій. Персоніфікований комунікатор медіаповідомлення реалізується в конкретному / конкретно-особовому персональному дейксісі, узагальнений – в узагальнено-особовому й деперсоніфікований, відповідно, – у неозначено-особовому. Односкладні особові речення репрезентують семантичний суб'єкт під впливом контексту та комунікативно-прагматичних умов ситуації спілкування у функційно-семантичних категоріях означено-особовості, неозначено-особовості, узагальнено-особовості.

Головними суб'єктами медіакомунікацій є автор й адресат. Специфіка означено-особових речень полягає в здатності виражати функційно-семантичну категорію персональності одним головним членом, вираженим дієслівною формою 1-ї особи (мовець/автор): Тож скажу насамперед про написане й задумане (Літературна Україна, 2012, № 1); Практикуємо також симфорок, симфоджаз (День, №105 від 21.06.2017) або 2-ї особи (адресат/співрозмовник, слухач): Прощавай, АТО? (День, №105 від 21.06.2017); Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі, кожної людини українського роду і за весь український нарід (День, №105 від 21.06.2017). Особові закінчення дієслів експлікують семантичний суб'єкт, співвідносний із особовими займенниками я, ми, ти, ви. Такі речення не потребують граматичного суб'єкта – підмета, оскільки дієслівна форма містить виразну вказівку на дійову особу. Функційно-синтаксичні властивості дієслівних форм 1-ї та 2-ї особи визначають семантику й прагматику означено-особових речень у межах медіатексту.

Фінитні форми 1-ї та 2-ї особи вказують на те, що особою-агенсом є або автор, або адресат мовлення. В означено-особових реченнях не лише міститься вказівка на співвіднесеність дії та особи-діяча, але й визначається діяч як безпосередня особа мовлення. Означено-особові речення з предикативною синтаксею, вираженою дієсловом 1-ї особи однини, виражають дії мовця – автора повідомлення: Найбільше ціную зустріч у «Дні» з Богданом Гаврилишином; Умовно називаю ці процеси «неправославним православ'ям» (День, №102-103 від 16.06.2017); Хочу відзначити інтернет-проект, а також і паперову книжку Джошуа Слокама «Навколосвітня подорож вітрильником наодинці» (Літературна Україна, 2012, №2); Зараз допрацьовую п'єсу «Спомин про майбутнє», написану в рамках проекту Центру Курбаса (Літературна Україна, 2012, №1). Дієслівні форми 1-ї особи однини, як предикані синтаксеми односкладних речень, є засобом суб'єктивізації медіаповідомлення, унаслідок чого реципієнт отримує не об'єктивну інформацію, а оцінювальну реакцію журналіста на неї: Вважаю, що українській стороні потрібно намагатися активізувати групу українсько-французької дружби (День, №104 від 07.09.2017); Також знаю, що студенти будуть подаватися на Літню школу журналістики «Дня» (День, №104 від 07.09.2017); Гадаю, немає потреби перераховувати всіх нечисленних представників мігрантів у першому або другому поколінні (Урядовий кур'єр, № 105 від 09.06.2017).

Означено-особові речення з головним членом-дієсловом 1-ї особи множини виражають дію групи осіб, об'єднаних особою-комунікатором – мовець та інші особи («ми»): Виступаємо у свята на вулиці задля популяризації мистецтва (День, №105 від 21.06.2017); У результаті – сподіваємося підвищити конкурентоспроможність медіа, в першу чергу на звільнених територіях Донецької й Луганської областей, та покращити якість контенту (День, №102-103 від 16.06.2017); Нині святкуємо ще один ювілей — 100-річчя УНР, Української революції, чому, власне, присвячений «Мамай-fest» (День, №102-103 від 16.06.2017); Вітаємо переможців! (Літературна Україна, 2012, № 1).

Форми 1-ї особи множини в односкладних означено-особових реченнях репрезентують автора медіатексту як персоніфікованого колективного суб'єкта журналістської діяльності: Так прискіпливо наводимо заяви з датами відкриття ОХМАТДИТу не просто так. Адже на цю подію українці чекають ще з 2011 року (День, №100 від 14.06.2017); Можемо згадати перформанс сербської артистки Марини Абрамович (День, №102-103 від 16.06.2017); Заходимо на офіційні сайти лідерів (Урядовий кур'єр, № 97 від 27.05.2017); Нагадаємо, що у вересні минулого року МКП «Херсонелектротранс» провело тендер закупівлю 12 тролейбусів, які були у використанні в країнах ЄС (День, №104 від 07.09.2017); Перед виходом, правда, не відмовляємося від запропонованих пані Валентиною пари гумових чобіт, хоча попередній досвід переконує, що у разі негоди в горах жодна одіж чи взуття не допоможе залишитися сухим (День, №104 від 07.09.2017). У таких реченнях формою 1-ї особи множини дієслова автор репрезентує передусім себе, але не підкреслює власне «я», не відокремлює себе від своїх однодумців, від авторського колективу, дотримуючись редакційної політики ЗМІ, і водночас прагне долучити до висловленої думки читачів: Згадаймо: Голодомор за президентства Віктора Ющенка було визнано на законодавчому рівні геноцидом (День, №104 від 07.09.2017); Почнемо з того, що сама «яма» нагадає тут не так бордель, як міфічний лабіринт Мінотавра (сценографія Віги Шаповаленко) (День, №105 від 21.06.2017); Почнемо із самого початку (День, №102-103 від 16.06.2017). Суб'єкт дії (автор медіаповідомлення) може виступати ретранслятором корпоративних інтересів: «У соціально орієнтованому спілкуванні комунікатор завжди висловлює, репрезентує думки, переконання, інформацію соціального колективу» [6, с. 250]; Нагадаємо: Літня школа журналістики «Дня» –2017 проходить за підтримки Центру інформації та документації НАТО (День, №102-103 від 16.06.2017); Запрошуємо читачів «Дня» переконатися у цьому! (День, №102-103 від 16.06.2017).

Дейктична категорія особи зорієнтована передусім на повноцінну мовленнєву ситуацію, у якій адресант й адресат є конкретними, індивідуальними, пов'язаними єдністю часу й місця, комунікаторами. Наративний аспект медіакомунікації передбачає семантичну модифікацію мовних засобів, що безпосередньо впливають на ситуацію мовлення, категорію особи зокрема. Уважається, що найбільш активній трансформації підлягає семантика 2-ї особи [7, с. 210].

Означено-особові речення з головним членом-дієсловом 2-ї особи однини виражають дію, яка притаманна адресатові – співрозмовнику, слухачеві, читачеві – або стосується його. Прагматичними модифікаціями речень такої моделі є:

1) мовлення, звернене до конкретного адресата. У масових комунікаціях адресата визнано винятковою цінністю, його роль не менш важлива, ніж інтенції адресанта. Тому природно, що в сучасній масовій комунікації спостерігається тенденція до встановлення персональності, одиницності комунікантів, до конкретизації особистості комунікантів, зменшення дистанції між автором й адресатом.

Типовою мовленнєвою ситуацією функціонування означено-особових речень з 2-ю особою в медіатекстах є репліки в діалогах. Унікальність висловлювань, що стосуються 2-ї особи, визначається тим, що з трьох традиційно визначених типів мовленнєвих актів – розповідних, питальних і спонукальних – з 2-ю особою найбільш природно узгоджується спонукування, яке може стосуватися безпосередньо тільки адресата: «Не лайся!» – зупиняють його хлопці (День, № 29-30 від 19.02.2016); Мамо, купи мені морозиво! (Літературна Україна, 2017, №30); Прости, Серьожо. І пробач... (Літературна Україна, 2017, №30); Шановний читачу! Не лякайся. Це не вірш, написаний на злобу дня після оголошення ЦВК попередніх результатів парламентських виборів в Україні (День, № 91 від 08.06.2007). Односкладна структура спонукальних речень, за О. Мельничуком, зумовлена тим, що «при безпосередньому звертанні зі спонукуванням до певної особи чи групи осіб як до суб'єкта жаданої дії чи стану спеціального позначення суб'єкта у вигляді підмета речення виявляється, як правило, зайвим, більше, що відповідне суб'єктне значення знаходить свій вираз в особових закінченнях наказової форми» [8, с. 146]. Своєрідне спонукування міститься й у реченнях питальної модальності, адресованих особі, від якої вимагають повідомити про те, що становить інтерес для мовця:

Михайло, судячи з усього, користується в них авторитетом. Подальше спілкування відбувається в умовах, наближених до бойових.

– Чим ти у звичайному, так скажемо, житті зайнятий? Працюєш? Вчишся?

– Ні, не вчуся. (День, № 72 від 05.05.2006).

Зустрічаючись із журналістом-розслідувачем, ставиш стандартне питання: «Над чим зараз працюєш?» (День, № 219 від 21.11.2014).

– А що зараз пишеш?

– Зараз пишу два романи – і трохи дратуюся. Бо хочу сконденсуватися на одному (День, № 192 від 22.10.2010).

«Як живеш, українське село?» (Голос України, № 248 від 29.12.2005);

Де живеш? У Корчмі (Голос України, № 18 від 01.02.2007).

Репрезентативна модальність означено-особових речень з головним членом у формі 2-ї особи однини є можливою за таких комунікативних умов, коли адресант упевнений у тому, що хоча б частина інформації, що міститься в повідомленні, не відома реципієнтові.

Отже, адресантові в репрезентативному висловлюванні цієї синтаксичної моделі повідомляють про нього те, чого він сам про себе не знає. Відтак з метою власне інформування таку модель речення використовують нечасто в медіаповідомленні зокрема: ... працюєш зі звичайним планшетом, дивишся тільки на монітор і не бачиш руху руки (День, № 170 від 23.09.2011); Поки працюєш двірником – безкоштовно живеш у хорошій квартирі (День, № 18 від 03.02.2005).

Для такого типу висловлювань з формами 2-ї особи з адресатним значенням властива зміна ілокутивної функції індикатива. Вони використовуються комунікаторами з метою інтерпретації або оцінки вчинків адресата: А навіщо? Живеш собі потихеньку, спиш – їси – ходиш – їздиш, телевизор дивишся... Працюєш (якщо працюєш) потроху. Зарплату дають якусь або там пенсію яку-ніяку (якщо дають). Щось купуєш. Хліб, молоко, газету «День» або квиток у міському транспорті (якщо купуєш) (День, № 165 від 16.09.2011); спонуки до дії:

«Чи живеш зі мною, чи дітей більше не побачиш!» (Голос України, № 174 від 12.10.2006).

2) мовлення, у якому суб'єктом є адресант. У такому випадку спостерігається інверсія комунікативних ролей: комунікатор звертається до самого себе як до адресата, використовуючи форми 2-ї особи, що чергуються з формами 1-ї особи на позначення адресанта: Хоч убий, не збагну, що допоможе. Думаєш, думаєш. Рветься терпець... Може - краватка і ковнірець? А, може й справжній кінець (День, № 91 від 08.06.2007); Із власного досвіду знаю, що коли кажеш письменникові навіть якісь не дуже приємні для нього речі, але звертаєшся до нього з відчуттям співучасті, прагненням зрозуміти і прояснити його сильні й слабкі сторони, — то, зрештою, він прийме твою точку зору. Потрібне співдумання з автором, про якого пишеш. (День, № 29 від 18.02.2011); Для мене газета «День» і вся команда, що її створює, на чолі з Ларисою Олексіївною – це приклад і доказ того, що якщо працюєш, твориш, пишеш якісно – обов'язково прийдуть зміни, успіх і головне – з'являться тисячі однодумців, з якими сам масштаб змін уже буде грандіозним (День, № 236 від 24.12.2013); Згадуєш людей, яких з усіх сил намагався забути. Причому згадуєш лише приємне, позитивне – так, ніби лише воно й було (День, № 184 від 03.10.2014). Заміна 1-ї особи формою 2-ї особи пояснюється можливістю співбесіди мовця із самим собою: «Мовець, проявляючи свою особистість, говорить в 1-ій особі, але заглиблюючись у себе, у свої спомини, передаючи свої внутрішні переживання, природно звертається до 2-ї особи, перетворюючи себе на об'єкт власного мовлення» [9, с. 73].

Персоніфікований автор у медіатексті у формі внутрішніх монологів висловлює роздуми про свої вчинки, здійснені або можливі: Хороше завжди, в принципі є, бо працюєш з людьми і це приємно: нові друзі, нові знайомства, щось нове дізнаєшся (День, № 57-58 від 01.04.2016); Десять років – це проміжок часу, по закінченні якого вже можна й треба підбивати підсумки. Особливо якщо працюєш з такою непростю темою, як свобода слова в Україні (День, № 170 від 23.09.2011); Коли пишеш комусь і кажеш що в тебе стартап – це одна історія. А коли пишеш і кажеш, що твій проект визнано кращим в категорії smart home на CES — це вже сприймають зовсім по-іншому (День, № 7 від 20.01.2016); Дивлячись в наші телеекрани, мимоволі згадуєш слова з «Еклезіаста» (у старовірському оригіналі — «Когелет»): «Що було, те й буде, що робилося, те й робитиметься, й немає нічого нового під сонцем (День, № 153-154 від 01.09.2017); І від цього русска-укрАинскава разгуляю, від цієї штучності на стелю хочеш лізти, хочеться замкнутися у своїй самотності (Літературна Україна, 2012, №2).

3) оповідь у формі 2-ї особи. Побудований від 2-ї особи «ТИ»-текст репрезентує невідповідність фактичного витворювача мовлення й самого суб'єкта мовлення, оскільки висловлення належать Я (1-й особі). Унаслідок тісного координування «ТИ» і «Я» у смисловій площині тексту реципієнт сприймає приховане «Я» автора повідомлення, а форми 2-ї особи стосуються уявного читача, який сприймає висловлене: Працюєш не працюєш, а воно співає й говорить. Це твій співрозмовник. До ефірного ж радіо треба мати прихильність, потрібно знати, на якій хвилі яка програма. А тут, якщо зацікавить якась тема, то нашорошиш вуха і будеш слухати. Складається враження, що у хаті ще хтось присутній (День, № 121 від 10.07.2002); Для автора важливим є відчуття міри. Коли пишеш власну колонку, легко перейти межу (День, № 145 від 17.08.2012).

4) узагальнення особистого досвіду. Це такі односкладні дієслівні речення з формами 2-ї особи, у яких подаються конкретні події, що відбувалися із мовцем у минулому, але можуть повторитися: Та коли знижуєш дефіцит бюджету, то не можеш використовувати для розвитку економіки бюджетні стимули... Та якщо знижуєш обсяг дефіциту, то все одно продовжуєш виплати за держборгом, і він мав би знижуватись (День, №102-103 від 16.06.2017).

Означено-особові речення з предикатом-дієсловом 2-ї особи множини виражають дію групи адресатів: Теми незалежності у віршах Стуса не знайдете, або Вечір у бібліотеці Крупської (Голос України, № 45 від 12.03.2005); «Лаванду» знайдете у Моршині. Таку назву має один з найкращих

санаторіїв відомого в Україні моршинського курорту на Львівщині. (Голос України, № 170 від 09.09.2008); І житимете довго і щасливо (Голос України, № 198 від 17.10.2008); Правильною дорогою йдете, «лугарики»! (Голос України, № 207 від 04.11.2004); Пригадуєте фінал, коли мертве тіло Івана Палійчука стрясається від рухів соплеменників на похороні?(День, №102-103 від 16.06.2017).

Реченням з дієслівними формами наказового способу властива специфічна комунікативна організація й прагматична спрямованість – безпосередня адресатність, що визначає специфіку модального значення, яке реалізується у діалогічному мовленні: Знайомтеся: Фаворитка, Астартя, Хуртовина... (День, №104 від 07.09.2017); Страждаєте на депресію? Перевірте печінку та подбайте про екологію... (Голос України, № 15 від 29.01.2010).

Речення з дієслівними форми 2-ї особи множини можуть уживатися на позначення дії однієї особи. У таких реченнях спостерігаємо прагматику шанобливого ставлення до співрозмовника: Чи підвищуєте ціни на квитки? (День, №105 від 21.06.2017); Яким ви пам'ятаєте директора своєї школи? Доки згадуєте, можна пофантазувати, яким би його хотіли бачити на цій посаді: господарником, управлінцем чи обдарованим педагогом? (День, № 196 від 24.10.2015); Симпатична дівчина у кав'ярні звертається до клієнта: «Замовляйте, будь ласка!» (Літературна Україна, 2017, №30); Судіть самі (Літературна Україна, 2017, №30); Поділіться з нами своїми творчими планами... (Літературна Україна, 2012, №1).

Орієнтованість на масового адресата, інформаційна глобальність і всеохопність, «здійснення інформаційного диктату» й «когнітивної обробки соціуму й індивіда» [10, с. 12] – такі ознаки медіатексту визначають особливості мовної реалізації його комунікативної прагматики, що відповідає прагненню комунікатора вплинути на світоглядні основи та ціннісні орієнтири масової аудиторії через узагальнення й типізацію соціально значущих фактів. Узагальнювати означає «відбирати й об'єднувати однакові характерні риси, особливості, сприймати їх як загальні й поширювати на інші явища, створювати на їх основі що-небудь загальне, типове; робити висновки у формі загальних положень» [11, с. 403]. Відтак означено-особові речення можуть виражати узагальнене значення: дію, властиву всім так, як вона властива мовцю або його співрозмовнику в певних умовах. Тобто комунікатор узагальнює власний досвід, поширює його на всіх, хто опиниться в подібній ситуації: Ніяк не можу визначитися, ким саме хочу стати... (Урядовий кур'єр, № 97 від 27.05.2017); – Звертаюся до вас не з добра, – йдеться у листі до редакції 86-річного інваліда війни II групи зі Знам'янки Івана Васильовича Деркача. – ... Маю право користуватися законними пільгами (Голос України, № 198 від 23.10.2013); Хай собі живуть на здоров'я. Ласкаво просимо (Урядовий кур'єр, № 105 від 09.06.2017); Згадаймо одвічну апеляцію радянського марксизму до «науковості» (День, №102-103 від 16.06.2017).

Оскільки дієслівні форми 1-ї особи у функційно-граматичному аспекті найменше здатні до прагматичної полісемії й «не акцентують на тому, що думка може стосуватися всіх і кожного» [12, с. 364], то типовою формою предикатної синтаксеми в означено-особових реченнях є 2-га особа дієслів, які позначають дію, що приписується мовцям як факт, притаманний у подібній ситуації будь-якій особі. Такий семантичний перехід ґрунтується на «деконкретизації адресата» [13, с. 140]: Шукайте правди в своїй громаді (День, №100 від 14.06.2017); Роби велике, не обіцяючи великого (Літературна Україна, 2017, №30); Будьте доброзичливими – доживете до ста літ (Голос України, № 143 від 04.08.2010); Про корупцію розкажете вдома (Голос України, № 53 від 24.03.2005); Не те говорите, панове (Голос України, № 84 від 08.05.2009); Хочете жити добре, беріть справу до своїх рук! (День, №102-103 від 16.06.2017); Якщо холодно – викликайте комісію (Урядовий кур'єр, № 46 від 14.03.2012); ... половину життя працюєш на ім'я, потім ім'я працює на тебе (День, № 218 від 29.11.2008); «Поважај людей, для яких працюєш – і вони відповідатимуть тобі тим самим», – заявив Володимир Миколаєнко (День, № 217 від 27.11.2015); На чужій стороні кланяйся й вороні (Літературна Україна, 2017, №30); Руйнуйте національні та релігійні традиції (Літературна Україна, 2017, №30).

Узагальненого значення набувають також означено-особові речення, у яких виражається дія, властива у певних умовах передусім автору висловлювання: Коли розумієш, приймаєш усе з подякою (Голос України, № 211 від 10.11.2011); Є така сторона в цій роботі – працюєш неначе чаклун, ілюзіоніст (День, № 230 від 15.12.2010); За умов несвободи знову повертаєшся до книжки (Літературна Україна, 2012, №1). Дія, репрезентована такими реченнями є повторюваною, типовою для мовця, однак це не означає, що вона властива для іншої особи, що потрапить у подібну ситуацію.

Висновки. Функціонування односкладних означено-особових речень в медіатексті зумовлено прагматичними чинниками: прагненням адресанта певним чином розставити акценти, висловити своє ставлення до того, що повідомляється й до співрозмовника, а також вплинути на сприйняття реципієнтом повідомлення. Водночас вибір певної структури односкладного означено-особового речення позначений ситуацією спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щелкунова Е.С. Публицистический текст в системе массовой коммуникации: специфика и функционирование. – Воронеж, 2004. – 194 с.
2. Химик В. В. Категория субъективности и ее выражение в русском языке / В. В. Химик. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 180 с.
3. Гак В. Г. Неопределенноличность в плане содержания и в плане выражения / В. Г. Гак // Теория функциональной грамматики. Персональность. Залоговость. – СПб.: Наука, 1991. – С. 72-86.
4. Осипова Э. Н. Об особенностях функционирования односоставных предложений с глаголом 2-го лица единственного числа в обобщенном значении // Функционирование синтаксических категорий в тексте : Межвуз. сб. научн. тр. – Л. : Наука, 1981. – С. 72 – 78.
5. Ломтев Т. П. Структура предложения в современном русском языке. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 198 с.
6. Леонтьев А. А. Психология общения. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.
7. Падучева Е.В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива). – Москва: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
8. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – Київ: Наукова думка, 1966. – 324 с.
9. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.
10. Современный медиатекст: учебное пособие / отв. ред. Н. А. Кузьмина. – Омск, 2011. – 414 с.
11. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис ; за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1972. – 515 с.
12. Виноградов В.В. Русский язык. Изд. 2-е. М., 1972. – 601 с.
13. Князев Ю. П. Субъективизация: адресатное и обобщенно-личное значения форм 2-го лица // Князев Ю. П. Грамматическая семантика: Русский язык в типологической перспективе. – М.: Языки славянских культур, 2007. – С.130–144.
14. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ / Т.Г.Добросклонская. – М.: Флинта, 2008. – 203 с.

ART

ЦІНСЬКИЙ ФАРФОР ІЗ РОЗПИСОМ «BLUE-AND-WHITE» З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ БОГДАНА І ВАРВАРИ ХАНЕНКІВ

Гарькава Ольга

Аспірантка Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
Магістр мистецтвознавства, м. Київ, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5908

ARTICLE INFO

Received: 13 May 2018
Accepted: 20 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

Porcelain, Qing era, the Bohdan and Varvara Khanenko Museum of Arts, blue-and-white.

ABSTRACT

The study was aimed at considering porcelain blue-and-white created in the Qing era from the Bohdan and Varvara Khanenko Museum of Arts. The main result of the work is the attempt to characterize the valuable works of Chinese blue-and-white porcelain, created in the Qing era, according to the typology of objects, their functioning and decor. The study consists of several points. First was briefly described the history of importation Chinese porcelain to Europe. The next is devoted to the story of the emergence and development of blue-and-white porcelain. The main content is devoted to analysis and description of blue-and-white porcelain pieces from the collection of the Bohdan and Varvara Khanenko Museum of Arts.

Citation: Гарькава О. (2018) Tsinsky Farfor iz Rozpysom «Blue-And-White» z Kolektsiyi Natsionalnoho Muzeju Mystetstv Imeni Bohdana i Varvary Khanenkiv. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5908

Copyright: © 2018 Гарькава О. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Китайський фарфор століттями відображав всі основні тенденції часу, водночас, здійснюючи вплив на розвиток інших видів мистецтва не тільки в самому Китаї, але й за його межами. Розгляд мистецтва китайської порцеляни дозволяють навіть скласти історію розвитку Китаю від доби середньовіччя до початку ХХ століття, оскільки у фарфорі знайшли відображення історія, міфологія, література, театр, живопис, ідеологічні засади. Все перераховане відобразилось в сюжетній тематиці розписів та декорі виробів, а також побутуванні та функції самих фарфорових виробів.

Будучи в Китаї важливою складовою національного експорту, фарфор найбільш активно вивозився за межі країни саме в період правління цінської династії. Без перебільшення можна сказати, що саме тоді китайська порцеляна здійснила переворот в смаках європейців, коли захоплення вишуканими керамічними предметами перетворилося на справжню «фарфороманію» і викликало інтерес до всього далекосхідного мистецтва. На Заході спалахнула мода на загадковий Далекий Схід, відбитий в розписах ваз, блюд та інших речей.

Детальне вивчення зразків порцеляни цінської епохи дозволяє виявити речі, позначені художньою своєрідністю, стилістичної цілісністю і високим рівнем техніко-технологічних характеристик, що підтверджує їх не тільки наукову, а й художню цінність. Крім того, комплексний аналіз особливостей розвитку художньої практики Китаю цього періоду відображає, що фарфор займав в цей час значно важливіше місце в загальній системі культури, ніж здається. Зберігаючи провідне становище серед традиційних ремесел, взаємодіючи з живописом, словесністю, філософією

та іншими явищами культури, фарфор являв собою складний історико-культурний комплекс, який відбив всі найважливіші інтенції епохи.

Таким чином, його дослідження може мати міждисциплінарне значення. Навіть в разі, коли питання про рівень виконання виробів залишається спірним (саме це є головним аргументом незацікавленості науковців в цінській порцеляні, особливо XIX ст.), вони можуть дати додатковий матеріал для наукових досліджень у багатьох напрямках, наприклад, для вивчення придворної культури (з моменту заснування майстерень в Цзіндечжені за добу Тан (VII – X ст.), або державного ритуалу (з часу затвердження регламенту на виробництво вівтарних предметів з порцеляни в період панування династії Мін (1368 – 1644).

У західних країнах – Німеччині, Голландії, Росії, Італії, Англії, Франції інтерес до культури Китаю починався з порцеляни яку колекціонували, влаштовуючи спеціальні фарфорові кімнати для експонування своїх скарбів.

Китайський фарфор, періодично потрапляючи в Європу з XIV ст., нарівні з іншими дорогоцінними предметами зберігався, як правило, в церковних, монастирських і дворянських скарбниціях. Порцелянові вироби славилися, як безцінна і дуже дорога заморська дивина. Особливий спосіб збереження цінних порцелянових виробів був вигаданий європейськими клієнтами: для глечиків і ваз виготовляли спеціальні срібні оздоблення та підставки. До кінця XVII ст. зібрання фарфорових виробів поступово набули початкової форми домузейних колекцій. Захоплення рідкостями і коштовностями, різними візерунчастими, хитрими виробами та курйозними штучками було основним джерелом для прояву інтересу до збирання китайської порцеляни.

Одночасно з тим колекції збільшувались і їх необхідно було якось презентувати. Так у XVIII ст. виникли парадні «фарфорові кімнати». Оскільки потреби у фарфорі зростали, його виробництво в Китаї збільшувалось, навіть не дивлячись на те, що в XVIII ст. секрет його виробництва було розкрито Іоганном Беттгером (Johann Friedrich Böttger, 1682 – 1719) та Вальтером фон Чірнгаузом (Tschirnhaus, 1651 – 1708). Але за якістю європейський фарфор ще довго не міг конкурувати з китайським, популярність якого не зменшувалась.

Не зважаючи на появу різних за кольоровим забарвленням фарфорових виробів, особливою популярністю у європейців користувався фарфор із синіми та блакитними розписами по білій поверхні виробів, який в Європі отримав назву blue-and-white і асоціювався із самим Китаєм та його принадами. Його історія почалась з середньовіччя і триває дотепер. Величезне значення в розвитку китайського керамічного виробництва отримала поява в Китаї саме виробів із синіми та блакитними (кобальтовими) розписами. З того часу шляхи розвитку фарфору та інших видів кераміки розійшлися. На перший план вийшла порцеляна, біла поверхня якої відкрила широкі можливості в застосуванні живопису для художника-кераміста.

Популярність китайського фарфору як предмету колекціонування знайшла своє вираження і на території сучасної України. У XIX ст. одним із завзятих колекціонерів був Богдан Іванович Ханенко, який разом із дружиною Варварою Николівною вирішив створити загальнодоступний музей, що дозволяв би публіці знайомитись із творами світового мистецтва від давніх часів до початку XX ст. Твори мистецтва, що Ханенки збирали понад 40 років, представляли собою предмети як західноєвропейського, так і східного мистецтва. Власне, на сьогодні, завдяки Ханенкам їхній музей має одну з найбільших збірок азійського мистецтва в Україні, а саме біля 3000 предметів. Серед них є вироби китайської порцеляни, а саме фарфор типу blue-and-white, створений, переважно, за добу правління династії Цін (Цин, 1644 – 1911), [5, 3 – 5].

Результати дослідження. Використання оксиду кобальту як барвника для підполив'яного розпису кераміки вперше з'являється в епоху Тан (618 – 907). Це підтверджує серія мисок X ст. із підполив'яними блакитними квітами, знайденими в Янчжоу під час розкопок, а також на залишках біло-блакитного посуду, знайденого в пагодах провінції Чжецзян. Сплеск виробництва синьо-білої порцеляни відбувся під час панування монгольської династії Юань (1271 – 1368). За цей час печі в Цзіндечжені, найбільшому центрі виробництва фарфору в провінції Цзянсі, опинились під патронатом імператора Хубілая (1280 – 1294), що дало можливість створення десятків тисяч фарфорових виробів задля використання їх в якості імперської данини. Всесвітню репутацію отримали кобальти епохи Мін. З того часу кобальт став використовуватись для створення монохромів а також у якості покриття поліхромних виробів. Це був неймовірно коштовний матеріал, який певний час завозився до Китаю з Близького Сходу, а саме – з Ірану. Застосування кобальту є доволі економним. Невелика його кількість потрібна для створення розписів, а віртуозні майстри-керамісти досягали великої градації відтінків від глибокого синього до ніжно-блакитного [11, 9 – 12].

Виробництво такого фарфору особливо складне, оскільки він створювався завдяки складній технології високотемпературного випалу, під час якого оксид кобальту набував яскравих кольорів неба, що особливо цінувались в Піднебесній, адже мали статус сакральних.

Фарфор blue-and-white був одним з основних товарів для торгівлі з Європою. Створення імператорських печей в Цзіндечжені розвинуло та стандартизувало подальше виробництво фарфору із кобальтовим біло-синім забарвленням. Основними європейськими постачальниками фарфору до Європи певний час були португальці, які розгорнули свою діяльність завдяки дозволу наданому їм китайською владою на відкриття порту в Макао у 1557 р.

XVII ст. ознаменувало появу інших країн, задіяних в торгівлі із Китаєм, а також розширення торгівлі фарфору саме із кобальтовим забарвленням. За оцінками дослідників, до Європи було завезено понад трьох мільйонів одиниць фарфору blue-and-white. Це призвело до змін у самому європейському посуді та попиті на більш різноманітні форми та прикраси. Зокрема, голландці почали копіювати таку біло-синю порцеляну, використовуючи більш грубу і дешеву глину задля створення фаянсового посуду в стилі blue-and-white у місті Делфті [8, 218].

Концентрація фарфорового виробництва в Цзіндечжені, що визначилась ще за доби Мін, посилюється підчас правління династії Цін. Починаючи з періоду правління імператора Кансі (1662 – 1722), фарфор blue-and-white вирізняється глибоким синім тоном кобальту та багатством відтінків.

В колекції Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків зберігаються вироби із порцеляни в техніці розпису blue-and-white саме цінського періоду, про які далі піде мова в контексті тих художніх та технічних особливостей, що були притаманні виготовленню китайського фарфору доби Цін.

Сам черепок в цей час стає ще більш тонким та прозорим. Також відбувається збільшення варіативності у формах, на різноманіття яких впливають вироби та твори, завезені до Китаю з Європи. Що стосується сюжетів розписів, то поряд із великою різноманітністю рослинних мотивів, часто занадто стилізованих, що не заважає в умовній формі зберегти жвавість і гостроту відтворення, орнамент складається із багатьох різновидів, майстерно об'єднаних в одному предметі з дотриманням повної гармонії між формою та орнаментом [2, 17].

Повертаючись до рослинного світу і його зображення на творах китайського мистецтва, слід почати з дикої сливи – мей або мейхуа («квіти сливи мей»). Це календарне дерево, символ та емблема Китайського Нового року, весні і народження всього живого, як зазначає М. Є. Кравцова. Крім того, назва є омонімом до слів – «краса» і «брови», яким надавалося особливе значення у зовнішності дівчини, що підсилювало асоціацію цього дерева і його квітів з жіночою вродою, юністю та почуттям закоханості [4, 376].

Квіти мейхуа – одні з найулюбленіших мотивів в китайському мистецтві. У порцелянових виробах із зображенням мейхуа успішно застосовується суцільне синє тло із зображенням зламаних викривлених площин скреслої криги, що підкреслюють утворені резервом квіти сливи, – на округлих, замкнених формах посудинах, призначених для новорічних дарунків.

В колекції музею представлені два таких предмети – посудини «гуань» (Іл. 1), (визначення форми взяте за аналогією, наведеною Т. Араповою в невеликому каталозі «Китайский фарфор в собрании Эрмитажа. Конец XIV – первая треть XVIII века») [1, 96]. Дослідниця відносить предмет до періоду правління Кансі. На користь даного датування, тобто періоду правління другого маньчжурського імператора (1662 – 1722), свідчать також відомості, узяті з монографії британського китаїста Р. Гобсона «Chinese pottery and porcelain Vol. II. Ming and Ch'ing Porcelain» [10, 134], а також подібна посудина, що знаходиться в колекції музею Вікторії та Альберта (№ С.809 & А-1910), що також датована періодом Кансі.

В художньому плані дані предмети відзначені досконалістю виконання. Техніка розпису резервом, що вже зустрічалась в попередні періоди, тобто Юань та Мін, відтепер отримує нове звучання завдяки інтенсивному, яскравому тону кобальту з тонкими лініями на синьому тлі, відтворюючи найрізноманітніші візерунки (зокрема зображення крижинок, що тануть). Завдяки такому тлу прекрасно виокремлюється малюнок на гладкій поверхні блискучого черепку.

Як вже зазначалось, символіка зображення тісно пов'язана із святкуванням Нового року, одного з найпопулярніших свят у Китаї. Новий рік зазвичай припадає на початок весни, коли квітне дика слива «мей». Саме тому зображення квітучої гілочки «мейхуа» завжди асоціювалось у китайців із святкуванням Нового року і саме по собі вважалось новорічним привітанням. Вироби, прикрашені гілками «мейхуа», могли використовуватись підчас новорічних урочистостей і слугували вмістилищем новорічних дарунків, зокрема чаю¹, широко розповсюдившись в Китаї з кінця XVII ст. [1, 26].

Наступним експонатом, що становить корпус виробів blue-and-white є ваза гурд (з англ. гарбузоподібна), (Іл. 2). Ця форма є наслідуванням подвійного гарбуза, що в Китаї також називається «гарбуз-горлянка» («хулу»). Наділена магічним змістом, ця форма асоціювалась із обрисами жіночого тіла, оскільки складена із двох вставлених одна в одну сфер, що перетворило «гарбуз-горлянку» на

¹ Припущення щодо призначення посудин в якості вмістилищ для дарування чаю, наведено в книзі «Китайский фарфор» Е. Х. Вестфалена та М. Н. Кречетової та у Р. Л. Гобсона, та [2, 17; 10, 134].

модель акту народження, а також – із материнським лоном, що свою чергу призвело до її семантики, як утілення «порожньо-місткого Лона світу, що з хаосу народжує все суще», як визначає М. Кравцова. В даосько-релігійній образній картині гарбуз-горлянка перетворилась на вмістилище зберігання еліксиру безсмертя, тим самим став емблемою довголіття. В популярних віруваннях ці уявлення утворили легенду про казкових мешканців – «гарбузових старців». Разом з тим, в буддизмі гарбуз-горлянка стала символом чернецької аскези, оскільки ченці використовували посудини відповідної форми для зберігання води, призначеної для ритуалів [4, 380 – 381].

Таким чином, зображення гарбуза-горлянки відтоді можна зустріти на різних творах мистецтва. В тому числі цю форму копіюють керамічні та порцелянові вироби, як в нашому випадку.

Музейна ваза гурд у вигляді гарбуза-горлянки за характером декору і стилем розписів співпадає із експонатом з Державного Ермітажу, наведеному у каталозі Т. Арапової², який дослідниця датує періодом правління Кансі (1662 – 1722), а також із предметом з колекції музею Вікторії та Альберта (№ 1573-187), датованим кінцем XVI – початком XVII ст., що власне припадає на правління згаданого імператора.

Декор розписів розміщується відповідно до форми предмету. По верхньому тулубу вертикальні поля, в них – гілки з квітами, що чергуються зі столиками, на яких зображені посудини із гілками коралів. На нижньому тулубі зображені поля зі скелями, гілками і квітами персика, півонії та хризантеми [1, 97]. Півонія та хризантема разом із лотосом та орхідеєю займають провідне місце в «квітковій» образній групі. Півонія – квітка, що означає владу і є символом аристократії, одночасно будучи календарною рослиною, що співвідноситься із початком літа. Вона також асоціюється із жіночою родою. Хризантема вважається одночасно як символом осені, так і знаком поетичного натхнення, вміння сприймати красу навколишньої дійсності [4, 378 – 379].

Наступний виріб поєднує в собі нове призначення з давньою традиційною формою. Ваза, створена в техніці розпису підполив'яним кобальтом з вельми ощадним декором, що поєднує геометричні та зооморфні елементи, представляє собою піалу на довгій конусоподібній ніжці, і створена в період правління імператора Цяньлун, тобто з 1735 до 1795 рр. (Лл. 3 – 4). На користь даного датування свідчить марка на зворотній частині денця, також нанесена кобальтом із шести знаків, що повністю співпадає зі зразком марки, що ставилась на виробках в період правління Цяньлун, наведений у книзі «Китайський фарфор» Е. Вестфаленом та М. Кречтовою, [2, 38]. Форма піали також має свою історію розвитку. Розповсюджена в епоху бронзи подібна форма під назвою пу схожа на посудину форми доу (з округлим тулубом і кришкою на високій ніжці, що слугувала для жертовної їжі), але у неї відсутня кришка, а ніжка зазвичай має більшу ширину в основі. Посудина пу слугувала вмістилищем для викладання жертовного м'яса підчас проведення ритуалів. Оскільки форма предмета плоска і нагадує тарілку на високій ніжці, то скоріше за все, вона використовувалась для сухої їжі, а саме – для сухого м'яса. В якості ритуальної посудини ця форма побутувала в бронзі до періоду Чжаньго (475 – 221 до н.е.), а після перетворилась на ден – високу підставку для світильників. В цінський період форма пу почала знову використовуватись, приблизно, з часів правління імператора Кансі. В Державному Музеї народів Сходу знаходиться аналогічна за формою піала на ніжці, опублікована М. Неглінською, і створена в період правління Кансі. Друга, виготовлена в техніці розписної емалі, відноситься до часів Цяньлун [7, 65 – 66].

Таку ж форму має і ханенківська піала. В ній так само місце перетину ніжки і денця виглядає майже, як прямий кут. Змінився вигляд давньої форми, матеріал і навіть призначення. Відтепер подібні речі використовувались як вазочки для фруктів, солодоців, напоїв [9, 98, 128].

Від розписів на фарфорі цього періоду віє справжнім життям: від абсолютно фантастичних істот, від фігур тварин, а особливо – людей. Образ людської фігури (женьшуа), що нерідко зустрічаються на фарфорі ще за часів Мін, відтепер в більшості випадків зображується в оточенні реального середовища. Люди знаходяться в будинках або (частіше) на тлі пейзажу.

Пейзаж в китайському мистецтві суттєво відрізняється від європейського, оскільки китайський художник не пише його з натури. Він творчо переробляє власні враження, передаючи їх у своєрідному ритмі, підпорядковує своїй композиції. В китайському пейзажному живописі відчувається прагнення відчутти нескінченність та неосяжність видимого світу: пейзаж не просто частинка природи, а синтез її, сприйнятий з особливою глибиною. Пейзаж зображується ніби, його бачать зверху, іноді з різних ракурсів та з декількома планами.

Пейзаж, перенесений на порцеляну художником-керамістом, звичайно, узгоджується із круглими формами вази, на якій ніби немає ні початку, ні кінця зображення. Але це не обов'язково, і нерідко пейзажне зображення розміщується на одній чи декількох площинах гранчастих виробів з чергуванням певної теми, частіше квітів або паттернів, зокрема у вигляді геометричного орнаменту, складеного з суцільної сітки із поєднаних квадратиків і восьмигранників або з перехрещених ліній,

2 Т. Б. Арапова. «Китайский фарфор в собрании Эрмитажа. Конец XIV – первая треть XVIII». [1, с. 96]

що формують ромбовидний візерунок, рідше написів, що стають більш поширеними в кінці XVIII ст. [2, 18 – 20].

Тематика розписів з людськими фігурами в цінський період стала особливо різноманітною. Зображувались придворні сцени, історичні та міфологічні сюжети.

Наприклад, на вазі із яйцеподібним тулубом та низьким широким горлом на пейзажному тлі розігрується ціла багатофігурна сцена (Іл. 5 – 6). Придбана Богданом Ханенко, вона становить особливий інтерес, оскільки містить легендарний сюжет, пов'язаний із історією Давнього Китаю. Безперечно, це зображення може повторювати якийсь конкретний живописний твір. Припущення щодо наслідування живописного твору або навіть самої живописної манери, що була розповсюджена в керамічному виробництві в той час, свідчить те, що на поверхні виробу, ігноруючи його форму, художник вільно розмістив фігури дійових осіб, керований прагненням розкрити сюжет, а не підпорядкувати його обрисам вази, ніби перед автором була не посуда, а паперовий сувій.

З трьох боків розміщено жанрову сцену, яку перериває вертикальна полоса символічно зображеної гірської кряжі, що стелеться по поверхні вази, доходячи до верхнього вигину, де починається горловина. Уважно роздивившись цей «гірський хребет», можна побачити, як випинаються гілки сосни (сун), що в китайській образній символіці виступає символом стійкості, довголіття, шляхетності, а також відноситься до рангу «чоловічих рослин», власне як і зображення гір [4, 376 – 377]. Всю іншу площину займає вода, позначена тонкими рисками у підніжжя гір, під човном, та уздовж полоси берегу, що по діагоналі спрямовується вдалечінь. Попід берегом та під човном автор помістив плакучі верби (люй). І вода, і верба в китайській символіці уособлюють жіночий початок. Як пише М. Є. Кравцова: «Будь-які художні композиції, складені з «чоловічих» та «жіночих» дерев мають еротичний підтекст» [4, 377]. Те саме можна відзначити і в поєднанні зображень гір із водою, що відповідає традиційному пейзажному жанрові в Китаї «шаньшуй», тобто «гори-води», а в семантичному та філософському значенні відповідає взаємодії Инь та Ян, тобто чоловічого та жіночого початків. Така дуальність, заснована на поєднанні чоловічого та жіночого, в китайському мистецтві є традиційною, не зважаючи на те, який саме вид мистецтва оздоблюється, і який сюжет відображено автором. В цьому випадку художник-кераміст використав історичний сюжет, що не завадило зобразити в пейзажі традиційні «чоловічі» та «жіночі» природні зображення, що окрім славнозвісного Инь-Ян, мають й іншу семантику.

Переходячи до розгляду людських зображень, дійсно бачимо фігури чоловіків на човні, увінчаним головою дракону і чоловіків на березі та жінок поряд із ними у елегантному одязі. Погляди обох груп спрямовані вбік «одне одного».

Що цікаво, саме зображення жінок, які тягнуть барку, підказує, який саме історичний епізод розповідає нам художник-кераміст. Легенда ця пов'язана із імператором Вень-хуаном, який почувши про яшмову квітку, що розквітла в місті Янчжоу, в провінції Цзянсу, вирішив віднайти її і зібрався у подорож. Він також вирішив, що його барку тягнутимуть чоловіки та жінки у гарному, приємному для ока імператора вбранні. Як пише дослідник Джон Грей у книзі «Історія Давнього Китаю», імператор, прибувши на місце призначення, провів там певний час, щоб намілуватись тією квіткою. Потім відчувши, що слабне, він вирішив повернутись назад, але в дорозі занеміг і помер. А палац імператора був перетворений на монастир і названий Цюньхуа-гуань [3, 80].

Ця історія, відтворена цінським художником-керамістом, могла бути замовленням панівної верхівки, як згадка про давні часи і, з одного боку, могла мати повчальний аспект, критикуючи поведінку правителя, який примусив жінок тягти свою барку, з іншого – навпаки, підкреслювати велич імператора, якої так прагнули маньчжурські правителі.

Серед інших виробів означеного типу привертає увагу ваза форми мейпін із кришкою, (форма визначена за аналогією приведеною Т. Араповою в каталозі «Китайський фарфор в соборі Ермітажа. Кінець XIV – перша третя XVIII століття»), (Іл. 7), [1, 102].

На тулубі зображені вигнуті стеблі, листя і квіти, скоріше за все, лотосу. Розпис, утворений розмашисто, вільними рухами, зображення схожі на плями, що готові от-от розтектись, але їх утримує тоненький темно-синій контур. Динаміку малюнку утворюють також і язички полум'я, що вкривають горло вази, і якщо флоральні мотиви тулуба зображені хаотично, натякаючи на стихійні сили природи, то вогонь, навпаки, зображений у вигляді полоси, із ритмічно повторюваними вістрями язичків, що наштовхує на думку про здатність людини підкорювати природу, її хаотичні прояви, насаджуючи цивілізацію і порядок на протигагу хаосу.

Символами плодючості та продовження роду в контексті шлюбної обрядовості виступали не лише образи певних тварин і рослин. Ще одним прикладом слугує давній образ вази із квітами, зображення якої розміщено на наступному експонаті в техніці підполив'яного розпису кобальтом (Іл. 8)

Аналізуючи даний виріб, слід торкнутися історії розвитку зображення подібних предметів, які стали складовими так званого китайського натюрморту. Історія складання натюрморту в Китаї, як окремого жанру, пов'язана із, безперечно, європейськими впливами і тими новаціями в китайському

мистецтві, що відбулись за часів панування імператорів з династії Цін завдяки контактам із європейським світом та діяльністю європейських християнських проповідників при китайському дворі.

Отже, цінські імператори, звертаючись до минулого, сповідували корисливі цілі, намагаючись підкорити бунтівний дух китайців, а особливо, жителів Півдня. Мистецтво стало тим незмінним арсеналом, через який можливо було пропагувати політичні і духовні ідеї нової влади. Крім того, маньчжурські правителі не лише намагались підтримувати рівень довіри та поваги завдяки власного пієтету до традицій і історії Піднебесної, ставши, за визначенням М. Неглінської «китайцями більше, ніж самі китайці», але і представляти себе, як мудрих та освічених людей, покровителів мистецтва та культури [7, 8].

Місіонерів вони також використовували, як джерело отримання знань і технічних новацій, а «новинки», отримані від останніх, вводили до державного ритуалу, збагачуючи культурно-освітній потенціал країни. Так сталося із натюрмортом (від французької *nature morte*), що в Європі, у XVII ст. отримав нове вираження у формі ванітас (*vanitas*) – алегоричного зображення марності буття через букети зірваних квітів та окремі предмети із символічним значенням, що стосувалось повчальних та моральних аспектів. Китайці і цей жанр переосмислили по-своєму, адаптуючи страх перед вічним в ванітас на шанування і повернення до вічного в «етернітас». Крім того, в самому Китаї вже існували жанри, що нагадували класичну європейську версію натюрморту. Це зображення птахів та квітів – «хуаняо» (хуа), людей із предметами – «женью» (хуа). Пізніше виник жанр під назвою «цзинью» (хуа) – «нерухома натура» або «неживі предмети», що відповідав європейській версії натюрморту – англійському *still life* чи голландському – *stilleven*. При маньчжурських правителях натюрморт був осмислений як «старовина», «антикваріат» чи «сто давніх», що китайською називались відповідно, як «гу» і «бай гу». Розповсюдився він спочатку у порцеляні, перейшовши потім і в інші види декоративно-прикладного мистецтва. Наступник Кансі – імператор Юнчжен (1722 – 1735) для підтвердження власного імператорського статусу і, знову-таки, заради пропагування китайської давнини, на початку свого правління замовив придворним живописцям горизонтальні сувої із зображенням давніх предметів «бай гу» [6].

М. Неглінська в статті «Рецепція європейського жанра натюрморт в китайському мистецтві епохи Цин» наводить й інші варіанти китайських натюрмортів, зокрема, різноманітні атрибути, серед яких особливо шанованими були атрибути восьми даоських безсмертних – ба сянь. Особливе місце серед всіх таких атрибутів займали символи чотирьох мистецтв (поезії, каліграфії, етикету та музики) – си шу. Вони зображувались у вигляді сувоїв, пензлів, музичних інструментів, а також «атрибутив-інструментів» вченого (веньжень). Китайські натюрморти з такими предметами дуже схожі на західні натюрморти з атрибутами наук та мистецтв, або трофеїв, і в період правління цінської династії були дуже популярними, оскільки співпадали із ідеями маньчжурських правителів, стверджуючих роль виховання, освіченості та поваги до традицій [6].

Повертаючись до символіки квіткової вази, слід зазначити, що вона є одним із вічних образів не лише в самому Китаї, але і в мистецтві багатьох народів, а за часів панування маньчжурів її мотив став однією із складових китайського натюрморту. Якщо в європейському мистецтві мотив вази із зірваними квітами промовляє про мінливість краси, про безглузду гонитву за її маревом і про жалюгідність людей, що забувають про смерть і замість служіння вищим цілям, чіпляються за матеріальні блага. В європейському класичному мистецтві навіть прекрасні речі часто були пов'язані із тлінном, і натякали на те, що все, включно із тілом людини, стане попелом, тоді як важлива лише душа.

В китайській традиції символіка квіткової вази також двозначна, але пов'язана лише з життям. З одного боку, ваза – образ материнського лона. Вазу навіть встановлювали в кортеж нареченої, наповнюючи дорогоцінностями, ювелірними виробами, зерном, плодами, бажаючи благоустрою в новоствореній родині та звісно, багаточисленних нащадків. В буддійському каноні ваза із квітами, як вмістилище зберігання життя, також асоціювалась із людським тілом. А пара квіткових ваз входила в цінські часи в набір у-гун – «п'ять священних дарунків», і в часи маньчжурського панування в умовах актуалізації буддизму ваза із квітами стала одним із найпопулярніших мотивів [6].

Продовжуючи розгляд предметів, сюжетами розпису яких стали складові китайського натюрморту, слід торкнутися вази (Іл. 9), у фестончастих картушах якої зображені по черзі квіти на священному дірявому камені, а в інших двох – подвійні тринози янь, форма яких наслідує найпопулярнішу археологічну форму бронзової тринози для жертвовного м'яса дін, відомої ще з часів епохи Чжоу (1045 – 221 р. до н.е.). Важливою деталлю форми слугували парні ручки на тулубі, що в давнину мали практичний сенс, а в цінський період збереглися в якості виразного пластичного доповнення предмету [7, 48].

Крім того варіація китайського натюрморту доповнена ще одними складовими китайської символіки, а саме – зображеннями елементів набору «вісім дорогоцінностей» – «ба бао». Зверху розміщено зображення зведеного круглого амулету «юаньшен», який наслідує китайську монетку «цян», і відповідно, є символом та побажанням багатства, а в нижній частині, під триногою,

міститься ромбовидний амулет «фаньшен», що є знаком високого суспільного щаблю та кар'єрного успіху [4, 372].

Своєрідним є і технічне вирішення предмету та його оздоблення. В ті часи кобальт почав використовуватись по-новому, а саме – в техніці феньцин або *bleu poudre* чи *soufflé* («забризканий», або «пудрений» кобальт), що з'явилась в часи панування імператора Кансі [1, 27; 2, 22].

У виробках, виготовлених подібним чином, він слугує тлом для розписів золотом, або для білих картушів (як в даному випадку), що потім заповнювались розписами.

Обрані твори складають невелику частину збірки фарфору *blue-and-white* в колекції Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків, але допомагають скласти враження про характерні риси цього різновиду китайської порцеляни доби Цін.

Висновки. Головний результат роботи полягає у спробі охарактеризувати цінні твори китайського фарфору *blue-and-white*, створені в епоху Цін, відповідно до типології предметів, їхньої форми, функціонування та декору та характеру розписів.

Автор спробував виявити особливості, притаманні порцеляні в техніці розпису *blue-and-white*, на прикладі декількох обраних творів з колекції Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків.

Художній вигляд фарфорових виробів із кабальтовим розписом являє собою вражаючу різноманітність форм предметів, сюжетів, принципів декору, градації відтінків.

На основі опрацювання досліджень західних та російських науковців, історичних відомостей, атрибуцій сходознавців, знайомства із матеріалами наукових публікацій та інвентарних описів означеного музею, а також вивчення пам'яток фарфору в техніці розписів *blue-and-white* із музейної колекції отримані наступні результати:

- здійснена робота з літературними джерелами, що дозволила прослідити особливості розвитку фарфору *blue-and-white* від появи в епоху Тан до періоду династії Цін в контексті економічного розвитку та укріплення зв'язків між Китаєм та Європою під впливом торгівельної діяльності та місіонерської справи європейців в Китаї;

- охарактеризовані обрані твори цінського фарфору *blue-and-white* з колекції музею за формою предметів, декором і характером розписів, побутованням виробів;

- здійснено опис та аналіз обраних пам'яток на основі атрибуцій зарубіжних науковців;

- здійснено розкриття смислового змісту, символіки та семантики художніх образів декору, створених на основі релігійних та міфологічних вірувань китайців, а також історичних сюжетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арапова Т. Б. Китайский фарфор в собрании Эрмитажа. Конец XIV – первая треть XVIII века / Т. Б. Арапова. – Ленинград: Аврора, 1977 г.– 136 с.
2. Вестфален Э. Х., Кречетова М. Н. Китайский фарфор / Э. Х. Вестфален, М. Н. Кречетова. – Ленинград: Издательство Гос. Эрмитажа, 1947. – 56 с.: ил.
3. Грей Д. История Древнего Китая / Джон Генри Грей. – Млсква : Центрполиграф, 2006. – 598 с.
4. Кравцова М. Е. Мировая художественная культура. История искусства Китая: Учебное пособие / Марина Кравцова. – Санкт-Петербург: Издательства «Лань», «TRIADA», 2004. – 960 с.: ил.
5. Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків: Альбом-Путівник / [Авт. упор. Г. І. Біленко, Г. Б. Рудик]. – Київ: ТОВ «Вітал-пресс», 2005. – 96 с.: ил.
6. Неглинская М. А. Рецепция европейского жанра натюрморт в китайском искусстве эпохи Цин / М. А. Неглинская // Москва: Институт востоковедения Российской академии наук (ИВ РАН), 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.synologia.ru/a/%D0%A0%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%80%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%82 (дата звернення 20.06.2018) – Назва з екрану
7. Неглинская М. А. Шинуазри в Китае: цинский стиль в китайском искусстве периода трех великих правлений (1662–1795): Монография. / М. А. Неглинская. – М.: Издательство «Спутник+», 2012 – 478 с.: ил.
8. Стужина Э. П. Китайское ремесло в XVI–XVIII вв. / Э. П. Стужина. – Москва, 1970. – 266 с.: ил.
9. Beurdeley Michel, Raindre Guy. La Porcelaine Des Qing. Famille verte et famille rose. 1644–1912. – Fribourg: Office du Livre, 1986 – 320 p.
10. Hobson. R. L. Chinese pottery and porcelain Vol. II. Ming and Ch`ing Porcelain. – Londone, New York, Toronto, Melbourne.: Cassel and company, LTD, 1915. – 326 p.
11. Bower V., Hadley Knapp J., Little S., Wilson Torchia R. Decorative Arts, Part II. Far Eastern Ceramics and Paintings Persian and Indian Rugs and Carpets. – National Gallery of Art, Washington. – Systematic Catalogue. – Oxford University Press, 1998. – 335 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Лл. 1. Вазочки гуань. Китай. Доба Цин (1644 – 1911), період Кансі (1662 – 1722) Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. Висота 15 см, об'єм 32 мл. НММ Ханенків. № 11/12 ДВ.

Лл. 2. Ваза гурд. Китай. Доба Цин (1644 – 1911), період Кансі (1662 – 1722). Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. Висота 23 см, об'єм верху 21 мл, об'єм низу 42 мл. НММ Ханенків. № 19 ДВ.

Лл. 3–4. Піала. Китай. Доба Цин (1644 – 1911), період Цяньлун (1735 – 1795). Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. Висота 4 см, діаметр 7 см. НММ Ханенків. № 1054 ДВ.

Лл. 5 – 6. Ваза із зображенням подорожі імператора Вень-хуана. Китай. Доба Цин (1644 – 1911), XVII – XIX ст. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. Висота 36 см, діаметр 20 см. НММ Ханенків. № 57 ДВ.

Лл. 7. Ваза мейпін. Китай. Доба Цин (1644 – 1911), XIX ст. підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. Висота з кришкою 23 см, без кришки 18 см, об'єм 35 мл. НММ Ханенків. № 73 ДВ.

Лл. 8. Тарілка. Китай. Доба Цин (1644 – 1911). Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. НММ Ханенків. № 616 ДВ.

Лл. 9. Ваза. Китай. Доба Цин (1644 – 1911), (1735 – 1795). Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white в техніці bleu poudre або suffle. Висота 30 см. НММ Ханенків. № 17 ДВ.

ІЛЮСТРАЦІЇ

1. Вазочки гуань. 1662 – 1722. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. 15 см, 32 мл. НММ Ханенків

2. Ваза гурд. 1662 – 1722. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. 23 см, 21 мл, 42 мл. НММ Ханенків

3 – 4. Піала. 1735 – 1795. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. 4 x 7 см. НММ Ханенків

5–6. Ваза із зображенням подорожі імператора Вень-хуана. XVII – XIX ст. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. 36 x 20 см. НММ Ханенків

7. Ваза мейпін. XIX ст. підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. 23 см, 35 мл. НММ Ханенків
 8. Тарілка. 1644 – 1911. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white. НММ Ханенків

9. Ваза. 1735 – 1795. Фарфор, підполив'яний розпис в гамі blue-and-white, техніка bleu poudre або suffle. 30 см. НММ Ханенків

ТЕКСТИЛЬНА ТВОРЧИСТЬ ТЕРНІВСЬКИХ БОЛГАР

Кожуленко І. В. магістрант

Національна Художня Академія, Софія, Болгарія

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5909

ARTICLE INFO

Received: 03 May 2018
Accepted: 21 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

ternovski bulgarians, weaving, embroidery, carpets, interior, folk, costume.

ABSTRACT

The article deals with the peculiarities of traditional weaving and embroidery of the Ternov Bulgarians, the classification of products depending on the technique of production is given. The influence of Ukrainian folk motifs on the scenes of the compositions of Bulgarian masters is shown. The technology of weaving and embroidery of the Ternov Bulgarians and their development during the 19th - the beginning of the 20th century were studied depending on the time change and the influence of the culture of neighboring national minorities. The technologies of dyeing of materials are considered, types and styles of weaving are investigated. The Bulgarian national costume is described from the point of view of cultural value, its design, purpose. It is pointed out the relevance of the textile art of the Ternov Bulgarians, depending on the time change and today, the need to study this topic in the future.

Citation: Кожуленко І. В. (2018) Tekstylna Tvorchist Ternivskykh Bolhar. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5909

Copyright: © 2018 Кожуленко І. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Актуальність цієї статті зумовив сучасний період переосмислення цінностей та інтерес до цієї теми з точки зору мистецтвознавства, так як майже всі попередні дослідження були зроблені істориками та етнографами. Питання історії та культури поселенців частково досліджувались вітчизняними та болгарськими науковцями. На початку ХХ ст. професор М. Державін [1, 117], а дещо пізніше етнограф С. Цветко [2, 89-103] помітили особливості у розвитку побутової індустрії колоністів, що визначались впливами сусіднього Миколаєва. В радянські часи на оригінальні мотиви в народній творчості тернівських болгар звернув увагу мистецтвознавець В. Малина [3, 134-135], в період незалежності - історик В. Гамза [11, 464-49; 10]. Втім, домашні ремесла і прикладне мистецтво поселенців досить ретельно не описані. Предметного розгляду потребує текстильна творчість, зокрема ткацтво та вишивка, в яких найбільш показово та характерно відбувся симбіоз практики, поширеної у Сакарсько-Странджанському регіоні де саме розташовано більшість населених пунктів майбутніх колоністів [11, 464-494], із техніками та сюжетними лініями, характерними для Півдня України.

Мета дослідження - дослідити еволюційні зміни у цих ремеслах, визначити чинники, що їх викликали, класифікувати та типозувати найбільш популярні вироби місцевих майстрів.

Результати дослідження. Тернівка – один із мікрорайонів м. Миколаєва (Україна), в якому проживає найбільше поселення болгар. Воно було засноване у 1802 році болгарами, вихідцями з різних населених пунктів Східної Фракії на місці колишньої турецької колонії. З часом Тернівка, що розташована в межиріччі Південного Бугу та Інгулу, перетворилась у велике етнокультурне середовище, яке зберігає певні болгарські риси дотепер.

Тернівські поселенці володіли великим досвідом ремесел, накопиченим ще в метрополії, де майже повністю панувало натуральне господарство, завдяки якому кожна хата виробляла все необхідне для одягу та оздоблення інтер'єру помешкання. Серед перших переселенців зі Східної Фракії були цілі родини ремісників, які мали досвід у різних галузях декоративно-ужиткового мистецтва. Північне Причорномор'я стало етноконтактною зоною для культурних зв'язків з українцями, росіянами, молдаванами, греками, гагаузами тощо. В діаспорі, як і в метрополії, болгарські майстри не проходили спеціального «академічного» навчання, а переймали ази майстерності один у одного, у старших поколінь, у більш досвідчених майстрів.

Один з дослідників болгарської культури В. Гамза наголошує, що перспективи ткацтва були безпосередньо пов'язані зі станом вівчарства та козоводства, можливостями вирощування технічних культур (льону, коноплі). Традиційно ткацтво у колоністів вважалось зимовим жіночим заняттям. Після закінчення польових робіт чоловіки здебільшого займались технічними ремеслами, а жінки ткали та фарбували полотна, килими, ковдри, простирадла, рушники, полотно для виготовлення одягу, скатертин, хоругви, пояси тощо. В громаді існувала думка, що кожна жінка повинна була вміло виконувати ткацькі роботи, інакше до неї ставились з осудом [11, 464-494]. Повна скриня (сандик) рушників, серветок і сорочок свідчила про достаток родини та працьовитість жінок. Болгарські переселенці принесли з собою на нову батьківщину навички виготовлення національного легкого та зимового одягу. Костюм виконував не тільки утилітарні функції, а демонстрував естетичні уподобання колоністів, рівень майстерності авторів, ступінь приналежності до різних верств населення та ін. Жіночий костюм відрізнявся усталеними формами і пропорціями, вмільм колоритом, композицією, орнаменталістикою, аксесуарами. Повсякденний одяг болгарок був комплексним і складався з декількох елементів: натільного, верхнього, нагрудного, поясного, головного убору, зйомних ювелірних прикрас та взуття. Костюм молодших болгарок того часу також відрізнявся за композицією, колористикою від одягу жінок старшого покоління. Святковий комплект теж мав свої особливості, властиві саме болгарській традиції. Наприклад, весільну сукню розшивали вертикальними смужками (бьялками), а орнаменти на різних варіантах фартухів (престилка) відповідали різноманітним святкам.

Саме спочатку існування колонії майже кожна друга родина використовувала ткацький верстат, частково схожий на українські аналоги (в 1806 році на 114 сімей поселенців припадало 52 верстати) [4]. Згодом завдяки зростанню вівчарства вовняні вироби ткали вже у кожному селянському дворі. В 1841 році в Тернівці усі 173 домогосподарства мали верстати [5, 75].

У поселенні верстат називали словом «разбой» - від збивати, вбивати нитки. С. Цветко у надрукованій в 1929 році статті «Болгарський верстат» детально описав це обладнання на прикладі саме тернівської моделі. Конструктивно верстат складався зі слідуєчих частин: стан - дві рами, скріплені двома поперечками, крусна - переднє і заднє кросна, укряпки - палиці, що укріплювали та повертали кросна, витили - рама з двох частин, насунених на пласкі палиці з гульками на кінцях, бриду, гребен - поперечка у вигляді гребінця з дерев'яними або металевими шпичками, ништи(е)лки - палиці, на які намотані нитки або тонкий шпагат, скрипальци - дві підвішані вилки, кожна з двома коліщатками, пудношки - дві дерев'яні підніжки (педалі), що звисають на мотузках із середини кожної палиці (ништилоч), цапови - вистругані округлі палиці, які служили для розщеплювання перехрещеної основи між ништилками і заднім кросном, суфалка - човник, пражец - дві довгі металеві бляшки, скріплені за допомогою гачка і пояска. До ткацького обладнання також входили рудан - колесо на підставці разом з вритками (перехрещені пласкі палиці з дірочками), сукало - коліщатко на підставці та (х)урка - прилад, щоб прясти. Дослідник до того ж висвітлив технологію ткацтва і додав власноруч зроблені малюнки деталей верстату [2, 91-93]. Зараз разбой можна побачити у музеї мікрорайону Тернівка.

У тернівських болгар ткацтво поділялось на декілька видів, головним з яких стало виробництво вовняних виробів, що спиралось на вівчарство та козоводство. Технологія ткацтва була звичайною і включала прядіння, зсування ниток, фарбування пряжі і власне ткацтво. Перед стрижкою овець мили в Інгулі, а потім стригли довгими ножицями. Обробку прядива з овечої вовни поселенці здійснювали за допомогою металевої чесальної щітки (дирак), а прядіння ниток (конци) - прядки (чекрик) і веретена (вретену). Ці види робіт доручались дівчатам, тому що безпосередньо за верстатом працювали досвідчені жінки.

С. Цветко зазначає, що вироби з вовни були незмінним атрибутом інтер'єру і предметом одягу, їх носив кожний поселенець. Вовну при чесанні (влачене) поділяють на три сорти: найкраща (кьделя), з неї прядуть нитки на основу, середня (штим), з неї прядуть прядиво для поперечної нитки (утку) (вьтък) і найгірша (дръп) [2, 91-93]. З куделі звичайно прядуть (предене) на основу, але коли її забагато або замало, то її змішують із середньою. Середню намотують на цівки. Дреп прядуть без урки, просто вертячи веретено на землі, це звичайно роблять підлітки. При прядінні нитку, призначену на основу, закручують добре, а ту, що призначують на уток, залежно від тканини, або добре закручують і зветься така нитка «сукана», або слабко й зветься таке прядиво «лану». Прядиво рахують (броєне) на мотовилки (мотувилка), яка відіграє подвійну роль: виправляє перемотане на неї з веретен прядиво й править за одиницю рахування. Розмір мотовилки від одного до трьох аршинів. В Тернівці рахують так: три нитки дорівнюють однієї четинці, двадцять четининок дорівнюють однієї главі. Мотовилка може мати від 8 до 24 глав. Для кожного типу матерії було вже враховано, скільки треба брати прядива. Для поясів одна мотовилка рівна 8 главам, ширина основи 4 главы, для рушників (кърпи) одна мотовилка рівна 8-9 главам, скатерки (мисали) одна мотовилка рівна 24 главам при постійній довжині 9 аршинів. Гущина матерії залежить від того, по скільки ниток (жичок) просувають у кожний зуб берда: по одній «жичці» для рідких, по дві для густих матерії, для середніх чергують одну та дві «жички».

Тканини поділяють на три основних типи: на дві ништилки (литу платно), на чотири (димитну платно), на три (макаденну або мармародну). Останній вид тканини найважче ткати, але й матерія виходить найкраща, тчуть її на рушники й скатерти.

Коли прядиво перераховане й основа відокремлена від «в'язки», його фарбують (красене), якщо тканина має бути різнокольоровою, однокольорові матерії фарбують звичайно після виткання [2, 91-93]. Для фарбування вживають куповані фарби, зварені в великому чавуні разом з корінням щавелю (лапат), для закріплення фарби. Різні відтінки кольору мають назву «бой», фарбувати – «боядисах».

Перемотування (сукане) на цівки (цави, масури, калами) роблять за допомогою «рудану». Прядиво призначене на «в'язку» перемотується на «цави» такого розміру, щоб вони могли вміститись разом з намотаним прядивом в човник (суфалку). Далі – підготування основи (снуб'яне). Усі «калами» з намотаною основою настромлюють на дротики «клуб'я», беруть кінці ниток і перемотують всю основу на кілки, вбиті в землю, перехрещуючи на останніх двох кілках по одній нитці. Коли всю основу натягнуто на кілки, в тому місці, де вона перехрещена, вставляють «цяпуви», тоді можна основу зняти з кілків, витягнути на всю її довжину й перейти до подальшої праці, (навиване) можна робити тільки вдвох. З того кінця, де основа перехрещена й встромлені «цяпуви» прив'язують дошку, на ній кладуть важкий камінь, який служить щоб розтягати основу, і починають «навиване».

Коли основу намотано на задне «кросно», його обертають так, щоб «укряпка» була з лівої руки, тоді ненамотаний край основи, одв'язаний од ваги, простягнеться вздовж стану. Цей край розрізають і просувають по нитці або по дві спочатку в «ништилки», а потім в бердо (вдяване). Коли просування закінчене кінці «жичок» зав'язують і крізь ці зав'язані кінці просувають паличку, що на ній основа розподілена на ширину берда, бо інакше не можна починати ткання.

У колонії ще в першій половині XIX ст. поширилось килимарство. Килими (килими) та ковдри (черги) з ворсом, а частіше гладкі ткалися здебільшого із застосуванням орнаментального зображення, а фонове орнаментування та забарвлення створювалося ритмічним чергуванням теплих та холодних кольорів. Настінні килими і ковдри нерідко прикрашалися по всьому периметру в'язаним мереживом із ритмічно розташованих антропо-зооморфних сюжетів. Зазвичай ці вироби зшивалися з двох половин, ширина яких визначалась розмірами стану. Тернівська довгий час демонструвала велику консервативність в килимарстві, яка виражалася в прихильності до традиційних мотивів, переважно орнаментальним. Залежно від техніки виготовлення та художнього оформлення килими і покривала роботи тернівських майстрів поділялися на кілька видів: яскраві вироби з переважанням червоного і жовтого кольорів (шарени), розділені на прямокутні поля різної ширини (дамести), дуже щільно виткані з ипользованием бавовни (димитни), різнокольорові з щільно зібраних смуг без використання геометричних фігур (влашки) [11, 464-494].

Килими в залежності від технології виготовлення і художнього оформлення можна умовно поділити на «старі» та «нові». «Старі» зразки відрізнялися більшими розмірами і композиційною строгістю. В їхньому художньому оформленні переважали геометричні фігури, що утворювалися перехрещенням різнокольорових ниток основи й «в'язки», або орнамент являє собою різнокольорові простолінійні смужки через всю ширину виробу, komponується способом просування поперечних ниток через дві-три нитки основи. Наприкінці XIX століття у Тернівці з'явилися «нові» килими невеликих розмірів із стилізованими зображеннями квітів, птахів і тварин, які ткалися для прикрашання помешкань, а також для загорання маленьких дітей. Їхній фон насичувався яскравими радісними фарбами. У виготовленні килимів з геометричними мотивами найбільш поширеним оригінальним прийомом стало застосування різнокольорових кульок (помпонів) з гарусу (фунди), що пришивалися по лініях орнаменту і надавали виробам особливої виразності та об'єму, рельєфності. В народі цей вид килимів називали нафундином або килим със купене – «килим з покупним», оскільки товсті шерстяні нитки для виготовлення фондів купувалися в міських магазинах [11, 464-494]. Нафундіни виготовляли з гладкою поверхнею або з петельками (бримки), формуючи їх таким чином щоб фунда знаходились в центрі хрестоподібних фігур. У пізні часи для ткання килимів поряд із хутряними нитками використовували бавовняні (памучні) [6].

Інтер'єр кожного болгарського помешкання включав декілька ковдр. За технікою виготовлення та формою художнього оздоблення виокремлювалися наступні їх види: шарени черги, від слова шарен - різнокольоровий - яскраві ковдри з перевагою червоного та жовтого кольорів, зіткані з різних за якістю ниток; дамести черги, від дам - поле - вироби, поділені на прямокутні поля різної ширини; димитни черги, від дими - щільне полотнище - надзвичайно щільно зіткані ковдри (на 4 ништилки) з частковим використанням бавовни і зі вставками у вигляді розлінієних по діагоналі квадратів; влашки черги, від влашко - Валахія - яскраві поліхромні ковдри, у вигляді щільно зібраних вузьких вертикальних стрічок без геометричних фігур [7].

Поруч з ковдрами звичайних розмірів мешканці Тернівки ткали і продовговаті - у вигляді доріжок (в'стрибник), які причеплювалися до бокових сторін диванів і дерев'яних ліжок, а також виступали в ролі додаткових накидок. Інколи по центру вистрибника вставляли мереживо.

У другій половині XIX ст. у поселенні в моду увійшли ткани із різнокольорових ниток строкаті торби (писана турба), які використовували в ролі сумок. Їх зазвичай виготовляли із залишків тканин [11, 464-494].

Якість ткання домашніх виробів була доволі високою. Килими і ковдри протягом тривалого часу не втрачали свого первісного вигляду, зберігаючи яскравість кольорів (в ході їх виготовлення для перевірки стійкості фарб часто практикувалось замочування у воді). Немало болгарських родин в Тернівці і Миколаєві дотепер зберігають килими і ковдри, зроблені руками їхніх предків понад століття тому.

З часом через занепад вівчарства у колонії відповідно зменшились і обсяги вовняної індустрії. Але її функціонування не припинилось. Тернівцям доводилось купувати сировину на міських ринках, де ціна на вовну постійно зростала [11, 464-494].

Поселенці також вирощували шовковиці, бавовну, льон і коноплі, придатні для виготовлення пряжі (влакнодайни растения). В середині XIX ст. отримало поширення виробництво тканин з луб'яних культур - конопель та льону. Особливо цінувалося тонке льняне полотно, яке в основному йшло на пошиття жіночих і дитячих сорочок. Взагалі льон вважався кращою сировиною, ніж коноплі. Однак із-за різкого зниження його врожайності у посушливі роки виникав дефіцит сировини. Полотно з рослинної пряжі відбілювали за південною околицею села на березі Інгулу. Традиційно болгари називали такі ділянки річки «белянками» [11, 464-494]. Як співається в одній з тернівських пісень:

<i>Горе-долу на білянки,</i>	Вище-нижче на білянці,
<i>Дето моми платно бялат</i>	Де дівчата полотно відбілюють
<i>Годенишки тънки дари,</i>	Для нареченого подарунки тоненькі,
<i>Тенки дари – купринени.</i>	Подарунки тоненькі – шовкові [8, 86].

У Тернівці гідронім Белянка на побутовому рівні зберігається дотепер. Різноваріантне поєднання вовни, конопель, льону і бавовни дозволяло значно розширювати асортимент тканин та їхні функціонально-естетичні можливості. Слід зазначити, що спочатку для фарбування тканин застосовувались натуральні барвники: кора вільхи та дуба, лущиння цибулі, листя берези та інші, а згодом - куповані. Останні варили у великому чавуні з корінням щавлю для того, щоб закріпити фарбу [11, 464-494].

До набору виробів з рослинних тканин входили одяг, хустки, серветки, рушники, скатертини, простирадла, мішки, мотузки та інше. Пошиття предметів одягу, насамперед сорочок (риза), вважалось вельми відповідальною справою, досвід в якій набували роками. На будній день шили чоловічі та жіночі сорочки з грубого сірого (невибіленого) полотна, а на свята – з тонкого, білосніжного, більш коштовного.

У численних статтях О. Тригуб роздивляється болгарський народний костюм Півдня України, як витвір мистецтва, уособлення творчого потенціалу болгарського народу. Болгарський народний костюм представлений чотирма типами одягових комплексів: сукманим, саяним та незшитими типами поясного одягу однопрістілочним і двопрістілочним [14, 102-108]. Вид сукні, що вдягається поверх натільного одягу (сорочки), визначає тип болгарського жіночого костюму. Одяг із присутністю сукмана (сукман – глухий синій або чорний вовняний сарафан без плечового шва) [15, 14; 16] відноситься до сукманого одягового комплексу. Цей комплекс був характерним для болгарок Півдня України майже все XIX ст. Сукман буває лляним, конопельним або бавовняним, але частіше він виготовлявся із вовни. Від матеріалу, з якого виготовлений сукман, залежить і його колір. Так сукмани з матеріалу рослинного походження мають природній колір, вовняні ж пофарбовані в чорний або темно-синій. Сукман майже повністю повторює крій ризи (нижньої сукні), тобто тунікоподібний з розташованим по центру основним полотном. Такий крій за походженням вважається більш архаїчним за інші. Як правило, без рукавів або з короткими, рідше з довгими рукавами. Східноболгарський «висококлинний» сукман має клини, що вставлені високо під пахвами [14, 102-108].

Поширення значно дешевших тканин фабричних підприємств на початку XX ст. зумовило занепад домашнього виробництва, через що кількість ткацьких верстатів в селянських родинях різко зменшилась. Їх почали за спрощеною технологією пристосовувати для виготовлення меланжированих доріжок з тканин, що стали непотрібom - парцалени пустелки. Таким чином старі, зношені речі не викидались, а приносили користь за для виготовлення тканих речей для побуту, хочаб вони й не несли ніякого естетичного навантаження. Попит на ці вироби постійно зростав і окремі тернівці налагодили комерційний збут доріжок у Миколаєві. Вони і зараз зустрічаються в окремих приватних оселях, де проживають літні люди.

Зміни торкнулися й жіночого вбрання. Традиційний одяг тернівчанок на відміну від мешканок Бессарабії більш інтенсивно витіснявся сукнями, виготовленими із фабричних тканин. На міських ринках та в крамницях поселяни купували ситець, сатин, дешеві сорти парчі та шовку та інші. Нерідко торговці тканинами привозили свій крам у село. Певний час фабричні тканини поєднували в одязі із саморобними. Відомо, що смаки й уподобання мешканців Тернівки в значній мірі формувались під

впливом міської культури, яка з одного боку вітала композиційну спрощеність і функціональність, а з іншого - диктувала інновації, нерідко достатньо коштовні [11, 464-494]. М. Державін на початку минулого століття помітив, що місцева молодь у вищій мірі серйозно захоплена своїми вбраннями і віддає за них всі свої заробітки, а законодавцем моди для неї виступає місто Миколаїв [1, 123].

Народна вишивка у тернівських болгар призначалась для прикрашання рушників, серветок та одягу. Як вже йшлося, кількість тканих виробів була певним показником добробуту родини, в свою чергу яскравість та витонченість вишивки свідчили про вміння та смаки господині. Попри всю різноманітність композицій і технік спільними є геометричні, фіто-, антропо- та зооморфні орнаменти, а також професіоналізм у виконанні. Поліхромна вишивка на рушниках (пешкир, кърпа) поєднувала «староболгарську геометрію» з рослинними мотивами [11, 464-494].

Художнього ефекту місцеві майстрині домагалися головним чином шляхом гри з кольорами. Ритмічне багатство отримувалось в результаті комбінації тонів – від м'яких фарб золота до темного кольору горіхового листя, від світло-рожевого до насиченого малинового кольору. У болгар, як і в українців, золотий колір символізував святість і багатство, виражав нагороду за доброту і покору, позначав колір сонця та зрілого врожаю. Майже завжди у вишивках також присутній символічний червоний колір-символ краси, здоров'я, радості, добробуту, любові, позначає так і як в українській вишиваній символіці нерозривний кровний зв'язок, любов, рід, тобто все, що сприяє зміцненню сімейних зв'язків та щасливому подружньому життю.

Вишивали жінки декількома видами гладі: щільна біла з настилом, легка без настилу, прорізна, тінюва, а також хрестиком. Остання техніка у поселенців мала свої відмінності - болгарський хрестик складався з чотирьох стібків, що перехрещуються – двох по діагоналі і двох по основі та утку. В Тернівці майстрині практикували також і трьохстібковий хрестик. Хоча ці способи вишивки і створювали додаткову рельєфність у всіх видах орнаментів, з часом вони поступилися звичайному – двостібковому. Для вишивки тернівчанки використовували різнокольорові нитки - муліне (запулуч), які купували у Миколаєві [11, 464-494].

Помічено, що популярні елементи і техніки тернівської вишивки співпадають із загорськими в метрополії, зокрема, ритм і конфігурація хвилястого ланцюгового стібка (цепен бод). Витонченою ювелірністю відрізнялась деталізована вишивка на довгих вузьких поясах (ивица). За допомогою найтонших різнокольорових ниток жінкам вдавалось створювати композиції дивовижних візерунків із яскравим набивним ефектом, які впродовж десятиріч не втрачали свій первісний вигляд.

Тематика тернівської вишивки характеризувалась різноманітністю. Поряд із звичайною орнаменталістикою, насиченою геометричними варіаціями в народнопісенні сюжети. Привертають увагу орнаментальні композиції з чоловічків, що немов би взялися за руки, танцюючи національний танець хоро. Водночас, ці фігурки дають уявлення і про будні болгар. В зразках із зооморфною символікою особлива роль відводилась стилізованому зображенню лева, який вважається традиційним символом у болгар, коня, грифона, птиці. Нерідко, на початку ХХ ст., болгарські майстрині вишивали на рушниках контури будинків в оточенні дерев та квітів, тобто такі плерні композиції. Мотив будинку в болгарській народній вишивці відображає традиційне надання житлу сакрального значення [11, 464-494].

Особливу увагу приділяли вишивкам на весільній сорочці. В неї вкладався весь мистецький хист та вміння. Вишивання тривало декілька днів, першочергово обробляли рукав і низ сорочки. Нагрудна частина, поділ і рукава здебільшого прикрашались вишивкою у вигляді кольорового візерунка, іноді разом з мереживом, причому використовувались теплі і холодні відтінки. В орнаментиці сорочок привертає увагу поширений як і в українській традиції мотив ромбу, квадрату і смуги. На початку ХХ ст. художнє оздоблення сорочки майстрині практикували вже у спрощених формах, нерідко застосовуючи лише один колір.

Вишивка застосовувалась і для оздоблення такої важливої частини традиційного костюму тернівчанок як фартух (запаска, рідше вживалось слово престилка), який виконував практичну та естетичну функції і одягався поверх сукні (сукман, чукман) або ризи. В ХІХ ст. жінки носили так званий двопрестилочний варіант, що включав «попередницю» і більш широку – «позадницю», які зав'язувались безпосередньо до талії сукні або сорочки. Якщо робочий варіант запаски був однотонним, а у літніх жінок - підкреслено темним, то відпочинковий обов'язково прикрашався геометричною або частіше фітоморфною вишивкою гладдю чи хрестиком, чергуванням ниток пастельних тонів, доверху звужувався складками, а знизу оброблявся мереживом. Інколи фартух ткався по канонам вишивки в якості декору до боків пришивались декілька яскравих фундів [7].

Поширений аксесуар жіночого одягу - носова хустка (платоче), вишивався по всьому периметру візерунками, а до країв прив'язувались китички або мереживо в формі трьохрядної решітки. До нас дійшли відомості, що носові хустки роботи місцевих майстринь так само як і шерстяні вироби користувались значним попитом на міських ринках. Їх цінували за витонченість та яскравість візерунків. У 1923 році, під час збору подарунків для підшефної військової команди 44-го стрілецького полку, Тернівський голвиконком передав їй саме партію носових хусток [9].

Тернівська болгарська вишивка розвивалася під впливом українських етнічних, церковних мотивів, міської моди. Рушнікова вишивка поселенців в цілому розвивалася в руслі болгарської народної традиції, але вже у другій половині XIX ст. в ній відчутні впливи міських та церковних мотивів. В багатьох елементах вона співзвучна із загальнослов'янською тематикою і українською народною зокрема. На рушниках зображувались орнаментальні композиції та різноманітні сюжети сакрального змісту: птахи - символи людських душ, хрестоматійне дерево життя з присутнім філософським розумінням минулого, сучасного і майбутнього, вазонні композиції та інші. В більш пізні часи XX ст., на рушниках, в першу чергу подарункових, почали вишивати гладдю дати їх виготовлення, а також різні слова-побажання [11, 464-494].

На рубежі XIX-XX ст. з появою великої фабричної промисловості частка ремісничого виробництва в болгарській колонії помітно знизилася, проте ремесло повністю не зникло, в мінливих умовах народні умільці прагнули адаптувати свої виробы, коректували види і характер занять. Жителі Тернівки все більше носили недорогий та зручний фабричний одяг, все менше народні умільці виготовляли тканини на ткацьких верстатах. Однак ткацтво проявляло живучість і намагалося знайти свою нішу в килимарстві, виготовленні вовняних і сумішевих домотканних ковдр, покривал, скатертин. Причому стилістика текстильних виробів зазнала всю силу еклектики, що охопила художній простір регіону.

Висновки. Отже, ткацтво і вишивка тернівських болгар поєднували традиційні техніки з інноваціями, що випливали із діаспорних умов. У художніх мотивах стали помітними іноетнічні вкраплення, передусім українські народні. Таким чином завдяки творчому початку ручних справ майстрів народні художні ремесла зберігають і повторюють досвід попередніх поколінь, наочно свідчать про самобутність і особливості світогляду як самого народу, так і окремих від нього діаспор. Багато виробів болгарських майстрів Тернівки є гідними реліктами, які заслуговують на місце в музейних колекціях. Значна колекція виробів роботи тернівських ткаць знаходиться в фондах Миколаївського краєзнавчого музею.

На сьогодні діалектика взаємовпливу національних культур на прикладі ткацтва та вишивки, національного болгарського костюму у побуті локалізованої етнічної групи потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державин Н. Болгарские колонии Новороссийского края. Симферополь: Таврическая губернская типография, 1908. 238 с.
2. Цветко С. Болгарський варстат. Матеріали до етнології. Кн. 2. К., 1929. С.89-103.
3. Малина В. В. Народное искусство болгар южной Украины: На материалах Одесской и Николаевской областей. Единение народов-единение культур. Украинско-болгарские культурные связи: история и современность. К.: Наукова думка, 1987. С.126-139.
4. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф.6. Оп. 1. Спр. 98. Арк.176.
5. Клаус А.А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. Выпуск 1. СПб.: Типография В. Нусвальта, 1869. 516 с.
6. Миколаївський обласний краєзнавчий музей (МОКМ). Зразки: [Т 2087,Т 2007,Т2219].
7. Музей мікрорайону Тернівка (ММТ). Зразки: Тканини.
8. Цветко С. И. Български народни песни от Украина и Крим. [Съставите Зоя Барболова]. София: Академично издателство «Марин Дринов», 2005. 179 с.
9. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф.Р-161. Оп.1. Спр.27.
10. Гамза В.І. Ремесла болгар Украинского Причерноморья как культурно-исторический феномен. Голямата Вода.
11. Гамза В.І. Тернівка. Історико-етнографічний нарис. Монографія. Миколаїв. «Іліон» 2017.
12. Єднання народів-єднання культур. Українсько-болгарські культурні зв'язки: історія і сучасність. Київ. Наукова думка, 1987.
13. Грек И., Червенков Н. Българите от Украина и Молдова. Минало и настояще. София, 1993.
14. Тригуб О.Л. Художні особливості жіночого одягового комплексу болгар на півдні України 19-початку 20 ст. Херсон. Молодий вчений. №2. 2017.
15. Велева М.Г. Българската двупрестилчена носия. М. Г. Велева. София: Издательство на Българската Академия на науките, 1963. 162 с.
16. Велева М.Г. Български народни носии. Т.2: Български народни носии в Средна Западна България и Средните и Западните Родопи от края на XVIII до средата на XX в. М. Г. В.

АНАЛИЗ ТЕХНОЛОГИИ ПРОИЗВОДСТВА И ФИЗИКО-МЕХАНИЧЕСКИХ СВОЙСТВ СЫРЬЯ-КОКОННОЙ НИТИ ДЛЯ ВЫРАБОТКИ КЕЛАГАИ

¹Фарзалиев Мазахир Гамза о. профессор, доктор технических наук,

²Рамазанова Хиджеран Адалят к. диссертантка

¹Азербайджан, Баку. Азербайджанский Государственный Экономический Университет (UNEC)

²Азербайджан, Гянджа. Азербайджанский Технологический Университет (UTECA)

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5910

ARTICLE INFO

Received: 06 May 2018

Accepted: 21 June 2018

Published: 01 July 2018

KEYWORDS

silk cocoon, raw silk, fibroin, sericin, caterpillar, thread length.

ABSTRACT

The publication features the design of the constituent element of the national female Azerbaijani costume - kelagai scarves. A historical analysis of the development of kelagai production is conducted, which reflects the ethnographic, historical, artistic features of folk art. The analysis shows that the quality, physico-mechanical, technological and operational properties of the produced kelagai mainly depend on the parameters of the raw silk thread. Therefore in the work researches of obtaining of silk thread of raw are carried out.

Natural silk has a sufficiently high strength, high elasticity and good hygroscopicity. The product from it is slightly wrinkled, has a good appearance and only its characteristic muffled brilliance. The fiber is created by nature from the most perfect polymer. The analysis of production technology and the physical and mechanical properties of the raw silk thread are carried out in the work.

Citation: Фарзалиев М. Г., Рамазанова Х. А. (2018) Analiz Tekhnologii Proizvodstva i Fiziko-Mekhanicheskikh Svoystv Syr'ya-Kokonnoj Niti Dlya Vyrabotki Kelagai. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5910

Copyright: © 2018 Фарзалиев М. Г., Рамазанова Х. А. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. Келагаи квадратной формы головной платок, присущий женщинам Азербайджана, сотканная из шелковой нити. Шелковые нити получают из коконов. Из этих коконов кокономотанием получают шелковую нить.

Исходным сырьем для производства келагаи из натурального шелка является продукт выделения шелкоотделительных желез шелколичных червей. Шелковичным червем называют гусеницу тутового шелкопряда. Из различных видов шелкопрядов, существующих в природе, промышленное значение имеет в основном одомашненный тутовый шелкопряд, который питается листьями тутового дерева-шелковицы, заготавливаемыми человеком, тем самым изготавливая биологически шелковую нить и обвивая ее в виде сетки вокруг себя [3]. Имеются также дикие шелкопряды, которые питаются листьями различных деревьев: дуба, клещевины, берёзы и др. Они дают грубые сорта шелка и поэтому широкого промышленного применения не получили.

В научной работе анализируется получение нити шелка-сырца одомашненных коконов.

Результаты исследования: Тутовый шелкопряд проходит в процессе своего развития четыре стадии: грены (яйца), гусеница (личинка), куколка и бабочки (рис. 1) [1].

Бабочка тутового шелкопряда летом откладывает грены-яички, которые хранят до весны следующего года в специальных помещениях. Оживление (инкубацию) грены проводят весной в период появления листьев на тутовом дереве. Непрерывно питаясь и днем, и ночью, гусеница к концу личиночной жизни увеличивает свой вес в 10 - 12 тысяч раз. Количество и качество шелковой нити находятся в прямой зависимости от количества корма. К концу пятого возраста гусеницы

достигают зрелости, перестают есть и ищут места, удобнее для завивки коконов. Зрелость у гусеницы наступает, когда её шелкоотделительные железы заполняются шелком-густой массой, состоящая из двух компонентов: фиброина (шелка) и серицина (клеящее вещество). В этот момент из сосочка под нижней губой (водной протоке) начинает сочиться шелк.

Рис. 1 Стадии развития шелкопряда: а – зрелая гусеница, б – гусеница, в – куколка, г – бабочка

Накопив в своих двух железах достаточное количество шелковой массы, гусеница устраивается на подселенных коконниках и начинает завивать кокон (рис. 2).

Рис 2 Начало завивки гусеницей кокона на коконнике

Выдавливаемые из каждой железы фиброиновые струйки образуют две элементарные нити-шелковины, которые, соединившись в одном выводном потоке склеиваются серицином вместе, образуя коконную нить. Приготовив внешний шелковый каркас, гусеница, расположившись полукольцом, ритмичным движением головой по контуру неполной восьмерки откладывают соответствующей формы шелк (восьмерки). Эти нити склеиваются серицином по 2-3 десятке. После этого гусеница, осторожно передвигаясь продолжает откладывать шелковую нить в таком же порядке на другом участке, внутренней поверхности кокона. Ценность кокона в конечном итоге выражает количество шелко-сырца, который можно получить с единицы массы коконов. Это свойство коконов можно выразить выходом шелка-сырца в процентах от массы размотанных коконов.

$$B = \frac{m_{mc}}{m_k} \cdot 100\%$$

или удельным расходом коконов, который является обратной величиной выхода шелка-сырца

$$Y = \frac{m_k}{m_{mc}} = \frac{100\%}{B}$$

где m_{mc} - масса шелко-сырца, полученного при размотке, m_k -масса коконов.

Теперь проводим анализ строения, химического состава, физических и механических свойств коконной нити.

В поперечном сечении коконная нить имеет форму двух треугольников с закруглёнными углами (рис. 3), т.е. она не имеет форму правильного круга. Форма и размеры поперечных сечений нити по её длине неодинаковы. Различия в размерах поперечного сечения могут достигать 20-25 %, на участке менее 1 мм в обе стороны. В целом площадь сечения нити от её начала к концу уменьшается.

В структурном отношении коконная нить (шелковина) имеет фибролярное строение, что и является причиной маховатости – одного из главных недостатков шелковой нити. Маховатый шелк образуется в результате отщепления отдельных фибрилл от шелковины. Этот недостаток зависит от породы шелкопряда и возникает вследствие несоблюдения режимов: выкармливания гусениц, завивки коконов, морки и сушки, запарки и размотки и особенно при крашении шелка и его выпарке, когда связь между волокнами ослабляется, и от поверхности нити отделяются маленькие усички.

Коконная нить имеет следующий состав, %: фиброин 70-80, серицин 20-30, эфиры 0,4-0,6, спирт 1,2-2, минеральные вещества 1-1,7. При отварке шелка остается только фиброин, а все остальные вещества почти полностью удаляются.

Фиброин – природный белковый полимер, имеющий аминокислотный состав, не содержащий сыры. Около 90% фиброина состоит из следующих аминокислот: глицина, аланина, серина, торозина. В воде фиброин набухает до 30-40 %, при этом шелковая нить увеличивается в поперечнике на 16 - 18 %, в массе на 30-35 %, и на длину на 1-1,2 %. При продолжительном кипячении в воде фиброин частично

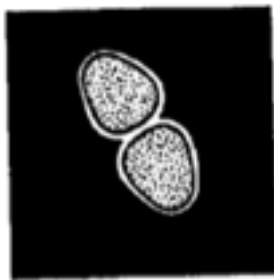

Рис. 3 Поперечный разрез коконной нити

гидролизуется. Этот процесс резко усиливается в присутствии кислот и особенно щелочей. С повышением температуры степень повреждения шелка (фиброина) щелочами усиливается. При кипячении в разбавленных растворах серной и соляной кислот, шелк теряет прочность. В медно-аммиачном растворе фиброин также легко растворяется.

В отличие от фиброина, аминокислоты, входящие в состав серицина, содержат большое количество кислорода и имеют серу. Микромолекулы серицина короче, чем фиброина примерно вдвое и имеет клубкообразную форму.

Серицин – нестойкое соединение, его физико-механические и химические свойства изменяются в зависимости от условий хранения и обработки кокона.

Он бесцветен, не имеет запаха, вкуса не растворяется в спирте, ацетане, эфире и других подобных растворителях. Способность серицина растворяться в воде имеет большое практическое значение при размотке коконов.

Физическими и механическими свойствами коконной нити являются длина нити, линейная плотность и прочие свойства.

Следует различать общую длину и длину непрерывно разматываемой коконной нити. Общая длина – это длина нити, смотанной с одного кокона с начала до конца, независимо от того, обрывалась она при размотке или нет. Общая максимальная длина изменяется в пределах 1200-1500 м.

Длиной непрерывно разматываемой коконной нити называют часть нити, которая сматывается до первого обрыва.

Линейная плотность коконных нитей характеризуется величиной текс или мтекс и зависит от размера, жесткости, шелконосности коконов, а также температуры и слетности при завивке, от породы, пола шелкопряда и других факторов. Средняя линейная плотность нити мелких коконов меньше, чем крупных.

Колебания средней линейной плотности нитей разных коконов в партии называют межкоконной неровностью нити. Колебания линейной плотности нити одного кокона называются функциональной (внутрикоконной) неровностью. Межкоконная неровность нити колеблется в пределах 12-16%, внутрикоконная 16-28, а общая неровность достигает 30% и более. Неравномерность линейной плотности коконных нитей оказывает большое влияние на качество шелка-сырца.

Абсолютная разрывная нагрузка коконной нити 7 – 10 сн, относительная 27-32 сн/текс и более. Разрывное удлинение колеблется от 16 до 22 % и более. В мокром состоянии удлинение коконной нити увеличивается в два раза, а разрывная нагрузка уменьшается на 15-20 %.

Плотность нити в среднем составляет 1.33-1.34 мг/мм³.

Под действием прямых солнечных лучей (инсоляции) механические свойства нити ухудшаются, нить желтеет, теряя свою природную окраску.

Выводы:

1. Натуральный шелк имеет достаточно большую прочность, высокую упругость и хорошую гигроскопичность. Исходным сырьем для келлагаи из натурального шелка является продукт выделения шелкоотделительных желез шелковичных червей. Тутовый шелкопряд проходит в процессе своего развития четыре стадии.

2. Коконная нить состоит из двух элементарных нитей (шелковин), склеенных между собой серицином. В поперечном сечении коконная нить имеет форму двух треугольников с закругленными углами, т.е. она не имеет форму правильного круга. Форма и размеры поперечного сечения нити по ее длине неодинакова. Коконная нить имеет следующий состав: фиброин 70-80 %, серицин 20-30, эфиры 0.4-0.6, спирт 1.2-2, минеральные вещества 1-1.7. При отварке шелка остается только фиброин, а все остальные вещества почти полностью удаляются.

3. Абсолютная разрывная нагрузка коконных нитей 7-10сн, относительная 27-32 сн/текс. Разрывное удлинение колеблется от 16 до 22 % и более. В мокром состоянии удлинение коконной нити увеличивается почти в два раза, а разрывная нагрузка уменьшается на 15-20 %. Плотность нити в среднем составляет 1.33-1.34 мг/мм³.

ЛИТЕРАТУРА

1. П. В. Власов «Нормализация процессов ткачества». М., Легкая и пищевая промышленность 1982, 207 страниц
2. Г. Б. Дамянов, Ц. З. Бачев, Н. Ф. Сурнина «Строение ткани и современные методы ее проектирования». М.1984, 237страниц
3. В. А. Гордеев, П. В. Волков «Ткачество». М. Легкая индустрия. 1970, 487 страниц
4. Н. Д. Дядюра «Общая технология шелка» М. легкая индустрия 1980, 333 страниц
5. Интернет ресурсы.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ТЕАТРАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ РОССИИ: ПРОБЛЕМА «СИНТЕЗА ИСКУССТВ»

Рязанов В. В. старший преподаватель кафедры режиссуры и актёрского мастерства

Российская Федерация, город Хабаровск, Хабаровский государственный институт культуры, кафедра режиссуры и актёрского мастерства

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5911

ARTICLE INFO

Received: 10 May 2018

Accepted: 23 June 2018

Published: 01 July 2018

KEYWORDS

Theatrical art, director, analysis, painting, etude, artistic image, atmosphere, composition, dynamics, semantics of color, synthesis of arts, experiment, artistic interpretation, methodology, improvisation, experience.

ABSTRACT

The main problems and methodological approaches in theatrical pedagogy are considered in the article. The author touches upon the most important problems connected with the «synthesis of arts» and the methods of introducing synthesis into the educational process. In addition, the article analyzes the first year of study in the higher theater educational institution in the direction of directing and acting.

Citation: Рязанов В. В. (2018) Sovremennye Metodologicheskie Podhody v Teatral'noj Pedagogike Rossii: Problema «Sinteza Iskusstv». *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5911

Copyright: © 2018 Рязанов В. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. Начиная анализировать противоречивое понятие «синтез искусств», необходимо отметить, что сам по себе синтез – (от греч.) процесс, который направлен на сопоставление, соединение (даже через взаимоисключение), объединение на первый взгляд, казалось бы, разрозненных вещей или отдельных понятий в одно целое. Кроме этого, синтез можно отнести к способу мышления, которое носит лично-индивидуальный характер. Синтез неотделим от выборочного отбора, который обладает некими функциональными чертами. Если рассматривать понятие «синтез» в теории познания, то он представляет собой этап проявления познавательной деятельности сознания индивида.

«Синтез искусств» - это целенаправленный процесс, направленный на формирование или создание нового художественного продукта творческой деятельности человека, который всегда подразумевает активное личностное участие и уникальные акценты. При органичном объединении тех или иных видов искусства в нечто целесообразное и «конечное», их свойства не теряются, а, наоборот, являют себя с большей динамикой.

Любому творческому человеку приходится выходить за рамки предложенного, за рамки уже известного и постижимого. Начинающие актёры и режиссёры уже с самого начала обучения стараются пропустить то или иное явление искусства через призму своего сознания, желают из всех сил переосмыслить явления действительности, придать им уникальный «авторский» характер.

О проблеме понимания и адаптации понятия «синтеза искусств» писали и размышляли многие исследователи, среди которых можно выделить Ю.Я.Герчука, российского искусствоведа, художественного критика, историка и теоретика изобразительного искусства, Заслуженного

деятеля искусств РФ. В статье «Синтез и функция» автор анализирует задачи синтеза искусств: он рассматривает синтез, как стилистическое единство изображения с архитектурой и указывает на черту физической неотделимости в синтетичности.

М.С. Каган в своей монографии «Морфология искусства» анализирует строение мира искусств, так как морфология является первостепенным звеном связи эстетики и теории отдельных искусств. Для театрального искусства и методологического подхода в области теории и практики режиссуры и актёрского мастерства, огромный интерес представляет не только классификация искусств (пространственные – архитектура, скульптура, декоративно-прикладное творчество, живопись, графика; временные – литература, музыка, танец; пространственно-временные - театр), но и его подход к анализу и восприятию произведения искусства. М.С. Каган приходит к выводу о том, что произведение искусства создаётся, существует и предстаёт перед восприятием как некая материальная конструкция (как сопряжение звуков, объёмов, цветовых пятен, слов, движений) – независимо от того, какую меру художественной ценности за ним признают и как интерпретируют его содержание. Кроме этого, конструктивная сторона художественного произведения (а это просто необходимо при работе над постановкой тех или иных этюдов) – это его онтологический статус, это его фундаментальная основа, условия его реального существования и чувственно-воспринимаемый облик. Художественное произведение имманентно данной конструкции.

Необходимо помнить, что это философская категория, обозначающая внутреннюю связь. Конструктивная сторона произведения искусства – носитель некой художественной информации. Главная роль в том, чтобы быть той системой знаков, которая должна обеспечить коммуникативную связь между художником и его аудиторией. Следовательно, внешняя форма – это взаимозависимость конструкции и любого образного текста [1, с. 270-271].

В сборнике «Взаимодействие и синтез искусств», подготовленном АН СССР, анализируются, изучаются и определяются основные проблемы и вопросы, отражающие взаимозависимое сосуществование тех или иных видов искусства: театр, литература, музыка, изобразительное искусство и архитектура.

В исследовании И.Г. Хангельдиевой «Взаимодействие и синтез искусств», автор анализирует процесс развития и ещё большего утверждения синтеза искусств в условиях научно-технической революции.

В своём исследовании «Художник, пространство и среда» С.Б. Базазьянс анализирует личность художника-творца и синтез искусств, как две взаимозависимые категории, находящиеся в динамичном сосуществовании. Кроме этого, автором рассматриваются вопросы и проблемы формирования окружающей среды и окружающего мира в контексте сознания художника, его мировоззрения и миропонимания.

А.М. Кантор пишет о том, что «синтез искусств» - органичное соединение разных искусств или видов искусства в художественное целое, которое эстетически организует материальную и духовную среду бытия человека.

Исходя из всего вышеизложенного, мы можем сформулировать определение «синтеза искусств», которое будет способно отражать всю полноту методологических подходов и проблематики в области театрального искусства. Синтез искусств – это комплексно-видовое взаимозависимое соединение (объединение) видов искусства в целостное явление (структурно-образную композицию), способное к эстетическому воздействию. Единство компонентов синтеза искусств определяется единством идейно-художественного замысла. Понятие синтеза искусства просто немыслимо без способности к творческому мышлению.

Современное театральное искусство, всевозможная музыкально-постановочная практика, киноискусство и т.д., предполагают наличие у режиссёров и актёров способности, умения и широты диапазона прочтений, режиссёрско-искусствоведческого анализа и сценической адаптации любого произведения литературы. Становится очевидным тот факт, что в культурологии и искусствоведении (если рассматривать театральное искусство), на первое место выходит понятие «смелого эксперимента», на котором в дальнейшем (при наличии достойного взгляда на то или иное произведение) строится «интерпретация художественного произведения». Данные взаимозависимые категории весьма противоречивы и сложны. Кроме этого, они просто немыслимы в отрыве от «синтеза искусств».

Если рассматривать понятие «синтез искусств» с точки зрения философско-культурологической проблематики в контексте театрального искусства, то начинаешь осознавать факт смысловой подвижности не только театральных жанровых систем, но и всех видов искусств, начинаешь относиться к ним, как к нераздельным, интеллектуальным и метафоричным категориям.

В современном обществе, обусловленном эстетикой постмодернизма, театральное искусство принято относить не только к экспериментальному поиску смысловой, композиционной и авторской деконструкции, разрушению стереотипов прочтений и постановок, но и к актёрско-режиссёрской провокационности. Кроме этого, современные представители большинства театральных направлений

используют деконструктивные методы, пропуская вечные темы сквозь призму иронии и самоиронии, избавляясь от тривиальности и от обыденности прочтения и понимания (включая авторское).

М.Н. Липовецкий пишет: «Скорее всего, правомерно вести речь не об исчезновении автора как такового, а об изменении качества авторского сознания: а именно о том, что разрушается прерогатива монологического автора на владение высшей истиной, авторская истина релятивизируется, растворяясь в многоуровневом диалоге точек зрения...» [2, с.12]

Современные театральные школы подчинены тем условиям, в которых они находятся. Перед педагогами высших учебных заведений стоит непростая задача, которая заключается в подготовке конкурентоспособных, творческих людей, не боящихся экспериментировать и предлагать что-то новое, умеющих давать объективную оценку своим способностями желающих постоянно развиваться. Таким образом, за годы обучения в театральном вузе, студенты должны обрести, развить и закрепить навыки и способности работать с любым режиссёром в абсолютно разных стилях и жанрах. Если этого не произойдёт, маловероятен факт дальнейшего творческого развития и адаптации молодого специалиста в области современного театрального искусства.

В наших театральных мастерских студенты с самого первого года обучения находятся в сложнейших условиях, связанных с включением в методологическую базу упражнений, этюдов, способов анализа литературного произведения по жанрам, работу с режиссёрами и актёрами, методику преподавания специальных дисциплин и театральную педагогику с элементами «синтеза искусств». На наш взгляд, такое «тесное сотрудничество» студентов с миром искусств позволяет в кратчайшие сроки достичь личностной инициативы, смелости, композиционного мышления и уникальности, которая присуща только студентам-интерпретаторам. Принципиальная открытость студентов перед всеми жанрами и видами искусства, диктует им невероятную веру в свои силы, динамику образования, нестандартность подходов и умение координировать свою работу. Подключая своё художественное сознание в работе с произведениями литературы или с автором, будущие режиссёры и актёры начинают осознавать принципы работы в профессиональном театре. Проводя свои первые этюды и отрывки через весь спектр видовой взаимозависимости и образности искусств, студент познаёт и обретает не только свой индивидуальный подчёрк, но и формирует навык анализа и поиска событийности. А это очень важно. Кроме этого, начинающие режиссёры подходят к такому важнейшему культурологическому и искусствоведческому понятию, как художественная деятельность. Это творческая и человеческая активность. Уникальность её заключена в личностно-профессиональном отношении к культуре [5, с. 170].

В современной российской театральной культуре методологически верным считается комплексное внедрение в учебный процесс работы над упражнениями и этюдами с самого первого года подготовки.

Студенты, в процессе работы над этюдами, начинают сопоставлять элементы тех или иных видов искусства, воспринимая их с позиции целостного синтетического и синтезирующего вида. Развивая свою способность вникать в контекст синтеза искусств и сосуществовать с ним, студенты начинают мыслить композиционно верно. Современные театральные педагоги-практики убеждены в правомерности данного явления на сценической площадке.

Первый год обучения в театральном вузе самый сложный и противоречивый. Связано это, в первую очередь, не только с адаптацией студентов-первокурсников в стенах учебного заведения, но и с правильностью методологических подходов, накоплению базовых профессиональных требований и знаний по теории режиссуры и актёрского мастерства. На наш взгляд, если с самого первого этапа обучения педагог начинает углубляться в крайнюю степень теоретического актёрского мастерства, оставляя без внимания студенческую практику и инициативу, это приведёт к сухому изложению материала, безынициативности и творческой незаразительности и безыдейности.

С точки зрения театральной творческой методологии, на первом году педагогом должны быть раскрыты основные понятия, без понимания которых просто невозможно дальнейшее обучение режиссуре и актёрскому мастерству. Но понимание должно быть не в плане «заучил», но не понял. Любое понятие проверяется, апробируется и закрепляется студентом на практике.

Одно из сложнейших понятий в театральном искусстве и в режиссёрско-актёрской копилке – событие. На первом курсе студенты приближаются к нему, начинают чувствовать и понимать, видеть и замечать его внутреннюю сущность, динамику и накал. Чем раньше произойдёт знакомство с данным родом понятием и его индивидуальное усвоение, тем продуктивнее и целесообразнее будет дальнейшее обучение и намного быстрее обретётся профессиональная форма. «Образное видение события заставляет студента организовывать пространство в соответствии со своим замыслом, вводить дополнительные средства выразительности – музыкальное, световое, звуковое оформление» [4, с. 19].

Событие никогда не возникает просто так, на пустом, лишённом эмоции месте. Событие, как и любое сценическое действие произрастает на конфликтности, на недоговорённости и на неразрешённости какого-то вопроса или проблемы. Конфликт не может просто испариться, он не

может закончиться. Он может поменять структуру, основу и направление, как торнадо. В конфликте существуют все и всё ему подчинено.

С определением события всё очень сложно. Оно не лежит на поверхности, его нельзя увидеть и разглядеть без глубокого анализа произведения. Событие, как интимно-внутреннее происшествие, влекущее за собой смену жизни и темпо-ритма, неуловимо. И чем быстрее студенты с этим столкнутся, тем лучше для их развития. Тут все в одной связке: и студенты-режиссёры, и актёры, и педагоги курса.

На первом году обучения все студенты нашего курса проходят через анализ живописи, постановку этюдов по натюрмортам, по портретам, по сложнейшим массовым живописным полотнам, по скульптурам, по архитектурным памятникам старины и по стихотворным произведениям японской классической поэзии, готовя себя тем самым к дальнейшей работе над прозой и драматургическими произведениями. В процессе данного рода работ, студенты знакомятся с основными понятиями или структурными элементами теории и закрепляют её на практике. Сложности возникают не только с такими понятиями, как конфликт и действие. В ходе работы, вырисовываются проблемы понимания «композиции» и «мизансцены».

Понятие «композиция» необходимо рассматривать вместе с понятием «мизансцена», чтобы более полно представить себе специфику каждого из них.

История формирования и развития русской реалистической актёрской школы включает в себя многие столетия поисков и столкновений разнообразных актёрских и режиссёрских традиций, основ, предпочтений и нравов. Ни у кого из режиссёров не возникает сомнений в том, что понятие «мизансцена» попадает в теорию и практику российского театра благодаря деятельности гениального актёра и режиссёра К.С.Станиславского. Мизансцена, - по его мнению, - представляет собой композиционную единицу пластической партитуры спектакля. Другими словами, мизансцена – это расположение актёра в пространстве сценической площадки в том или ином спектакле. Основных видов и подвидов мизансцен существует великое множество, хотя принято выделять в полноценные и самодостаточные группы следующие виды:

- Групповые мизансцены;
- Массовые мизансцены;
- Мизансцены тела или телесные мизансцены отдельно взятого актёра.

Начиная с первого года обучения мастерству режиссёра, студенты-первокурсники сталкиваются с пониманием мизансцены, как важнейшего выразительного средства режиссёра и актёра в процессе реализации режиссёрского замысла, пусть даже и незначительного в этюдном отношении. На наш взгляд, определение «мизансцена» просто не может существовать без понятия «образ». Мизансцена – это образ. Всегда сложный, метафоричный, уникальный и многогранный. Студентам сразу необходимо понять этот важный факт, который всегда должен включать в себя индивидуальные черты режиссёра, как творческой личности. Стоит сразу остановиться на главной ошибке многих режиссёров: мизансцена, в их случае, просто выдумывается «на пустом месте», без драматургической основы, без должного анализа того или иного литературного произведения. В итоге, нами выдумана «оторванная» от реалий пьесы мизансцена, которая существует обособленно от всей постановки. Мизансцена как метафоричный образ, как некая композиция должна рождаться на основе выявленных противоречий, на основе режиссёрского анализа литературного произведения, его скрупулёзной работы над формированием актёрского образа (совместно с актёрами). А нахождение сверхзадачи, сквозного и контрсквозного действий, ещё в большей мере упростит композиционный поиск мизансценического существования актёра на сценической площадке. Таким образом, анализ, творческий подход и композиционное мышление рождает мизансцену, а не наоборот. Тогда и мизансцена будет уникальна, и композиция спектакля не потеряет «лицо автора». В связи с быстрыми темпами развития современного театрального искусства не только в России, но и во всём мире, каждый день рождаются всё новые и новые мизансцены в плане своего композиционного построения: фронтальные, которыми уже никого не удивишь, диагональные, круговые, подвешенные, точечные и т.д. Каждый режиссёр – автор своей постановки и своего спектакля всегда своеобразно назовёт подобные композиционные мизансцены, в зависимости от необходимости и своих предпочтений.

Учиться композиции, безусловно, очень сложно. Данный процесс весьма непредсказуем и противоречив. Прежде всего, студентам необходимо не только внимательно наблюдать жизнь и окружающую действительность, но и познавать скульптуру, живопись и архитектуру, уметь анализировать архитектурные памятники старины, скульптурные пластические образы, пытаться прочувствовать и постичь неуловимые мысли и чувства того или иного живописца. Во всех видах искусства начинающему режиссёру необходимо видеть и понимать объём и глубинную форму, ритмичность и контрастность цвета, линий, светотени, разнообразие ритмических особенностей, динамику и статику во всей её полноте и многое другое. Режиссёрские понятия «мизансцена» и «композиция» не только взаимозависимы и всеобъемлющи. Они сопоставимы с режиссёрским умением мыслить и чувствовать пластическими образами в условиях сценической площадки.

Результаты исследования отражены в методически выверенных и апробированных на практике этапах работы со студентами и внедрения в практику «синтеза искусств». Понимание таких сложнейших понятий, как «синтез искусств» и «композиционное мышление», умение их вовлекать в свой творческо-педагогический процесс – непростая задача. Методологическая база особых педагогических подходов, связанных с развитием способности студента образно мыслить, чувствовать и воплощать, строится в российской театральной школе по принципу «от простого – к сложному».

- музыкальная импровизация в условиях сценического одиночества – методологический приём работы на первом курсе, который ещё активнее и целенаправленнее выявляет, формирует и развивает действенное существование студента в контексте синтеза искусств. Обнаруживая и принимая «правила игры» данного упражнения, исполнитель соподчинён не только пластическим характеристикам своего тела, но и своему «музыкальному партнёру», в отрыве от которого он не может существовать.

- тренинг на одиночное взаимодействие с предметом (на самом начальном этапе обучения) с точки зрения методологии гарантирует качественное усвоение таких понятий, как объект внимания, простейшие предлагаемые обстоятельства, актёрская логика. Методологическим аспектом данного упражнения является системный и постепенный подход к комплексному восприятию любого предмета, предложенного педагогом, в системе актёр – образ + 3D объект (партнёрское начало). Отличительной особенностью данного тренинга является стремление к сосуществованию и оправданию данного существования. Студент начинает подчиняться законам простейшего синтеза, так как он вынужден работать с предметом и подчиняться музыкальной композиции – проводнику эмоциональности и темпо-ритмичности.

- одиночный и парный этюд – следующий этап методологического подхода педагога, благодаря которому у студента возникает необходимость обращения не только к музыкальным композициям, если это необходимо, но и к актёрскому ансамблю, восприятию себя как личности в партнёрских предлагаемых обстоятельствах. Студент начинает работать относительно некоторых основных элементов актёрского мастерства, что приводит его к пониманию особенности «синтеза» слова, действия, музыки, партнёра, сценической площадки, композиции, простейшей атмосферы, характера и световой партитуры.

Следующим основным методологическим этапом в театральном образовании является работа студентов над этюдами, в которых заключена вся суть и весь понятийный конфликт «синтеза искусств» и композиции.

На наших курсах студенты проходят через этюды по натюрморту.

Почему на наших курсах мы начинаем этюды с натюрморта? Потому, что в нём отсутствует человек. С точки зрения методологического подхода, это очень важное обстоятельство, так как натюрморт – это не просто мир предметов, «разбросанных» на столе. Это, прежде всего, признаки нахождения человека где-то поблизости. Другими словами, - это продукт его творческой (может быть и бытовой) деятельности, в процессе которой человек мог воздействовать на предмет, взаимодействовать с ним, использовать его. Мир предметов и вещей сразу перестаёт быть просто мёртвым миром. Он приобретает черты «таинственного очеловечивания». И чем быстрее студент это осознаёт, тем быстрее начинает задумываться о первопричине данной композиционности, о метафоричной взаимозависимости каждой структуры натюрморта.

Если мы рассматриваем натюрморт с точки зрения философско-культурологической проблематики, то становится очевидным, что это не просто картина, а некий текст в особом смысловом пространстве, который необходимо вскрыть путём перцептивного и апперцептивного опыта, при котором студент не просто пытается надумать некий смысл или подтекст, а старается извлечь ту или иную информацию, которая его интересует, как творческого человека. Всё это происходит благодаря индивидуальному, личностному предыдущему опыту.

Исходя из сложности данного рода упражнений, методологическое включение «синтеза искусств» в театральную педагогику и в учебный процесс требует постоянных тренировок, постоянного участия со стороны студентов. Только поэтому, при формировании творческих мастерских, предпочтение отдаётся людям с глубоким внутренним уровнем самоподготовки, с уникальным отношением к действительности, актёрской природой и подвижной психофизикой.

Грубой ошибкой, на наш взгляд, будет попытка сугубо фотографического, клишированного воспроизведения на столе, на стуле, хоть на учебной площадке выбранного студентом натюрморта. В этом случае и получается «мёртвая природа», которая лишена внутренней динамики и напряжения. Ведь предметы в натюрморте, подчас, просто обязаны взаимоисключать друг друга. По всем законам логики, они не могут находиться вместе, да ещё на одном столе. Но они композиционно цельны и обоснованы художником! Как быть в этом случае? При «обычном» копировании пропадает вся суть и цель работы над данным упражнением! Будет возникать множество вопросов. И самым

распространённым будет вопрос: «А зачем всё это студентам театрального вуза?» В случае безынициативного копирования, лишённого активного поиска и «мозгового штурма» (если угодно), данный вопрос уместен. Любой человек при желании сможет в домашних условиях «покопировать» всё, что душе угодно. Да и главный вопрос не в красоте или живописности композиции, не в ярких тонах и неуместных находках...

А если рассматривать натюрморт, как «производное человека»? Весь богатый спектр человеческой жизни, действий и поступков неотделим от мира вещей, окружающих его. В этом случае, мы стоим перед попыткой «приоткрыть» потайную завесу героя или героев натюрморта, которые ушли, словно отлучились на минутку и скоро вернуться. В этом случае, студенты распознают действия героя, его мотивы, его облик, и сопоставляют все свои находки с метафорой композиции. Тогда и возникает любимый нами момент «незримого присутствия», момент «со-участия» и «со-бытия». И натюрморт перестаёт быть просто натюрмортом, он становится отголоском идей, характеров и эпох. На данном этапе студенты самостоятельно осознают свои ошибки. И это важно. Ведь задача работы над данным упражнением заключена в распознавании метафоричного высказывания человека «за кадром», обогащённого сильнейшими эмоциональными всплесками, в трактовке информации, вытекающей из предметно-бытовой среды натюрморта.

Перед тем, как приступить к данным упражнениям по «чужому» натюрморту, мы предлагаем студентам пройти через свои представления о нём. На наш взгляд, студенты начинают более свободно мыслить, воспринимать, отбирать и выстраивать на сценической площадке свой собственный «текст происшествия». Их родной натюрморт становится для каждого из них сугубо личной и понятной композицией на столе. Главное условие упражнения заключается в отборе предметов! Не должно быть неразберихи, не должно быть хаоса и беспорядка. Всё должно быть выверено, отобрано и композиционно обосновано, дабы до зрителя дошла истинная информация, чтобы зритель стал участником некоего события. А сущность происходящего должна «витать в воздухе». Кроме этого, необходимо помнить о метафоре.

Кроме этого, данное упражнение осложнено незримым присутствием «синтеза искусств», которое находит своё отражение не только в пластическо-поэтических и композиционных образах на сценической площадке, но и в выстроенном сценическом свете и музыкальном оформлении.

Педагоги дают студентам задание поставить этюд по натюрморту, но за этой «лёгкой» студенческой пробой кроется методологическая цель: постепенно вводить в репетиционный процесс необходимость использования и приобщения тех или иных видов искусств под общий композиционный строй, определяемый режиссёрской сверхзадачей. Каждый студент, проходя через этап постижения авторской мысли, становится со-творцом, создателем своей идеи и театральной действительности. На данном этапе будущий режиссёр и актёрский состав начинают вникать в натюрморт, видя перед собой не просто краску на холсте, а авторское послание, авторский текст. Здесь важно сослаться на текст, который целесообразно понимать, как «особое смысловое пространство, где осуществляется «диалог сознаний», что даёт возможность трактовать интерпретацию не только как воссоздание авторского смысла, но и как смыслопорождение» [3, с. 6].

Работа над портретом – это следующий этап нашего обучения на первом курсе с позиции методологических подходов в театральной педагогике. Он логически вытекает из предшествовавшего ему этапа по работе с натюрмортом, в котором незримо присутствует человек или группа людей, которые оставляют свои «следы» в окружающей их бытовой обстановке. Т.е. каждый из студентов стремится обнаружить человека там, где его нет по определённым причинам. Что касается «портретного» этапа, то он значительно сложнее предыдущего по многим критериям (при всей видимости обратного). Мало просто оживить портрет! Его нужно додумать, расширить! Необходимо развить целую историю на основе авторских (художественных) идей и тем. Автор и его анализ – это толчок к совместному авторскому рождению целой истории.

Портрет (от фр. *portrait* – воспроизведение «черта в черту»). Другими словами – это некое описание или изображение человека или группы людей, ныне существующих или существовавших в реальной действительности. Портрет всегда связан с особым художественным миром и художественными средствами. Это всегда динамичная эмоционально-образная характеристика, это идейность и выразительная сущность. Целью любого портрета является отображение не только визуальных характеристик человека, но и идентификация с ним. Кроме этого, в портрете намечен целый цикл повторений в активных пластических формах, линиях, красках и светотени живого лица. Работая на данном этапе, студенту не мешало бы понимать, что это не просто картина, не просто какой-то человек. Это идейно-художественная интерпретация.

Одна из главнейших черт портретного жанра, понимание которой необходимо при работе над учебными упражнениями, связана с «оживлением холста». И действительно, выбрать портрет, который тебя заинтересует и заставит размышлять и искать, - это одно. А как оживить портрет? Как сделать работу не только выверенной с точки зрения внешней и внутренней динамики, портретного

сходства, мизансцены тела (поговорим об этом дальше), жеста, мимики (в хорошем смысле слова), но и достоверной? Как выйти за рамки предложенного? Как расширить историю героя, сделать её своей, наболевшей, понятной и перспективной по действию?

Именно на данном этапе мы сталкиваемся с понятием «мизансцена тела». Это один из базисных элементов данного рода упражнений. Мизансцена тела всегда связана с пластической проработкой образа. Это не просто расположение героя. В рассматриваемую категорию взаимозависимо входит множество элементов и характеристик: это и общее положение портретируемого, и ракурс, и взгляд, и жест, и степень приближенности к зрителю. Кроме этого, огромное влияние на портрет оказывает та образно-метафорическая или, напротив, реалистическая среда, в которой изображён герой и его внешняя характеристика. Всё в портрете осмысленно и важно!

Выводы. Для нас портрет – это нечто кульминационное. Это полноценный образ героя, которого «выхватывает» художник из повседневной жизни. Герой портрета – это загадка, это личность, в душе которой происходит подчас эмоционально-психологические, а когда-то и кризисные процессы, выраженные во внутреннем монологе, который нужно уметь вскрыть и присвоить в дальнейшем.

Относиться к портрету нужно как к маленькой пьесе. В ней уже всё дано, но можно и додумать «последствия». И как хорошо творчески подойти к данному упражнению, которое объединяет не только режиссёрскую группу, но и актёров. Упражнение становится общекурсовым. Ребята, как показывает практика, не ограничиваются выполнением только своей индивидуальной работы, они существуют совместно. Это непросто, но и очень продуктивно.

Портрет для студентов сложен тем, что в нём есть момент неуловимости, секундности: герой в порыве гнева или отчаянной любви бросает свой взгляд на зрителя и... замирает. В каждой работе данного жанра весьма заметна активная стремительность к цели, закрытое под внешним внутреннее стремление, борьба, противоречия – внутренний конфликт. Герой всегда обращается к публике напрямую, даже если нет так называемого «зрительного контакта». Именно это обращение (здесь и сейчас) чаще всего выражено в жесте главного действующего лица – героя портрета.

Когда человек смотрит на картины «механически», без попытки проникнуться проблематикой и истиной, он далёк от понимания образного мира, драматического текста, а тем более и композиции. Но как только «зритель» подключает сопереживание, он начинает чувствовать некое со-бытие, т.е. нечто, существующее в застывших метафорических образах художника. На первый план в данном случае выдвигаются несколько взаимозависимых категорий: метафора, композиционный строй картины, герои, основное событие. Данными категориями и отличаются картины больших мастеров, ведь в любом таком полотне чувствуется переплетение мощнейшей по своему содержанию метафоры и некой композиционно выверенной сюжетной истории.

Данный этап работы сопоставим с созданием небольшого спектакля со множеством своих сценических законов. Студент выбирает картину для работы на интуитивном уровне, опираясь на свои пристрастия, свои эстетические взгляды, уровень своей эрудиции. Предложения студентов всегда многоговорящи и целенаправленны. Именно на этом этапе работы студенты знакомятся с развёрнутой сюжетной линией, на которой выстраивается своя история. Действующие лица анализируются и прорабатываются, а, затем, переплетаются со всем образным миром картины, подчиняясь ему и проистекая из него. Именно здесь и сейчас важно восприятие и воображение режиссёра, которое будет неизменно помогать и обогащать весь ход творческого поиска. Хочется остановиться на нескольких любопытных и пытливых поисках студентов, их анализе и структурном подходе.

Сильна та картина, которая ведёт за собой и заставляет думать и гадать. Гениальна та, которая не оставляет в покое ни на секунду. В любой картине необходимо не просто разбираться, а «копаться с головой», искать зашифрованную линию драматургии. Абсолютно правы те театральные педагоги, которые усматривают под драматургией конфликт, как столкновение противоположностей, как движущую силу, определяющую всё вокруг. Ты постоянно вникаешь в неё, постоянно мечешься в своих вроде бы найденных нюансах, ты пытаешься выйти за рамки (или границы) картины, выйти в нарисованную дверь, чтобы попасть на улицу, выглянуть в окно или просто повернуться назад и увидеть другую часть комнаты... Сложно? Очень! Но как захватывает! Всегда есть ощущение того, что ты упустил одну маленькую мелочь, которая в нашей профессии становится углом дома, за который ты так никогда и не заглянешь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Каган М.С. Морфология искусства / М.С.Каган. – Ленинград: Искусство, 1972.
2. Липовецкий М.Н. Русский постмодернизм (Очерки исторической поэтики): Монография / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 1997.
3. Лысенко С.Ю. Синтетический художественный текст как феномен интерпретации в музыкальном театре / С.Ю.Лысенко. – Хабаровск: ХГИИК, 2013.
4. Мастерство режиссера. I-IV курсы: учеб. пособие. / Ред.-сост. С.В. Женовач, Н.А. Зверева, О.Л. Кудряшов. – М.: ГИТИС, 2016.
5. Теория культуры: учеб. пособие. / Ред.-сост. С.Н. Иконникова, В.П. Большаков. – СПб.: Питер, 2008.

HISTORY

TURKEY IN GEOPOLITICS OF THE CAUCASUS DURING 1990s*Jemal Beridze**Doctoral Student of Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia*DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5912**ARTICLE INFO****Received:** 15 May 2018**Accepted:** 18 June 2018**Published:** 01 July 2018**KEYWORDS**Geopolitics of the Caucasus,
Turkey's political interest.**ABSTRACT**

This scholarly paper is concerned with strong economics of Turkey and its role in Geopolitics of the Caucasus as a member of NATO. The work is mainly focused on Turkey's active participation in this important region, after dissolution of the Soviet Union when Russia was visibly weak. It needs to be noted that, in order to strengthen its position in the region, Turkey is using economic instrument as a lever and is carrying out various crucial projects (Azerbaijan, Georgia). However, for its own interest "is not against" to pose a threat, such as using its forces (Armenia), if this is allowed by the community of nations. After an extensive research, I came to conclusion that, The Republic of Turkey will play active role in Geopolitics of the Caucasus.

Citation: Beridze J. (2018) Turkey in Geopolitics of the Caucasus During 1990s. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5912

Copyright: © 2018 **Beridze J.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. С окончанием холодной войны с ее конфронтацией по линии Восток-Запад, Турция во многом теряет свою геополитическую значимость стратегически важного плацдарма защиты Запада от угрозы с Востока.

Для Запада значимость Турции определялась ее географической близостью к самому могущественному и опасному противнику в лице Советского Союза. В период холодной войны общая протяженность границы с Советским Союзом давала ей стратегически важные козыри в глазах Запада: Турция рассматривалась в качестве южного фронта НАТО в системе защиты Западной Европы от советской угрозы. Ее значимость для западных союзников увеличивалась тем, что Турция граничила с такими непримиримыми противниками Израиля и соответственно, США, как Сирия и Ирак. Теперь же, с исчезновением советской угрозы Западная Европа и США во все большей степени убеждаются в том, что прежние роль и значение Турции в современных реальностях существенно уменьшаются. В значительной степени они переходят к новым членам Североатлантического альянса. Такая тенденция, в частности, проявилась в том, что уже весной 1990 года, то есть еще до распада СССР, конгресс США принял откровенно анти турецкую резолюцию по вопросу Армении, которая при определенных условиях предусматривала сокращение военной помощи Турции.

Результаты исследования. Стратегическая дилемма Турции в сфере безопасности больше не замыкается на ее заботе о защите от угрозы со стороны Советского Союза, растет ее озабоченность относительно новых потенциальных угроз, источник которых трудно четко установить. Это, прежде всего угроза с юга – со стороны Сирии, накопившей значительные арсеналы современного оружия, а также Ирана, который решительно настроен противодействовать пантюркистским тенденциям и попыткам Турции занять доминирующие позиции в Закавказье. При этом, правящие круги Турции большое внимание уделяют росту национализма на Балканах и сепаратизма в Закавказье, которые

могут стать фактором, детонирующим внутренние этно национальные конфликты в стране. В данной связи уместно напомнить, что турецкие власти систематически подавляют силой движение курдов – народа, составляющего 20% всего населения страны, за национальное самоопределение.

Тем не менее, в своей политике на Кавказе и в Центральной Азии Турция нашла недвусмысленную поддержку Запада, прежде всего США. В ноябре 1993 года «Уолл-Стрит Джорнал» суммировала новое восприятие Турции в правящих кругах Запада таким образом: «Турция пытается помочь новым мусульманским странам стать светскими демократиями. Она выступала как мост между Западом, Балканами и Ближним Востоком. Она продолжает играть роль жизненно важного рычага безопасности Запада. В регионе, в котором имеются очаги застарелой вражды, где оружие имеет всякий, а этническое недовольство является обычным делом. Дружба Турции жизненно важна для Запада, как никогда» [1].

Хотя Турция не без основания рассчитывала получить важные экономические преимущества от распада Советского Союза, ключевым ее партнером в регионе, несмотря ни на что, является Россия. О характере отношений между двумя странами можно судить по тому, что после распада СССР Турция предоставила России кредит в размере 1,15 млрд. долларов США. А в середине 90-их годов 250 турецких фирм работали на российском рынке, особенно в строительном бизнесе. Россия является важнейшим торговым партнером Турции в СНГ. Показательно, что объем торговли Турции с Россией в пять раз превысил объем ее торговли со всеми тюркскими республиками, вместе взятыми» [2].

Появление на международной арене новых Турко язычных государств, богатых природными ресурсами, рассматривалось в Турции как возможность продвигать свои геополитические интересы.

Фактором, оказывающим влияние на политику Анкары в отношении закавказских республик, является наличие в Турции довольно многочисленных диаспор кавказских народов. По некоторым данным, численность кавказской диаспоры в Турции составляет около 7 млн. человек. Например, по этим данным, одних абхазов, здесь насчитывается около полумиллиона, а выходцев из Дагестана – около 400 тыс. человек. Действуют общества «Шамиль», «Северный Кавказ» и др., членами которых являются действующие политики страны, бизнесмены, депутаты парламента, журналисты, даже офицеры турецкой армии. Эти категории населения Анкара более или менее успешно пытается использовать для своего влияния на Кавказе.

В то же время турецкое руководство неизменно выступает за территориальную целостность и нерушимость границ закавказских государств. Показателен следующий факт: во время грузино-абхазского конфликта пресс-служба Верховного Совета Абхазии со ссылкой на турецкое радио сообщила, будто президент Турции Т. Озал, осудив действия правительства Грузии, назвал последнее «преступной военной бандой». временный поверенный Турции в России Х. Анаюрта опровергнув это сообщение, официально заявил, что позиция его страны в отношении событий в Закавказье основана на политической решений всех проблем, нерушимости сложившихся в этом регионе государственных границ [3].

Хотя объективно Турция была заинтересована в сохранении напряженности на Северном Кавказе, особенно в Чечне, поскольку этот фактор давал дополнительные аргументы в пользу строительства трубопровода Баку-Джейхан в обход России. Указывалось также, что Анкара в силу целого ряда причин не может, во всяком случае открыто, содействовать продолжению и расширению такой нестабильности.

Более того, официальная Анкара придерживалась весьма осторожной позиции в чеченском вопросе. Осенью 1995 года турецкое правительство выступало за вывод российских войск из Чечни и за ограничение численности российских войск на Северном Кавказе, аргументируя свою позицию тем, что Москва, мол, нарушает «фланговые ограничения» договора 1990 года о сокращении войск и вооружений в Европе. Тем не менее, Анкара на официальном уровне выступает за территориальную целостность РФ.

Это не удивительно, если учесть, что Турция в лице курдского национально-освободительного действия имеет собственную «Чечню» и Россия, при необходимости, не без успеха может использовать курдскую карту.

Но Россия также не может допустить использование этой карты, поскольку разрастание курдского конфликта чревато непредсказуемыми широко масштабными негативными последствиями для всего Кавказско-Ближневосточного региона. В данной связи небезынтересно также напоминать, что правительство Российской империи во время русско-турецкой войны 1828-1829 годов наметила курс на сохранение Османской империи и следовало ему, полагая, что для России соседство ослабшей османской империи выгоднее, чем его распад или раздел, результатами чего воспользовались бы прежде всего государства Западной Европы. Россия продолжала придерживаться этого курса, несмотря на дальнейшее обострение восточного вопроса. Об этом свидетельствует, например, поведение России во время восстания египетского паши Мехмета-Али 1833 года, который стремился получить в управление Сирию и, освободившись от власти султана, основать свое самостоятельное государство. В этих планах Мехмета-Али поддерживала Франция. Когда войска Мехмета-Али, разгромив султанскую армию в малой Азии, двинулись на Константинополь, султан

Махмуд II вынужден был обратиться за поддержкой к царскому правительству России. В ответ русский флот у входа в Босфор на азиатском побережье в Ункяр-Искелеси высадил десант в 14 тыс. человек и Мехмету-Али пришлось ретироваться и признать свою неудачу. Правда, оставшись лишь в колониальной зависимости от султана, он сохранил фактическую самостоятельность.

Необходимо отметить, что в том же 1833 году был заключен Ункяр-Искелесийский договор сроком на семь лет, согласно которому царь обещал оказывать султану помощь в случае новой опасности, а султан обязался закрыть Дарданельский пролив для военных кораблей всех других держав. К тому же в 1833 году в Мюнхенграце между Австрией и Россией была подписана конвенция, по условиям которой обе империи брали на себя обязательство противодействовать замыслам египетского паши и сохранять статус-кво в отношении Османской империи. Обосновывая эту позицию боязнью распада Османской империи, Николай I писал: «Не могу допустить другим завладеть Царьградом» [4].

В середине 90-х годов XX в. Турция предоставила новым независимым государствам Закавказья и Центральной Азии более 1 млрд. долларов кредитов и займов.

Естественно, в Закавказье Анкара с самого начала отдавала приоритет Азербайджану. Со своей стороны, Азербайджан откровенно ориентировался на Турцию. Более того, на первых порах создавалось впечатление, что он психологически готов стать младшим партнером Анкары в Закавказье. Не лишено интереса заявление бывшего президента Азербайджана А. Эльчибея в интервью перед президентскими выборами в республике в июне 1992 года: «У Азербайджана с Турцией особые, родственные отношения. Наши народы близки по языку, культуре, менталитету и, конечно, Турция будет занимать главное место во внешней политике Азербайджана. Экономические отношения с Россией будут поддерживаться, но мы против вхождения Азербайджана в СНГ» [5].

Придя к власти, Г. Алиев лишь несколько смягчил эту установку. 9 февраля 1994 г. выступая в Великом национальном собрании Турецкой республики он заявил, что, во-первых, двусторонние отношения с Турцией всегда будут приоритетными во внешней политике Азербайджана и, во-вторых, Азербайджан готов развиваться по турецкой модели, однако нужно время для решения задач, стоящих перед республикой.

Но вскоре Турция столкнулась с серьезными препятствиями в расширении своей сферы влияния, в том числе в Азербайджане. Дело в том, что, если не считать нескольких миль общей границы с Нахичеваном - азербайджанским анклавом, отрезанным от остального Азербайджана, Турция оказалась территориально изолированной от новых тюркских государств. Она не смогла сыграть определяющую роль в армяно-азербайджанском конфликте. Конечно, общественное мнение страны резко реагировало на поражения азербайджанских войск и захват армянскими войсками территории Азербайджана. Турецкая пресса широко освещала события на армяно-азербайджанском фронте. Оценивая факты захвата армянами ряда районов Азербайджана в 1992 и 1993 годах, тогдашний президент Турции Т. Озал предупреждал армянскую сторону, что Анкара не будет сидеть сложа руки перед лицом их действий в Азербайджане. В мае 1992 года в ответ на сообщения о нападениях армян на территорию Нахичевана в Анкаре серьезно обсуждалась возможность турецкой военной интервенции; считалось, что Карсский договор с Москвой 1921 года давал Турции право вмешиваться в конфликт из-за статуса нахичеванского анклава. Начальник генерального штаба турецких вооруженных сил генерал Д. Гюреш заявил, что готов послать в зону карабахского конфликта столько солдат, сколько попросит правительство Азербайджана [6].

Однако, российское руководство немедленно отреагировало на эти рассуждения, заявив, что оно не допускает вооруженного вмешательства Турции в дела региона.

Реакция Турции на захват армянами Кельбатара была весьма резкой, но все же она не смогла пойти дальше словесных угроз.

Выводы. Представляется, что интересы Турции отнюдь не ограничиваются одним Азербайджаном. За последний период все более ускоряющимся темпами развивались отношения Турции с Грузией. За последние годы доля Турции во внешней торговле Грузии увеличилась в несколько раз, превысив долю России. В рамках проекта TRASECA Грузия еще в 1993 году заключила соглашение с Турцией о создании наиболее короткого железнодорожного маршрута на линии Карс-Ахалкалаки-Тбилиси-Баку, которой существенно расширит возможности транспортной коммуникации Грузии с османским миром. Быстрыми темпами развиваются торгово-экономическая и иные связи Турции с населением Аджарией. Ценность для Турции Грузии, равно как и Азербайджана, определяется выгодным географическим положением, дополняющим ее важным звеном в предполагаемых транспортных коммуникациях. По многим вопросам, связанным с данной проблемой, эти три стороны выступают вместе.

Заметную роль в расширении и укреплении всестороннего сотрудничества между Грузией и Турцией сыграл визит в феврале 1999 года в Анкару представительной грузинской правительственной делегации во главе с президентом Э. Шеварднадзе.

Особенно интенсивно развивается военное сотрудничество между Турцией и Грузией. С этой точки зрения примечателен меморандум о взаимопонимании в вопросах военного сотрудничества между Министерством обороны Грузии и генштабом вооруженных сил Турции, подписанный 15 апреля 1998 года высокопоставленными представителями военных ведомств Грузии и Турции. В нем зафиксирована идея «стратегического» военного партнерства между Тбилиси и Анкарой. Этот документ предусматривает помощь Грузии в формировании материально-технической базы и подготовке кадров грузинских вооруженных сил. В 1998 году Грузию посетила представительная военная делегация Турции во главе с командующим войсками специального назначения генералом Э. Аланом. Вскоре она получила от Анкары грант в 5,5 млн. долларов на ремонт военных объектов, приобретение и совершенствование средств, строительство учебного центра Грузинской военной академии, финансирование грузинской армии. Анкара взяла на себя обязательства финансировать модернизацию полигона в Гори, вести подготовку кадров в турецких военных вузах, а также строительство ряда военных объектов [7].

В том же году в дар погранвойскам Грузии турецкие власти передали морской сторожевой катер. В данном контексте заслуживает внимания растущее число совместных военных учений между Турцией и Грузией, например, «Кавказская Амазония-98», состоявшегося в 1998 году в рамках меморандума в акватории черноморских портов Поти и Батуми.

Цель учений, финансировавшийся Турцией, - отработка взаимодействия в операциях по конвоированию и блокировке судов, представляющих угрозу для транспортировки нефти. Интерес Грузии и Азербайджана к Турции определяется и тем, что это страна является членом НАТО и рассматривается ими в качестве своего рода моста, который может связать их с этой организацией.

Весьма сложно и трудно складываются отношения между Турцией и Арменией. Сохраняется ряд весьма трудно преодолимых преград на пути налаживания нормальных армяно-турецких связей. До сих пор между Арменией и Турцией отсутствуют дипломатические отношения. Камнем преткновения в турецко-армянских отношениях является отказ Турции признать факт геноцида армян в 1915 году в Османской империи.

В результате, между двумя народами сохраняется глубокое взаимное недоверие. Более того, президент Армении Р. Кочарян, придя в 1998 году к власти, пообещал, что этот вопрос будет вынесен на международный уровень и станет одним из геополитических приоритетов Армении [8]. Показательно, что в карабахском вопросе Анкара продолжает занимать подчеркнуто про азербайджанскую позицию.

В дело примирения двух государств пытаются внести свою лепту западные страны.

Турецкое правительство заявило, что с началом 2000-х годов приоритетом внешнеполитического деятельности Турции станут Закавказье и Большой Кавказ в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Газ. «Новые известия», 5.03.1999.
2. Независимая газета, Политэкономика, 1999, № 5.
3. Белый А.В., Ремакль Э. Россия и Западная Европа: геополитические интересы в Кавказско-Каспийском регионе / Европа и Россия: проблемы южного направления. Средиземноморье-Черноморье-Каспий. М., 1999.
4. Olcot M.B. The Caspian's False Promise / Foreign Policy, 1998, summer.
5. Наумов Г. Крах нефтяной политики Баку / Независимая газета, 11.03.1999.
6. Oil & Gas, 11.03.1996; 2.09.1996; 30.13.1996.
7. Независимая Газета, 1.10. 1999.
8. Независимая газета, 26.01.1999.
9. Михаил Сванидзе «История Турции» - Тбилиси 2007.

РОЛЬ ПЕРИКЛА В РАЗВИТИИ ДЕМОКРАТИИ В АФИНАХ

Тугуши Гия Гелаевич, докторант

Батумский государственный университет имени Шота Руставели, Грузия

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5913

ARTICLE INFO

Received: 01 May 2018

Accepted: 17 June 2018

Published: 01 July 2018

KEYWORDS

democracy; Pericle; Athens; People's Assembly; public control.

ABSTRACT

462 year B.C is an outstanding and historical date for the history of humanity because in this year in one of the most significant city-states of Greece, particularly in Athens the democracy was born, not just as a form of state government, but also as a word. The prerequisites for formation of democracy had been existing in Greece before, because Solon, Cleisthenes and other Greek rulers had implemented reforms as a result of which people's rule has been strengthened, the power distribution to various state institutions has been carried out, some bureaucratic mechanisms of governance have been created, but it was only during the Pericles's epoch when the People's Assembly was equipped with unlimited power, not representative but direct democracy was established, within which the decisions on important public issues were made solely by People's Assembly. That is exactly why such form of state governance was called Democracy, which literally means "rule by the people". Any political activity, which aims to change particular state formation and establish new one, requires a leader and such function in that epoch was assumed by Pericles, though we should not forget that he has not used the power which he possessed for his own well-being and he transferred it to the People's Assembly. Pericles did not belong to the category of such political leaders, which tend to usurp the power. Besides, it should be noted, that the self-consciousness of the population of Athens in that epoch was established in such a way that it would not allow power accumulation in one person's hands. Pericles appears not as a ruler who manipulates on Athenians by his power and fights for his own prosperity, but as Athenians weapon for strengthening democracy and equality.

We know that Pericles originated from aristocratic family and he did not lack the wealth, therefore, we can conclude, that he was indeed driven by the great idea to transform Athens social-political reality. We believe that Pericles belonged to the category of leaders with specific idea. Otherwise, he would not have tried to change political system in favor of "Demos" and based on his aristocratic origin, he would have lived in bliss within the unequal, oligarchic state that had existed before.

The reforms implemented during the period of Pericles rule clearly demonstrate impartiality and objectivity of Pericles; a person who wishes to use the power for his/her own benefit would not have implemented such reforms, which empower the People's Assembly and the Council of Five Hundred; during the Pericles rule the rule of introducing and discussing draft law in the People's Assembly was strictly defined. The strictest control on public servants and on institutions was imposed, which meant that before taking positions they had to pass the probation period, and after the end of the term of their authority they had to submit final report to the People's Assembly. If the Pericles has been biased, he would not have introduced such strict control mechanisms; he would have appointed his own friends and trusted persons to the leading positions who would protect his interests and not that of the citizens of Athens. It was exactly the reforms implemented by Pericles, which have revived Athens. It was during his epoch when construction of Acropolis has started, greatness of which we still enjoy nowadays. The city population increased, trade reached its development culmination. In 451 year B.C based on Pericles initiative the People's Assembly adopted a law, according to which a citizen of Athens was considered to be not a person who had just Athenian father but a person whose both parents were the citizens of Athens. He adopted this law so that he could know the exact number of the citizens of Athens in order to avoid unreasonable wasting of the benefits and privileges intended for the citizens. This reform caused decrease of number of the citizens of Athens, thus big budget savings, which enabled Athenians to start grandiose construction works. He has not used the saved amounts for his own well-being.

Citation: Тугуши Г. Г. (2018) Rol' Perikla v Razvitiu Demokratii v Afinah. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5913

Copyright: © 2018 Тугуши Г. Г. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. Известный греческий историк Мария Гьон, Демосса, который наложил на Перикла большой денежный штраф, она отзываясь о нём как о судье самого высокого ранга. В эпохе Перикла и в Афинской демократии суды Гелиэя, которые обсуждали большое количество общественных и частных споров и принимали решения, состояло из граждан Афин. Демосс считался высшей судьёй и поэтому, было невозможно существование более высокой или значительной судебной инстанции кроме Демосса, где можно было бы осудить решения принятие судами Гелиэя. Апелляция было недопустимо. Фундаментальным принципом Афинского государства было отождествление Демосса с Верховным Судьёй. Это вызвало то, что Демосс, оснащённый властью суда, стал доминирующим элементом афинской демократии. В дополнение к великим правам, которые афинская демократия давала Демосу во время правления Перикла. Основное обязательство заключалось в защите существующих законов и поддержании общественного порядка в Афинах. Это основополагающее обязательство сделало афинское процедурное право выдающимся. В случае подачи жалобы в суд гражданином, на него же возлагалось бремя доказательства вины, в противном случае его наказывали денежным штрафом, а иногда более сурово.

Мария Гьон пишет, что Перикл управлял Демосом не используя грубой силы, а дипломатией. В первую очередь он завоевал большую репутацию, репутацию политика, которого не купишь деньгами. Его настолько уважали, что у него не было необходимости осуществления политического правления своим классическим понятием. Его слово и так было законом. Именно поэтому он влиял на Демоссе не ограничивая его свободу, когда он видел, что что-то шло не так нужно, он просто использовал свои ораторские таланты и, таким образом, урегулировал различные ситуации [ΜαρίαΣ. Γιούνη2016:161].

Сократ отрицательно оценивал Перикла и считал его политически недобросовестным человеком (Платон: 516).

Аристотель ставил его ниже Аллепин Тукида, Никисаса и Турамена (Аристотель 1935: XXVIII).

Сократ и Аристотель обычно считаются мыслителями олигархических кругов, поэтому неудивительно, что они воспринимали Перикла и его деятельность таким образом. Но исторические факты говорят о других обстоятельствах:

1. Перикл был аристократического происхождения, из довольно богатой семьи. Он мог удовлетворить свои амбиции и деятельностью в кругу олигархов. У него не было никакого интереса борьбы для усиления полномочий Демосса и становления во главе демократической партии, что заключалось в том, что он был политиком-идеалистом и действительно хотел установить в Афинах всеобщее равенство;

2. История не фиксирует не один факт того, что Перикл несправедливо использовал свою власть или несправедливо наказал что-либо;

3. Он не назначал людей своего круга и происхождения на руководящие должности правительства. Наоборот, в пятом веке до нашей эры, в Афинах на Народном конгрессе принимали самые важные решения жителей Афины, независимо от их происхождения и Имущественного положения.

4. Когда афиняне заподозрили его в несправедливости, он был оштрафован и даже надолго изгнан из Афин.

5. В истории человечества Перикл был человеком, который впервые создал всеобщую, прямую и не представительную демократию.

Конечно, этот факт не могли приветствовать поддержавшие олигархическое управление и именно поэтому они создали миф, что Перикл был тем, кто правил Афинами единолично и был монархом, а не демократом, хотя, как упомянули выше, факты говорят о другом. Перикл в Афинах действительно пользовался большим уважением, но не потому, что его боялись, а потому, что он служил их интересам, а не своим собственным. Лицо, обладающее такими полномочиями, если бы захотел, не отдал бы огромные полномочия Народному Собранию и судам, а использовал бы их для удовлетворения своих амбиций. Равенство, обоснованное в Афинах того времени, не было односторонним, а всесторонним. Богатые и люди аристократического происхождения имели те же права и обязанности, что и Демосс и наоборот. Проблема олигархов заключалась не в том, что они не имели прав и Демосс угнетал их, это не могло быть их проблемой, потому что это было не так. Они были обеспокоены тем, что сами не могли править единолично. Другими словами, они пострадали от равенства в Афинах, так как на протяжении веков они привыкли к исключительному и предвзятому управлению государством. Этот факт подтверждают последующие события и войны в Пелопоннесе. Олигархи делали все, чтобы разрушить афинскую демократию, они даже заключили сделку с врагом и достигли своего.

Основная часть. Перикл действительно был опорой Афинской демократии и её вдохновителем, но не для собственных интересов, а для блага Афинян. Мы считаем преувеличенными роли Перикла ещё по одной причине. Как упомянули выше, общество Афины того времени, по причине некоторых философов и мировоззрения – особо ориентированного на личной и общественной свободы, было готово установить в своём государстве демократию. То есть, модель правления, где люди сами решают свои проблемы и не ждут, когда улучшит его быт, какой ни будь авторитет, лидер или Бог.

В Афинах менталитет людей во времена Перикла был организован таким образом, что ни один из индивидуумов не мог определить будущее государства с его полномочиями.

Греки древней эпохи считали, что мир не был создан для благополучия человека, также не было сверхъестественной силы, которая существовала в мире и старалась помогать людям. Или если существовала, судьба людей его не интересовало. Что касается богов, они только вмешивались в жизни людей, если они сопротивлялись или не выполняли их желания. А это вмешательство не для людского блага, а для препятствия человеку. Кроме того, и боги не всемогущи, потому что до них существовала невидимая судьба, допустившая создание и существование богов. Древние греки не верили в жизнь после смерти, и если они верили, то они признавали, что жизнь на том свете намного страшнее, чем на этом. В 5-ом веке до нашей эры, по существующему в Греции мировоззрением, создание мира началось с хаоса и этот хаос продолжался, что выражалось в старении и смерти человека. Для Греков было неприемлемо существование одного закона бытия, который не меняется и регулирует условия создания идеального общества. Для них также было неприемлемо мессианизм. Они верили, что всё хорошее или плохое должно было, случится здесь, на этом свете, а то что не случится на это свете, их не интересовало. Пусть боги решают проблемы, которые случаются где-то там, на небеса. Боги не могут уладить политические и социальные проблемы, так-как их надо уладить на земле и это требует глубокое знание политики. По их мнению, внутренний мир человечества - это хаос, и невозможно предсказать человеческое действие или его результаты. Афиняне прекрасно понимали, что их действия не определены и не управляются сверхъестественными силами, но за любые действия, которые они совершили, сами-же должны были нести ответственность, исходя из этого, коэффициентом измерения человеческого добра являлось предчувствие или интуиция, а не богами или самим человеком заранее определённый ареал действий [Κορνήλιος Καστοριάδης 1999:23].

Именно такое мышление, которое отрицает авторитетов и которое считает, что все началось на этом свете и заканчивается здесь, привело к установлению демократии в Афинах. Как видно, демократия основана на некоторых предпосылках:

1. Отклоните авторитетов;
2. Преодоление страха смерти и игнорирование существования загробного мира, так-как только так может общество быть свободным и не связанным;
3. Чувство социального равенства, основанного на отрицании авторитаризма. Если Боги не всемогущи, тогда нет и всемогущих людей.

Демократия не может существовать в среде, в которой не мыслят или не могут мыслить свободно. В среде свободно мыслящих людей исключается существование одного человека или политического авторитета, обладающего неограниченной властью. Греческая мифология всегда была полна персонажами и богами, где люди могли быть побеждены, но никогда не отказывались от сражения. Именно такое стремление к свободе, что характерна Грекам, стало предпосылкой установления демократии в Афинах, а не авторитет личности Перикла.

Мате Алексишвили в своей работе «Рабская демократия Афина» называет Перикла Вождём, что является ошибкой. Он пишет: «Перикле был самым прогрессивным представителем Афинской Демократии. В своих речах, произносивших на заседаниях Народного Собрания, Перикл не только теоретически доказывает преимущество демократического управления Афины, по сравнению с другими формами правления, а начиная с 462 года с начало как Вождь радикал-демократической партии, после с 445 года как официальный глава Рабовладельческого государства Афины - практически проводил демократических мер управления руководство страной исходящих от общих теоретических концепцией» [М. Алексишвили 1947:33]. Однако позже сам-же указывает, что «преувеличение роли Перикла и утверждение перевоплощение демократию той времени в монархию, которую и другие историки разделяли как самые старые (Телеклид, Плутарх) и так и новые (Мейер, Белох), конечно неправильно. Оставим другие аргументы и вспомним последние годы правления Перикла, когда его отстранили от должности и даже оштрафовали крупной суммой, чтобы убедиться в том, что в Афинах не существовала почва для монархической власти» [М. Алексишвили 1947: 19,20].

Как оказалось, Мате Алексишвили упоминает противоречивые мнения, потому что Вождя не наказывают и не могут наказать, и они не могут быть изгнаны со своей родины. Более того, учитывая эпоху, в которой жил и работал Мате Алексишвили, слово «Вождь» означало все государство и все три ветви власти - законодательную власть, исполнительную власть и судебную власть. Вождь был самым государством. Следовательно, мы считаем, что автор использует слово в неправильном контексте, более того, Перикл был не просто Вождём, а государственным служащим, нанятым людьми, который служил народу и исполнял волю сообщества. А в таких государствах, где правления осуществляется Вождями, все происходит наоборот, то есть люди будут исполнять волю Вождя и служить ему.

Выводы. Кристус Ригас в своей работе «Демократия Эфлии» подтверждает наше обоснованное мнение. По его словам, в эпоху Перикла власть, которая была дана народу, была неограниченной и безграничной. Она ограничивалась только верховенством закона и ничем иным. Народное

Собрание было высшим политическим органом, и оно принимало решения по государственным и общественным вопросам, внешней и внутренней политики. Никакой другой государственный чиновник не смог принять решения без участия Народного Собрания. Даже самые мелкие вопросы и вопросы государственной безопасности принимались Народным Собранием открыто, публично и прозрачно. Для афинской демократии было неприемлемо создать специальный орган для решения проблем государственной безопасности или доверить безопасность страны отдельным лицам, которые входили бы в состав этого органа. Такую прозрачность Афинской политики многие считали слабостью, так-как враги знали все, хотя это не волновало афинян, они эту открытость принимали как демонстрацию силы афинской демократии [Χρήστος Γ. Ρήγας 2015:72,73].

Форма демократии в Афинах, сложившаяся в эпоху Перикла, в современную эпоху должна стать прочной основой чтобы доказать, что для формирования демократии требуется идеологическая и философская готовность нации, а не усилия одного лидера. Обязанность лидера в реальной демократии - только одна - гарантировать исполнение волю народа, что блестяще выполнял Перикл.

ЛИТЕРАТУРА

1. М. Алексишвили 1947: Рабовладельческая демократия в Афинах, Тбилиси;
2. Платон 2003: Платон, Государство, Издательство «Некер»;
3. Плутарх: Перикл;
4. Аристотель 1935: Аристотель, «Государственный строй Афинян», Кутаиси;
5. Κ. Κορνήλιος 1999: Κ. Κορνήλιος, Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα, Αθήνα;
6. Γ. Ρήγας 2015: Η δημοκρατία του Εφιάλτη, (Η εξουσία των πολιτών) Αθήνα;
7. Μαρία Σ. Γιούνη 2016: Σ. Γιούνη, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Антонюк У. В. к. ю. н., доц.

Україна, м. Івано-Франківськ, Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5914

ARTICLE INFO

Received: 20 May 2018
Accepted: 30 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

environmental impact assessment, environment, environmental rights, environmental protection, ecological safety, ecological expertise.

ABSTRACT

This article analyzes the legal regulation of the environmental impact assessment in Ukraine. In particular, the concept, content and legal nature of the environmental impact assessment are investigated, taking into account the current environmental legislation of Ukraine. The study concludes that the multifunctional value of environmental impact assessment and its multidisciplinary legal content, in particular, environmental impact assessment, can be considered as an independent and autonomous function of environmental management; the basis for conducting the planned activity or refusal in its proceedings; guarantee of environmental rights and interests of citizens; the form of public participation in the adoption of environmentally significant decisions, etc.

Citation: Антонюк У. В. (2018) Pravove Rehulyuvannya Otsinky Vplyvu na Dovkillya v Ukrayini. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5914

Copyright: © 2018 Антонюк У. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Вимогою сьогодення в Україні, у контексті світових глобалізаційних та інтеграційних процесів є реформування екологічних правовідносин з огляду на міжнародні та європейські стандарти охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки, а також апроксимація екологічного законодавства України до європейського законодавства про охорону навколишнього середовища. Позитивною тенденцією у даному контексті стало прийняття довгоочікуваного Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року [1], який набрав чинності 18 грудня 2017 року. Адже, саме даним нормативно-правовим актом було скасовано інститут екологічної експертизи, натомість, було запроваджено нову систему оцінки екологічного ризику, яка дозволяє громадськості на ранніх чи початкових стадіях брати участь в обговоренні планованої діяльності шляхом формування переліку питань, які будуть досліджуватися під час оцінки впливу на довкілля, впливати на вибір альтернативного місця здійснення планованої діяльності, а також на впровадження переліку заходів, які зменшуватимуть вплив на довкілля такої діяльності. У сучасних умовах ще важко оцінювати результативність і дієвість на практиці даного нормативно-правового акту через незначний строк його дії. Водночас, беззаперечною є значущість даної процедури для врегулювання відносин у сфері прийняття екологічно значимих рішень із залученням екологічно зацікавленої громадськості. Крім того, оцінка впливу на довкілля – це європейська модель охорони навколишнього середовища. Тому її запровадження в Україні є надзвичайно важливим і з точки зору євроінтеграційних процесів у контексті гармонізації та апроксимації національного екологічного законодавства до європейських стандартів охорони довкілля. Отже, сьогодні надзвичайно актуальною є постановка питання про

правові засади здійснення оцінки впливу на довкілля, її зміст, сутнісні характеристики та особливості тощо. Саме це і обумовлює актуальність даного дослідження. Метою даного дослідження є аналіз поняття, змісту, юридичної природи та особливостей оцінки впливу на довкілля в Україні.

Результати дослідження. У відповідності до юридичної конструкції, закріпленої Законом України «Про оцінку впливу на довкілля», оцінка впливу на довкілля визначається як процедура, що передбачає:

- 1) підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля;
- 2) проведення громадського обговорення;
- 3) аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, іншої інформації;
- 4) надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля;
- 5) врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності [1].

Тобто, зміст оцінки впливу на довкілля визначається через призму послідовних стадій її проведення зі складанням висновку оцінки впливу на довкілля. Водночас, у даному контексті досить слушним і необхідним є саме п. 5 ст. 2 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», де вказується і про необхідність врахування висновку оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності [1]. Таким чином, констатується значимість цієї процедури постфактум і її вплив на прийняття кінцевого екологічно значимого рішення. Отже, оцінка впливу на довкілля – це процес прийняття екологічно значимого рішення. З цього приводу слід відзначити, що попередня процедура, а саме екологічна експертиза, у випадку коли мова йшла про діяльність, що планується, передбачала також необхідність проведення процедури оцінки впливу на навколишнє природне середовище (далі ОВНС) згідно державних будівельних норм України (Додаток В ДБН А.2.2-1-2603) [2], але на зовсім інших засадах. Так, порядок виконання та підготовки матеріалів ОВНС включав наступні етапи:

- 1) замовник визначає виконавця ОВНС;
- 2) замовник і виконавець ОВНС складають, погоджують і публікують Заяву про наміри із зазначенням переліку очікуваних впливів планованої діяльності; проводять збір і систематизацію наявних матеріалів про стан навколишнього середовища, середовища життєдіяльності населення і господарської діяльності відповідно до переліку впливів; складають завдання на розроблення матеріалів ОВНС з обґрунтуванням обсягів робіт залежно від небезпеки для навколишнього середовища планованої діяльності, її альтернативи (у тому числі відмови від зазначеної діяльності), варіантів розміщення і стану навколишнього середовища;
- 3) виконавець ОВНС виконує роботи відповідно до Завдання на розроблення матеріалів ОВНС і, за результатами цих робіт, готує разом із замовником Заяву про екологічні наслідки діяльності;
- 4) при виконанні ОВНС замовник або, за його дорученням, виконавець ОВНС через органи місцевої влади інформує населення про планову діяльність, визначає місце і порядок проведення громадських слухань, відкритих засідань, збирає звернення громадян, здійснює розгляд та врахування зауважень і пропозицій;
- 5) замовник чи, за його дорученням, генпроектувальник подають матеріали ОВНС у складі проектної документації на узгодження і комплексну державну експертизу відповідно до чинного законодавства [2].

У даному випадку, попередня процедура ОВНС була допоміжним етапом у механізмі проведення державної екологічної експертизи, а точніше – складовою частиною підготовки передпроектної документації і передбачала формальне вивчення громадської думки щодо тих або інших проектів впливу на довкілля. Разом з тим, як зазначається в аналітичному порівняльному огляді європейського й українського законодавства та рекомендаціях щодо впровадження європейських стандартів в Україні, практична реалізація права громадськості брати участь у розробленні ОВНС на належному рівні не забезпечувалася. Перш за все, і інвестори, і розробники ОВНС не розцінювали громадськість як суб'єкта, який може позитивно вплинути на якість проектних документів, і в кращому випадку зводили вимоги законодавства щодо участі громадськості до їх формального виконання із використанням усіх можливих прогалин у нормативних актах для зведення можливості реальної участі до мінімуму [3].

Таким чином, якщо попередня модель ОВНС, яка існувала в Україні до 2017 року, була лише черговим етапом підготовки передпроектної чи проектної документації для більш складного і важливого процесу – проведення державної екологічної експертизи, то в сучасних реаліях законодавець змінив акценти і визначив оцінку впливу на довкілля як автономний та невід'ємний процес прийняття екологічно значимого рішення із залученням громадськості та врахуванням її потреб, інтересів. Саме на таких засадах ґрунтується ідеологія оцінки впливу на довкілля у США та країнах ЄС: перш за все

на альтернативності (варіантності) господарських рішень протягом усього процесу їх прийняття від задуму (ідеї) і до вирішення питання про їх практичну реалізацію з метою оптимізації і раціоналізації, насамперед, капіталовкладень і уникнення безрезультатних витрат економічних ресурсів, а також на тому, що ці рішення формуються і змінюються в залежності від результатів здійснених оцінок впливу [4]. Слід відмітити, що у російському екологічному законодавстві, процедура оцінки впливу на навколишнє середовище і в умовах сьогодення продовжує розглядатись лише як стадія, що передедує обов'язковій екологічній експертизі [5, с. 322-323].

Для того, щоб повною мірою зрозуміти значимість оцінки впливу на довкілля, вважаємо за необхідне детальніше зупинитись на характеристичі її кінцевого результату, а саме – висновку оцінки впливу на довкілля. Як вже зазначалось вище, п. 5 ст. 2 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» вказує про таку важливу ознаку як необхідність врахування висновку оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності [1]. Тобто, констатується дійсна та реальна значимість цієї процедури і її вплив на прийняття кінцевого екологічно значимого рішення. Зокрема, у ч. 2 ст. 9 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» зазначається, що висновок з оцінки впливу на довкілля враховується при прийнятті рішення про провадження планованої діяльності та може бути підставою для відмови у видачі рішення про провадження планованої діяльності [1]. Тобто, даний висновок як дозвільний документ є підставою для провадження планованої діяльності. Більше того, у відповідності до ч. 2 ст. 12 зазначеного вище Закону, порушення процедури здійснення оцінки впливу на довкілля, безпідставне та необґрунтоване неврахування чи неналежне врахування результатів участі громадськості, інші порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля є підставами для скасування висновку з оцінки впливу на довкілля та рішення про провадження планованої діяльності в судовому порядку [1]. Тому, висновок оцінки впливу на довкілля є і підставою для відмови у провадженні планованої діяльності, що безумовно є надзвичайно правильним та необхідним кроком.

Ще однією важливою характеристикою оцінки впливу на довкілля є її гласність. Так, у процесі оцінки впливу на довкілля забезпечується своєчасне, адекватне та ефективне інформування громадськості [1]. Тому можна дійти висновку, що з одного боку, ця процедура є формою участі громадськості при прийнятті екологічно значимих рішень, а з іншого – слугує гарантією забезпечення екологічних прав громадян, зокрема: права кожного на чисте і безпечне для життя та здоров'я довкілля, права вільного доступу до екологічної інформації тощо. Участь представників екологічно зацікавленої громадськості у проведенні оцінки впливу на довкілля має стати яскравим прикладом активної громадської екологічної діяльності, яка в свою чергу є альтернативою державній управлінській діяльності у екологічній сфері, а також невід'ємним інструментом захисту екологічних прав громадян [6, с.70]. Тому оцінку впливу на довкілля необхідно розглядати як неодмінну складову механізму гарантування екологічних прав в Україні. Безумовно, що попередня процедура, а саме екологічна експертиза, також передбачала своїм завданням захист екологічних прав та інтересів громадян і держави (ст. 3 Закону України «Про екологічну експертизу» [7]) та можливість участі представників громадськості у її ініціюванні та проведенні, водночас, досить дискусійним було питання про їхню дійсну результативність і реальну законну можливість впливати на процес прийняття екологічно значимих рішень у процесі здійснення таких процедур.

Також слід вказати і про те, що Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» у п. 2) ст. 1, розглядає громадськість як одну чи більше фізичних або юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи [1]. Це є позитивним кроком і повною мірою відповідає міжнародним стандартам охорони навколишнього середовища і захисту екологічних прав, зокрема, Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської Конвенції) [8]. Водночас, вважаємо за доцільне, щоб Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» оперував ще одним поняттям, яке є важливою гарантією захисту екологічних прав, а саме зацікавлена громадськість – громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі; недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, і вважаються такими, що мають зацікавленість [8].

Більше того, оцінка впливу на довкілля є віддзеркаленням європейської моделі захисту екологічних прав, і центральне місце в ній займають саме представники екологічно зацікавленої громадськості з метою вивчення громадської думки щодо планованої діяльності та її можливих екологічних ризиків у перспективі. Про це прямо зазначалось і на прес-конференції, яка була проведена Міністерством екології та природних ресурсів України у березні 2018 року «Два місяці новому Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Що змінилося після скасування екологічної експертизи?» [9], зокрема: оцінка впливу на довкілля – це європейський стандарт, що гарантує людям, які живуть в околицях, де можливо буде реалізовуватися проект належним чином оцінити, наскільки він буде впливати на довкілля і уникнути будівництва, яке суперечить інтересам територіальних

громад. Тобто, на першому місці мають бути саме екологічні інтереси громадян, виключно лише за таких умов можна гарантувати їхні конституційні екологічні права.

До характеристик оцінки впливу на довкілля слід віднести і сферу її застосування. Так, у відповідності до ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» діє принцип її обов'язковості, тобто, здійснення оцінки впливу на довкілля є обов'язковим у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності, визначеної нормативно, і така планована діяльність підлягає оцінці впливу на довкілля до прийняття рішення про провадження планованої діяльності [1]. Слід зазначити, що у п. є) ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» також закріплено принцип обов'язковості оцінки впливу на довкілля [10]. При проведенні попередньої процедури, зокрема, екологічної експертизи, теж частково застосовувався даний принцип. Так, згідно ч. 3 ст. 13 Закону України «Про екологічну експертизу» [7] здійснення державної екологічної експертизи було обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, перелік яких встановлювався Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства екології та природних ресурсів України і Міністерства охорони здоров'я України. Тобто, принцип обов'язковості екологічної експертизи діяв виключно щодо діяльності та об'єктів підвищеної екологічної небезпеки. При цьому у юридичній літературі дана юридична конструкція неодноразово піддавалась конструктивній критиці з точки зору критеріїв їх визначення [11]. Що ж стосується оцінки впливу на довкілля, то у ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» подано розширений перелік видів планованої діяльності, які підлягають цій процедурі, що розділені на дві категорії, переважною мірою йдеться про види діяльності та об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку [1].

Як зазначає Т.О. Третяк, для того, аби оцінка впливу на довкілля була обов'язковою, повинно мати місце одночасно дві обставини: 1) вид діяльності повинен мати значний вплив на довкілля; 2) вид діяльності повинен бути зазначений у частині другій та третій статті 3 Закону, але у такому розумінні положення частини першої статті 3 Закону суперечить частині четвертій даної статті, згідно з якою «забороняється здійснення планованої діяльності, визначеної частинами другою та третьою цієї статті без оцінки впливу на довкілля та отримання остаточного рішення» [12, с. 147]. Отже, сам факт включення виду діяльності до частин другої чи третьої статті 3 Закону означає обов'язковість проведення оцінки впливу на довкілля для таких видів діяльності [12, с. 147].

Розподіл на категорії видів діяльності для оцінки впливу на довкілля залежить і від ступеня впливу її на стан довкілля, а також органу, який буде видавати висновок з оцінки впливу на довкілля. Крім того, види планованої діяльності першої категорії додатково ще підлягатимуть оцінці транскордонного впливу, порядок проведення якої передбачений ст. 14 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [1] та з урахуванням вимог Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [13], що для вітчизняного екологічного законодавства є інновацією.

Слід вказати, що нормативно також визначено і види діяльності, які не підлягають оцінці впливу на довкілля, а саме: планована діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції на період її проведення, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Окрім того, оцінка впливу на довкілля здійснюється з дотриманням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, з урахуванням стану довкілля в місці, де планується провадити плановану діяльність, екологічних ризиків і прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу (прямого та опосередкованого) на довкілля, у тому числі з урахуванням впливу наявних об'єктів, планованої діяльності та об'єктів, щодо яких отримано рішення про провадження планованої діяльності або розглядається питання про прийняття таких рішень [1].

Звісно, сьогодні ще дуже складно оцінити всі позитивні та негативні аспекти дієвості та результативності процедур щодо оцінки впливу на довкілля, зважаючи на незначний строк дії Закону «Про оцінку впливу на довкілля» [1]. Водночас, за два місяці його дії у Єдиному реєстрі оцінки впливу на довкілля спостерігається наростаюча тенденція подання документів зацікавленими суб'єктами господарювання. На сьогодні вже є 200 розпочатих процедур – це проекти у сфері надрокористування, хімічного виробництва, лісової галузі, енергетичної промисловості, сільське та водне господарство, поводження з відходами та інфраструктурні проекти. Крім того, у профільному міністерстві очікують, що за 2018 рік така кількість досягне до близько 1000 процедур. Якщо порівнювати з нашими сусідами, то в Польщі по цій процедурі у минулому 2017 році було приблизно 1500 заявок [9].

Висновки. Отже, зміст оцінки впливу на довкілля свідчить про її поліфункціональне значення. Зокрема, оцінку впливу на довкілля слід розглядати через призму таких її характеристик як:

- самостійну та автономну функцію екологічного управління;
- підставу для провадження планованої діяльності чи відмови у її провадженні;
- гарантію забезпечення екологічних прав та інтересів громадян;
- форму участі громадськості при прийнятті екологічно значимих рішень.

Такий багатопрофільний юридичний зміст оцінки впливу на довкілля однозначно свідчить про її надзвичайну важливість та значимість у механізмі охорони довкілля. Оскільки, лише за умови врахування усіх цих характеристик, можна стверджувати про дійсну та реальну можливість

запобігти шкоді довкіллю, забезпечити екологічну безпеку, раціональне природокористування, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на екосистему, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Беззаперечним є той факт, що оцінка впливу на довкілля в сучасних українських реаліях є значно прогресивнішою, ніж екологічна експертиза, зважаючи на високий попереджувальний ефект першої, і пропагує європейські цінності в охороні навколишнього середовища, які є надзвичайно важливими та необхідними для України. Водночас, лише за умови формування в Україні відкритої, прозорої та чіткої процедури оцінки впливу на довкілля можна стверджувати про серйозний крок вперед на шляху до європейських стандартів життя. Важливу роль для досягнення цих цілей мають відіграти не лише об'єктивність та неупередженість представників влади, але й чесність та відкритість бізнесових структур, а також високий рівень екологічної правосвідомості та культури зацікавленої громадськості та окремих громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>
2. Державні будівельні норми України ДБН А.2.2-1-2003 Проектування склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zhiva-planeta.org.ua/upload/dbn-a-2-2-1-2003.pdf>
3. Оцінка впливу на довкілля та участь громадськості: аналітичний порівняльний огляд європейського й українського законодавства та рекомендації щодо впровадження європейських стандартів в Україні. / Єжи Єндрощка, Єлизавета Алексєєва, Дмитро Скрильніков. – Львів: ЕПЛ, 2013. — 96 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/eu-2013-10-21.pdf>
4. ОВНС на Заході і в Україні. Відмінності і подібності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://learn.ztu.edu.ua/>
5. Дубовик О.Л. Экологическое право: учеб. / О.Л. Дубовик. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2010. – 720 с.
6. Антонюк У.В. Громадська екологічна діяльність як гарантія забезпечення екологічних прав в Україні / У.В. Антонюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Випуск 35. – Частина 1. – Том 2. – С. 69-72.
7. Про екологічну експертизу: Закон України від 09 лютого 1995 року № 45/95, Закон втратив чинність на підставі Закону № 2059-VIII (від 23.05.2017, ВВР, 2017, № 29, ст.315. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>
8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015/page2
9. Два місяці новому Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Що змінилося після скасування екологічної експертизи? : прес-конференція Міністерства екології та природних ресурсів України, м. Київ, 13 березня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2419890-zakon-ukraini-pro-ocinku-vplivu-na-dovkilla-so-zminilosa-pisla-skasuvanna-ekologichnoi-ekspertizi.html>
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року №1264-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
11. Третяк Т.О. Процедура визначення видів діяльності та об'єктів, що підлягають оцінці впливу на довкілля в Україні / Т.О. Третяк // Право і громадянське суспільство. – 2016. - № 1. – С.112-127.
12. Третяк Т.О. Процедура оцінки впливу на довкілля у проекті Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» / Т.О. Третяк // Право і громадянське суспільство. – 2015. - № 1. – С. 141-197. 147
13. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 21 лютого 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_272

ЕКСТРАДИЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кіцен Наталія Валентинівна, к. ю. н.

Україна, Чернівці, Чернівецький юридичний інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5915

ARTICLE INFO

Received: 14 May 2018
Accepted: 13 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

extermination, offender, legal relationship, state, international treaty.

ABSTRACT

In today's conditions of the development of processes of global internationalization of all spheres of life, the attention of the international community focuses mainly on consolidating the efforts aimed at combating crime, which has recently undergone qualitative and quantitative transformation. The development of communication tools, the emergence of the Internet, the simplification of passport control, the existence of «transparent» borders between the states formed in the former USSR, the imperfection of national mechanisms for combating crime is a far incomplete list of factors that contribute to avoiding perpetrators of criminal prosecution one or another state, criminal liability. Under such conditions, international cooperation of states in the fight against crime plays a special role by providing legal assistance in criminal cases, one of which forms is the extradition of persons, or extradition. For Ukraine, which has recently intensified its actions on the path to integration into the world community, in particular the European Union, the issue is to bring the national legal system in line with the legal standards developed by the international community, including in the field of providing legal aid in criminal cases in the form of extradition. In this regard, there is an objective need for proper and sufficient legal regulation of relations in the field of international legal assistance in criminal cases, in particular those arising in connection with the extradition (extradition), in order to ensure the effective implementation by the Ukrainian side of its contractual obligations and the prevention of the person's ability to avoid criminal liability.

Citation: Kitsen N. V. (2018) Ekstradytsiya v Kryminalnomu Provadzhenni. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5915

Copyright: © 2018 Kitsen N. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Проблема видачі злочинців (у науковій літературі досить поширеним є використання терміна «екстрадиція») є однією з найскладніших серед відносин міжнародної правової допомоги, що пояснюється комплексністю цього інституту. Даний правовий інститут донедавна був невідомий і увійшов у національне законодавство через імплементацію норм міжнародних договорів.

Поява цього інституту в правовій системі України зумовлює необхідність теоретико-правового дослідження суті, природи основних елементів відносин, що регулюються його нормами.

Виклад основного матеріалу. Україна знаходиться на тому етапі розвитку, коли реалії життя диктують потребу реформування як правової системи в цілому, так і окремих її галузей. За цих умов прогалини національного законодавства певною мірою заповнюються не тільки шляхом створення власних правових норм, а й за рахунок норм міжнародних договорів. Укладаючи договори про правову допомогу, наша держава сприяє налагодженню та зміцненню міжнародних зв'язків і розширює свою правову базу. Застосування договорів про правову допомогу у кримінальних справах зумовлене необхідністю тісного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, яка не знає територіальних меж і становить загрозу не тільки окремій державі, а й усьому світовому співтовариству.

Видача злочинця - це передача такої особи державою, на території якої він знаходиться, іншій державі для суду над ним або для застосування до нього покарання.

У наведених визначеннях робиться акцент на тому, що правовідносини екстрадиційного характеру виникають між державами (запитуваною та запитуючою сторонами), які вступають у них

з метою забезпечення реалізації завдань боротьби зі злочинністю. Суб'єкт злочину, що перебуває за межами держави, на території якої або проти інтересів якої було вчинено злочин, при зверненні останньої до запитуваної сторони із запитом про видачу виступає власне не суб'єктом правовідносин, що при цьому виникають, а об'єктом, оскільки дії держав зводяться до фізичної передачі цієї особи одна одній.

Маючи міжнародно-правову основу, екстрадиція реально функціонує як комплексний правовий інститут, який донедавна не був законодавчо закріплений у правовій системі України, тоді як договірна практика вирішення екстрадиційних питань налічує декілька десятиліть. Нинішній стан правового регулювання екстрадиції в Україні потребує не стільки вдосконалення, скільки ліквідації ще наявного у цій сфері правового вакууму. Не останню роль тут відіграє наукова розробка екстрадиційних питань та теоретичне обґрунтування відповідних нормативних приписів. Вітчизняна правова наука на сьогодні не має спеціальних ґрунтовних праць, присвячених інституту екстрадиції у правовій системі України, зокрема її кримінально-правовим елементам, хоча дослідженню цієї багатоаспектної проблеми приділяють певну увагу з відповідним її баченням фахівці різних галузей права. Загалом у юридичній літературі питання екстрадиції розглядалися через призму міжнародного, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого права і рідше - кримінального права, як правило, це мало місце при дослідженні питань дії кримінального закону у просторі.[1.с 12-111].

Перші зародки екстрадиції як явища з'явилися ще в стародавньому світі. Окремі елементи договірної практики вирішення екстрадиційних питань зустрічаються в епоху Середньовіччя. Формування екстрадиції як правового інституту на території Європи починається із XVIII ст. і до середини XIX ст. вона утверджується як правовий інститут, головним чином завдячуючи міждержавним відносинам Франції.

При розгляді інституту екстрадиції в правовій системі України необхідно виходити з того, що підвалини цього правового інституту закладалися впродовж багатолітньої історії української державності. Корені видачі осіб, які вчинили злочини, сягають ще часів Київської Русі, що підтверджує договір, укладений князем Олегом із Візантією 911 р., який фактично є першою спробою договірного врегулювання відносин, що сьогодні прийнято називати екстрадиційними. Закладені в названому Договорі положення подальшого розвитку на території Київської Русі не набули. Надалі окремі елементи нормативного врегулювання екстрадиційних питань пов'язуються із Гетьманськими статтями, зокрема, Переяславськими статтями 1659 р., однак із наступом царату на українські землі можливість розвитку відносин, близьких до екстрадиційних, поступово втрачається. Загалом розвиток екстрадиційних відносин на українських землях, які входили до складу Російської імперії, був далекий від європейських традицій, що склались у цій сфері, і фактично відповідав тому рівню, який був у Російській імперії до реформи її судової системи в 60-х рр. XIX ст. За радянської доби інститут екстрадиції уповільнює свій розвиток, договірне регулювання екстрадиції обмежується взаєминами із країнами соціалістичного табору і тільки з розпадом СРСР створюються умови для переходу екстрадиції як правового інституту на якісно новий рівень розвитку та функціонування в правовій системі України як окремого комплексного міжгалузевого правового інституту.

На сьогодні існує об'єктивна необхідність при визначенні поняття «екстрадиція» виділяти її нормативний та фактичний рівні, що дає можливість вивести цілісну дефініцію екстрадиції. На нормативному рівні екстрадиція – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку із наданням однією державою іншій правової допомоги у кримінальних справах, яка полягає у відданні компетентними органами запитуваної держави компетентним органам запитуючої держави обвинуваченого з метою сприяння забезпеченню належних умов для здійснення правосуддя по тій категорії справ, які відносяться до компетенції останньої, або засудженого для приведення до виконання такого, що набрав законної сили, вироку національного суду запитуючої держави. В такому значенні екстрадиція виступає правовим інститутом, за допомогою норм якого здійснюється регламентація так званих екстрадиційних відносин. На фактичному рівні екстрадиція – це врегульовані нормами права відносини, вступаючи в які одна держава – запитувана сторона – уможливорює [шляхом віддання обвинуваченої або засудженої особи] реалізацію іншою державою – запитуючою стороною – комплексу заходів по кримінальному переслідуванню особи, обвинуваченої у вчиненні екстрадиційного злочину, або спрямованих на приведення вироку, що набрав законної сили, до виконання.

Наведене дає можливість визначити екстрадицію як засновану на міжнародних договорах, загальноновизначених принципах права та нормах внутрішньодержавного права форму міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що надається державою, на території якої знаходиться запитувана (обвинувачена чи засуджена) особа (запитуваною державою), державі, на території якої, громадянином якої або проти прав та свобод громадян якої чи її власних інтересів вона вчинила порушення кримінально-правової заборони (запитуючій державі), і полягає у відданні обвинуваченого з метою сприяння забезпеченню належних умов для здійснення правосуддя по тій категорії справ, які відносяться до компетенції останньої [держави], або засудженого для приведення до виконання такого, що набрав законної сили, обвинувального вироку національного суду запитуючої держави [2.с 463-499].

Використання у вітчизняній правовій науці для позначення досліджуваного правового явища терміна “видача злочинців” є некоректним і таким, що не відповідає основним принципам права, оскільки із застосуванням цього терміна, з одного боку, звужується сфера дії норм даного правового інституту – ним охоплюється тільки той її різновид, коли видачі підлягає особа з метою

приведення до виконання вироку, що набрав законної сили, з іншого боку, використання терміна «видача злочинців» у всіх випадках, коли мають місце відносини, що становлять предмет правового регулювання інституту видачі, призводить до неправомірного визнання злочинцями всіх осіб, які підлягають видачі. За таких обставин для позначення вказаного правового інституту доцільним є застосування терміна «екстрадиція».

Нами встановлено існування специфічного комплексу правових засобів, націлених на забезпечення результативного впливу на відносини, що виникають при співробітництві держав у галузі надання правової допомоги у кримінальних справах у формі видачі особи (екстрадиції). Для позначення останнього ми пропонуємо використовувати термін “механізм правового регулювання екстрадиції”. Нами вивчено іманентні ознаки даної системи, основною з яких є те, що функціонування механізму правового регулювання екстрадиції зумовлюється порушенням особою припису кримінального закону певної держави.

Суттєвою характеристикою механізму правового регулювання екстрадиції, як і будь-якої системи, є притаманна йому структура. Структура механізму правового регулювання екстрадиції відображає форму розташування його компонентів та характер взаємодії їх сторін і властивостей. Механізм правового регулювання екстрадиції як систему утворюють такі компоненти, як екстрадиційні норми, юридичні факти (фактичні склади), екстрадиційні правовідносини, акти застосування екстрадиційних норм та акти реалізації прав та обов'язків.

Основне змістовне навантаження в межах механізму правового регулювання екстрадиції несуть екстрадиційні норми, які в поєднанні утворюють комплексний міжгалузевий правовий інститут – інститут екстрадиції. Комплексність даного інституту зумовлена належністю його норм до різних галузей права як на національному, так і на міжнародному рівнях. На внутрішньодержавному рівні до екстрадиційних можуть бути віднесені окремі норми конституційного, кримінального та кримінально-процесуального права, тоді як на міжнародному рівні екстрадиційними нормами можуть виступати деякі норми міжнародного кримінального та міжнародного кримінально-процесуального права. Певну частку екстрадиційних норм складають матеріальні екстрадиційні норми кримінально-правового характеру, якими визначаються підстави відмови у наданні правової допомоги у формі екстрадиції [З.с.448].

Джерелами екстрадиційних норм є міжнародні договори, міжнародні звичаї, спеціальні закони про видачу (екстрадицію) та інші законодавчі акти (кодекси) відповідної держави.

Висновки. Аналіз стану регламентації екстрадиційних питань в Україні дає підстави зробити висновок про необхідність невідкладного реагування шляхом внесення відповідних змін та доповнень до законодавчих актів, виходячи при цьому з позиції, що захист прав людини, у тому числі особи, яка підлягає видачі, потребує виходу на якісно новий рівень. Враховуючи, що відповідно до ст. 55 Конституції України кожній людині гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, на сьогодні необхідно визначити на рівні закону механізм оскарження безпосередньо до суду дій (бездіяльності) органів, до компетенції яких віднесено прийняття рішення про видачу особи.

Серед основних проблемних питань під час досудового розслідування, що стосуються екстрадиції, є: недостатня законодавча урегульованість окремих процедур екстрадиції; відсутність спеціального договору між Україною і державою, де перебувала особа; відсутність належного фінансування екстрадиції; занадто складний і довготривалий процес екстрадиції; невідповідне оформлення екстрадиційних документів; ненадання або несвоєчасне надання необхідних екстрадиційних документів під час досудового розслідування. На нашу думку вказані проблеми свідчать про важливість теми, науково-теоретичну і практичну значимість розробки положень, що стосуються проблем екстрадиції.

Для удосконалення національного екстрадиційного законодавства необхідно створення окремого спеціального нормативно-правового акту, безумовно узгодженого з відповідними міжнародними нормами, а також внесення змін і доповнень у чинне кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче законодавство. Це надасть можливість привести інститут екстрадиції в Україні у відповідність з сучасними потребами боротьби із злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 12–111.
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: прийнята 22 січ. 1993 р. Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: підпис. 29 берез. 1997 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–499.
3. Костенко Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. / Н. И. Костенко. - М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004. - 448 с.

POPULIST RHETORIC IN GEORGIA'S FOREIGN POLICY: REGIONAL AND INTERNATIONAL DIMENSIONS

Irakli Gorgiladze, Associated Professor

Lasha Bazhunaishvili, Associated Professor

International Relations at Faculty of Social and Political Sciences of the Batumi Shota Rustaveli State University

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5916

ARTICLE INFO

Received: 15 May 2018

Accepted: 18 June 2018

Published: 01 July 2018

KEYWORDS

Georgian Political Parties,
Foreign Policy, Populism,
Russian Propaganda.

ABSTRACT

In recent years, after financial and economic crises in 2008, rising of unemployment, surge of immigration (2011-present) from Middle East, Threat of Terrorism and obstacles with Russia over the enlargement of Euro-Atlantic Communities to the Eastwards significantly activated on new type of Euro-populism. Far-left and far-right parties in EU member states are sharing a criticism of European supranational integration and call for a return to supremacy of nationalism, criticizing common European politics and institutions. In recent years, the West has seen an unexpected rise of nativist populism culminating in the United Kingdom's (UK) vote to exit the European Union, which encouraged "Exit-movements" in other EU member States and strong showing of Marine Le Pen in the French Presidential elections in 2017.

The rise of populism in the European Union (EU) is significantly important for many reasons. The EU is a historically unprecedented supranational unification project. It is quite successful in both, preserving "Lasted Peace", stability and prosperity in Europe, as well as in integrating into the European democratic model the "periphery" countries of Southern and Eastern Europe.

Present article investigates an impact of Euro-Populist Political Rhetoric and Movement upon Georgia's European politics and its aspiration to build the close cooperation with Euro-Atlantic Communities.

After the gaining an independence of Georgia, it was declared its foreign policy orientation directed to the integration into Euro-Atlantic organizations. Georgia is permanently implementing imported reforms (or recommended) from West in order to enforce democracy, rule of law and economic development. But the part of Georgian populist political parties are still protesting declared foreign policy orientation, criticizing European orientations and trying to challenge it. Such radicalized Pre-integration Euro-Skeptic and populist parties are arguing and proving that liberalism, multiculturalism and Liberal Common European (EU) Values are distrusted by EU countries itself such as Great Britain, France, Germany and etc. Moreover, EU-populist activities also correlate with Russia's Anti-EU politics which is directed against the enlargement of the European Union and its close partnership with Eastern European countries especially with Georgia. Kremlin actively is using local Georgian Populist parties in order to increase the Counter-European measures to challenge Pro-European public opinions.

I sum up, European Populist Parties, Russia's Anti-European Propaganda and Georgian Euro-Skeptics populist parties create a danger Triangle which challenges Georgia's national interest and once Declared Foreign Policy Priorities and create threats of increasing Russia's influence on it.

Citation: Gorgiladze I., Bazhunaishvili L. (2018) Populist Rhetoric in Georgia's Foreign Policy: Regional and International Dimensions. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5916

Copyright: © 2018 Gorgiladze I., Bazhunaishvili L. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Methodology. During working on article once again I resonated Georgia's political life surge of debates between Pro-Western and right populist parties (mostly pro-Russian) about country's Euro-Atlantic Orientation caused by public address realized by one of the pro-Russian Populist Party "Kartuli Dasi" (see below) and its leadership.

In order to complete main research goals there was used basic approaches of qualitative and empirical methods. There was collected and studied various materials about political parties, their pre-electoral programs, propaganda materials, official web-sites, official and public statements, and interviews which was giving possibility to portray their political platform and gives opportunity to analyze correctly. There were collected and studied periodical press-materials which gave opportunity to observe development of political events depicting populist expression of several political parties. During analyzing these materials there were used method of comparative and interdisciplinary analyze as well.

Introduction. The world practice reveals that the populist movements are reacting when the country experiences the transition stage in its history. That is when socio-economic activities break old system and new one does not reveal yet a clear contour with a number of circumstances. This indicator creates a richer background for the populist subjects, who are trying to persuade people less aware of the causes and consequences, offended on social life, and realize their own political ideas. Populism offers to alleviate their problems, in many cases by the rebellion way.

The basic features of populism can be considered the following: adjustment people's expectations; primitive loud slogans; appealing of offended people with signs; playing with "expectations"; Priority of solving difficult problems; Confidentiality; Public opinion manipulation and etc.

Populism can be discussed as a political strategy, which politicians are addressing to legitimize the government and switch society from social problems. It is also analyzed as a transitional type of political consciousness, fragmented ideology based on manipulation with popular values in people. It is noteworthy that the populist strategy is effective in the short-term perspective, but it is unacceptable for the development of state policy, because the state cannot solve social problems.

As a result of the collapse of the Soviet Union, populist strategies - leaders and parties, became especially attractive y in new, sovereign countries, who started active exploitation of social and national problems in political goals. Also one potential consequences of populism, especially radical far right populism is its impact on foreign policy. In case of Georgia, we can discuss far right populism in the prism of country's foreign policy course, pro-Western and pro-Russian political forces (including the ruling party), political debate and confrontation.

Populism in Georgia. Foreign Policy Dimension. Today people address populist methods in Georgia not to focus on social justice issues but in accordance with political demands, for the purpose of switching to the problems of the society on the background of the acute economic and political tensions between the West and the Russian Federation current topic for populism is also reflected in foreign policy discourse, which has a significant impact on the country's foreign policy course.

Georgia's modern pluralist political system is represented by various platforms and program political parties. Despite the different ideologies, today populism is almost equally well-versed for the Georgian political spectrum, as regards both internal and foreign policy issues. Significant emphasis is placed on internal social policy on social redistribution, reduction of utility payments and other social benefits incrementalization. Social populism is highly relevant during pre-election campaign and becomes the subject of important debates.

Populistic approaches are particularly widely represented in the field of foreign policy. In this case, three main directions are allocated the pro-Western, national and Eurasian (pro-Russian) platforms parties. The Georgian political spectrum was first demonstrated after 2003, when after the Rose Revolution, the pro-Western political forces came to power in Georgia and announced the country's foreign policy priority to join in the Euro-Atlantic structures (NATO and EU). In addition, Saakashvili's government has widened the door to foreign investments and created a liberal and investment environment in the country for the purpose of attracting them. In his response NATO and EU define foreign policy targeting on promoting democracy, rule of law and economic development in post-soviet Eastern European states.

For harmonization with western standards Georgia actively started reforming of military, political, legal institutional, social and economic system. In parallel, the «ruling elite» persistently applied the country's rapid modernization, Westernization (Europeanization) and the importance of democratization, achievements and foreign political challenges. In addition, it overestimated the possibility of integrating the country into the Euro-Atlantic space in the eyes of the voters, which can be assessed as an influence with populist methods by «elite» on public opinion and voters, which is also an interesting precedent in populism discourse, because populism in the idea represents an anti-elite movement.

The Georgian right-wing populist political spectrum is against «pro-western elite». They unanimously declare that the Euro-Atlantic foreign policy course has been imposed on Georgian population by "elite" and it actually opposes the political will of the majority. The platform of such a political party is mainly built on

the basis of religious (Orthodox Christian)¹ and national self-consciousness, traditions and priority of the values, support the so-called the course of «independent foreign policy» or course of neutrality. They are especially opposed to the spread of liberal values in Georgian society, which is regarded as the enemy of Georgian nativism and self-identity.

Analysis of the pre-election campaign of modern Georgian political spectrum reveals that, the populist propaganda (pre-election campaign) is mainly on the masses (electorate), which can easily convince short-term false promises or are inspired with nationalist spirit or conservative ideas. Thus, in any case it is bet to maintain traditional values and identity, where the manipulation object becomes expectable risks.

Right Populist Georgia Parties. A number of populist political parties and political leaders directly or indirectly involved and spread Kremlin propaganda. These political parties can be divided into two types:

1. Parties with openly pro-Russian agendas and that visit Moscow and meet with Russian politicians (1). Their Agenda is:
 - Normalization of political and Economic Relations with Russia;
 - Establish Direct Dialog Format with break-away regions (Abkhazia and Samachablo);
 - Establishment limited relations with Euro-Atlantic Community and with US;
2. Parties that officially distance themselves from the Russian political elite and declare themselves to be pro-Georgian, pro-neutrality. Their agenda is:
 - Realizing so called “Independent Foreign Policy (there is promoted myth that Georgian government is not independent in its decisions and is controlled by Western Countries);
 - Become Neutral State;
 - Secure National Identity and Traditions;

Despite these differences, both types of political party work towards raising skepticism about Georgia’s European and Euro-Atlantic integration, by portraying it as futile. Instead, they promote Georgia’s so-called Independent, pro-Russian or neutral stance [1]. Their ideological and political platforms are compatible with Russia’s National Interest.

Alliance of Patriot (Patriots of Georgia) is coalition of similar right patriotic parties such as “Traditionalists” (leader Akaki Asatiani), “Free Georgia” (leader Khakhaber Kukava), Freedom – The Road of Zviad Gamsakhurdia (leader Konstantine Gamsakhurdia), “New Cristian-Democrats (Leader Gia Berdzenidze) and “Political Movement of Patriots and Powerful Veterans (leader Gocha Jojua). According to the Ideology, coalition presents right-conservative and on December 19, 2012 as the “Third Power” by initiative of Bidzina Ivanishvili, former Prime Minister of Georgia and leader of ruling political party “Georgian Dream”. Coalition holds Media-sources, namely TV channel (“Obieqtivi”) used for public speeches, statements and addresses.

Party is arranged with simple organizational system lead by chairman (recently holding by David Tarkhan-Mouravi) and Secretary General (Irma Inashvili. Both are leader of coalition). Party organization also includes Secretary and political council where the membership shares all actors and leaders of coalition entities. Party as a qualified electoral entity was founded by the state budget and private donations. **Alliance of Patriot** has been declared that the party is right-conservative political unity aiming enforcement of moderate conservative ideas, Georgian identity, culture, traditions and democratic values (Source: 2016 Pre-election propagandist Newspaper).

Since 2012 Last 3 elections (2014, 2016, and 2017) showed that coalition’s is characterized with dynamic progress (see table 1.). At present coalition is holding 6 mandates in the Parliament of Georgia (6 mandate), one mandate in the Supreme Council of Ajara Autonomous Republic and representatives in Municipality City Councils across the Georgia.

Table 1. Source: Election Administration of Georgia (Source: <http://cesko.ge>) [2]

№	Type of Election	year	Received vote (%)	Overall Results
1	Local Elections	2014	4.72	forth winner party
2	Parliamentary Elections	2016	5.01	third winner party
3	Local Elections	2017	6.56	forth winner party

Coalition and its leaders are the most famous with its anti-Western statements, initiatives and activities. They actively are using all resources including pre-election agitations, Parliamentary Tribune and Media sources. One of the party leader Irma Inashvili is a founder of TV Obiektivi which is the most important

¹ Georgia’s Orthodox Church is also divided into two camps. One part is anti-Russian and considers Georgia’s western orientation essential and vital for national security and stability. But another part strongly criticizes and condemns rapprochement with Western world and simultaneously drastic distance from Russia. This type of clergy is inspiring quasi-national and populist forces in Georgia.

tool for disseminating coalition's political platform and populist approach regarding to the Georgia's foreign policy orientation. In 2017, members of coalition (David Tarkhan-Mouravi, Ada Marshania (MP), Emzar Kviciani (MP) visited Moscow twice (first in July and for the second time in October) and met with Russian colleagues, namely with chairman of Duma's committee on Eurasian Integration. During the meeting parties discussed the strategy to improve the relations between Georgia and Russia. After returning back they presented initiative of creating NATO-Georgia-Russia format in order to reduce tension in the region.

Their main foreign policy messages contain populist appeals such as:

- "I'm Georgian and I want to keep national identity, faith, traditions and values... We must stay as Georgians..."
- "We are little state and we have to adopt balancing policy between great powers".
- „We must say to NATO – we will continue cooperation but we do not deepen relations, we do not build a new centers (military exercise center, education center and etc.) We should not do anything that will lead to the collapse of Georgia. Georgia can eventually die. They (meant NATO and the EU in mind) could not help the Ukraine and how they will assist us?! They will leave us too!"; [3]

Another Political Unity with similar populist platform such as Alliance of Patriots is **Democratic Movement – United Georgia**. Political Party (PP) was established by former Speaker of Georgia's Parliament Nino Burjanadze. PP is right-conservative political unity based on Idea of National Solidarity and Integrity, aiming reinforcement of traditions, national and democratic values. Organization arrangement is simple. Main ruling body is Main Council. High rank officials are chairman (Nino Burjanadze) and Secretary General (Gigla Baramidze). Besides there existed Consultative body "Darbazi (Hall) which mainly composed with public figures. Party's supporters are people sharing their political vision [4].

Since 2012 Last 4 elections (2014, 2016, and 2017) showed that coalition's is characterized with inconstant results (see table 2.)

Table 2. Source: Election Administration of Georgia [5]

№	Type of Election	year	Received vote (%)	Overall Results
1	President Election	2013	10.18	Third according to collected votes
2	Local Elections	2014	10.22	third winner party
3	Parliamentary Elections	2016	3.54	Couldn't pass barrier
4	Local Elections	2017	2.59	Sixth place

Democratic Movement – United Georgia presents itself a major non-parliament right Euro-Skeptic Populist Party. Main foreign policy agenda was going to transform Georgia into the neutral state, aiming rejection of close cooperation with Euro-Atlantic Communities. Leader of the party visited Moscow several times and met with leaders including Vladimir Putin in 2010, soon after Russian Aggression in 2008.

The rhetoric of Democratic Movement – United Georgia's leader is based on the postulates of pro-Russian propaganda. The key message is that Georgia's efforts for membership in European and Euro-Atlantic structures finished without any results; the west – the EU and the US – are trying to cheat Georgia, use it as an instrument in their fight against the Russian Federation. Moreover, unlike other anti-western forces, Nino Burjanadze neither denies the welfare of the West, nor the benefits of EU membership, but says membership of Georgia in Euro-Atlantic organizations is unrealistic and considers Russia as a better alternative. In 2016 Nino Burjanadze presented its new foreign policy agenda known as Georgia's Out-of-Block Status which essentially means rejecting of any strategy to become member of any military organization [6]. In 2016 during the parliamentary pre-election period Democratic Movement – United Georgia demanded to amend 98th article of Georgia's Constitution and made additional record as 5th paragraph which would legitimize Georgia's **Out-of-Block** Status (in contrary former ruler party of Georgia (2003-2012) United National Movement demanding ensure constitutional guarantee of keeping Euro-Atlantic Foreign Policy Direction):

Draft of amendment: Due to the territorial integrity and security purposes, Georgia is not a member of any international military block or alliance. It is not permitted to place any military block of the country and military units of the alliance. Polling status operates at the territorial borders of recognized Georgia as of 1991. [7]

Idea of Georgia's Neutrality is most favorable for Kremlin because it is one of the "Soft tool" of deterring Georgia to become the part of NATO. It is well-known strategy - "Neutralize through Neutrality" used by Soviet Union during Cold War towards Austria and Finland.

Recently one of the anti-western populist resonant published the leader of political party "Kartuli Dasi" Jondi Baghaturia and prominent public figure, which was made for accredited diplomatic missions and international organizations. Authors in the populist manner condemn Georgia's Western Choice:

«We have the honor to inform you that Georgia is a country of ancient civilization. The first Georgian state, the Kingdom of Colchis was created more than 3,500 years ago, and since then, Georgians, with other old and younger nations, are creating the world civilization, science and culture, fighting for the preservation of language, homeland and religious to maintain territorial integrity of the country. We have lost the losses in this long struggle and lost our lives, we have a number of enemies and military-political allies, for which we, Georgians, never lamented.

At the end of the eighties, when the Soviet Union collapsed, Georgia was the most powerful economy country, its people were wealthy and the population was around 5.5 million.

Pro-Western policy and Georgians' aspirations toward the NATO military alliance have complicated Georgia's relations with neighboring Russia and that was precisely because of the destabilization of Georgia's territorial integrity, created socio-economic problems and slowed down the development of the country, people became poor and the population fell below 4 million. Nevertheless, Georgians have never been liable to the military-political and economic interests of the NATO member states, which we can not say about the military alliance itself. After the August 2008 war, the large stpart of the population are disappointed. However, it was unexpected the proposal by the US Embassy and its expert, Mr Luk Koeff, to join Georgia's NATO, without security guarantees according to the Article 5 and 6 of the Alliance Charter. Georgia, unilaterally, has spent quite a long time in the past 30 years due to partnership with NATO. We think that the alliance should be bilateral. So the suggestion is extremely incorrect and does not fit into relationships between allies.

Moreover, risks will increase and the threat of military conflict will threaten the rest of the country, and in this case how can we expect assistance, we already have the experience of 2008.

NATO is a military alliance. Its membership, first of all, is due to the illusion of security guarantees for the Georgian population and if these guarantees do not spread to Abkhazia and Tskhinvali, then it is interesting to know what is the benefit for the people and the state.“ [8]

Official Declaration of “Qartuli Dasi”
01.03.2018

Thus, analyzing political reality in Georgia could be concluded as paradoxical, but it is fact that with its nature Georgian nationalism, powered by Georgia's far right populist parties, is not anti-Russian (besides fact that Russia twice annexed independent Georgian state first in 1801 and second time in 1921), several times violated sovereignty, in 2008 invaded and occupied 20% of Georgia's territories). In contrary, mostly Georgian nationalism was influenced by Russian historically long-time propaganda (since Soviet occupation) and directed to anti-Western dimension, also addressed against Georgia's free choice, harming its security, stability and prospect of further development.

Conclusions. Thus, the analysis of this issue, considering the Georgian reality, gives us the basis to say, that populist technologies allows Georgia's ultra-right populist political parties to develop its own political vector with the outside world on the background of confrontation between Russia and the West (Fight for maintaining or establishing positions in the post-Soviet space). However, it is also evident that populist strategies are effective in the short term, so it is usually actively used in pre-election campaigns. While elaborating state policy, it can make public opinion move away only for some period from actual social problems, which should be returned sooner or later, but in other, not too favorable economic and political conditions.

REFERENCES

1. Catherine Kane, Caitlin Kane, C., & McCulloch, C. (October, 2017). Populism and Foreign Policy: Deepening Divisions and Decreasing Efficiency. *Global Politics Review*, 3(2), pp. 39-52;
2. <http://cesko.ge/eng/elections/2017>; <http://cesko.ge/eng/elections/2016>; <http://cesko.ge/eng/elections/2014>;
3. Pre-election propagandist Newspaper of Georgia's Patriot's Alliance (2016), Tbilisi, Georgia;
4. Official Web-site of Democratic Movement – United Georgia party - <http://www.democrats.ge/en>, accessed time 26.02.2018;
5. <http://cesko.ge/eng/elections/2017>; <http://cesko.ge/eng/elections/2016>; <http://cesko.ge/eng/elections/2014>; <http://cesko.ge/eng/elections/2013>;
6. “Nino Burjanadze- Democratic Movement has started collecting signatures about out-Of-Block status.” Democratic Movement - Free Georgia, 5 Sept. 2016, www.democrats.ge/en/component/content/article/68-news2/105330-qnino-burjanadze-democratic-movement-has-started-collecting-signatures-about-out-of-block-status.
7. Source: 2016 Pre-election propagandist Newspaper of Democratic Movement – United Georgia, www.democrats.ge;
8. <http://rustavi2.ge/ka/news/98070>, Accessed time: 01.03.2018;

AMNESTY AHEAD FOR UKRAINE: ISSUES OF NON-GRANTING

Oksana Vasylchenko, Doctor of Law

Ukraine, Professor of the Department of Constitutional Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5917

ARTICLE INFO

Received: 06 May 2018
Accepted: 25 June 2018
Published: 01 July 2018

KEYWORDS

amnesty, de-occupation, the Donbas, crimes, Law of Ukraine

ABSTRACT

The study was aimed to examine one of the most crucial issues in the long-awaited process of de-occupation and reintegration of the Donbas – amnesty. The author analyses how this issue is regulated in Ukraine and the generally recognized grounds of non-granting amnesty under international law to keep in mind for the lawmakers in Ukraine in future. The piece also refers to the first practical aspect of the general de-occupation process presented at the governmental level – the “Small steps mechanism” by the Ukrainian Minister of Interior.

Citation: Vasylchenko O. (2018) Amnesty Ahead for Ukraine: Issues of Non-Granting. *Science Review*. 6(13), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_sr/01072018/5917

Copyright: © 2018 Vasylchenko O. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. In Ukraine, politics and law must go hand in hand today as never before. Therefore, it is especially important to analyze the theoretical principles of regulation of the acute problems of our society, by monitoring the tendencies towards their practical applications. Thus, the problem of amnesty is of considerable interest and can be considered as an element of an integrated and multi-stage process of reintegration of the temporary occupied territories of Donetsk and Luhansk regions. Since the reintegration of not exclusively the territory is at stake, but also of the people who reside there, it is necessary to turn to the issue of their return to the legal field of Ukraine and the return to normal peaceful life in general.

In connection with the events taking place in the east on Ukraine, the course and content of the talks on the settlement of this situation in expert circles have intensified discussions about the possible implementation of an amnesty or provision of immunities for armed units that temporarily control the territory of certain districts of Donetsk and Luhansk oblasts.

Research results. One of the senior officials of Ukraine who have initiated the all-round discussion of the reintegration and de-occupation of the Donbas is Minister of Interior of Ukraine Arsen Avakov. We believe since he oversees the work of such crucial for the whole process of de-occupation agencies such as the National Police of Ukraine, State Border Guard Service of Ukraine, National Guard of Ukraine, it is interesting to pay attention to his strategy of de-occupation labelled “Small Steps Mechanism” [1]. According to the Minister, 60% of people in the occupied territories want to return to Ukraine, 20% - are afraid of a transitional period, and another 20% - want Russia. He wants the society to understand clearly that the occupied Donbas is Ukraine and its inhabitants are Ukrainians [2]. He names the adoption of the Law on amnesty among important steps to ensure that all those who have not spilled blood of our fellow citizens could have a pardon from the state. Therefore, the baseline thesis that the authorities should take care of the people on both sides of the “demarcation line” is as vital as ever.

First, it is necessary to find out the meaning of the term “amnesty”. The word “amnesty” is of Greek origin “amnesia”, which means quick forgetting about a crime that has already been punished under criminal law.

The thematic manual prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) suggests understanding amnesty as the legal measures that apply to:

- (a) Prohibition of future prosecution and, in some cases, filing a civil action against certain persons or categories of persons in connection with the said crime committed prior to the declaration of the amnesty;
- (b) Release, which has a retroactive effect and applies to previously established criminal liability.

Amnesty does not exempt from criminal liability for crimes that have not yet been committed, otherwise it would be regarded as an incentive to violate the law.

The specified definition of an amnesty differs from the pardon, an official act, which frees the convicted offender or offenders from serving a sentence (punishment) completely or in part, without thereby reversing the corresponding conviction. Often, states use a wide range of terms, including pardon and charity, to refer to laws that fall under the definition of amnesty [3]. Under Ukrainian law, pardon is an individual act against a specified person, and the amnesty applies to all persons who fall into a particular category [4].

In Ukraine, two laws regulate the issue of amnesty: the Law of Ukraine "On the Application of Amnesty in Ukraine", as well as the Law of Ukraine "On Amnesty in the Current Year". The first law sets the general rules for the application of amnesty in Ukraine. According to the Law of Ukraine "On the Application of Amnesty in Ukraine", nobody releases anybody - the law only establishes rules for the adoption of periodic laws "On the application of amnesty in the current year".

The Law of Ukraine "On the Application of Amnesty in Ukraine" stipulates that an amnesty is a total or partial exemption from criminal liability and punishment of a certain category of persons convicted of a crime or criminal proceedings in respect of which investigation, pre-trial investigation or trial is being conducted by the bodies of inquiry, pre-trial investigation or trial, but not considered by the latter, or considered, but the sentences against these persons have not come into force.

In addition, the law states that an amnesty cannot be granted more than once a year (accordingly, the notion that an amnesty is granted every holiday or before elections is not true). In addition, the law establishes who can be freed by amnesty, and who is not.

The exemption of prisoners by amnesty is also governed by the Law "On Amnesty in the current year". Such a law can only be adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine and signed by the President. As a rule, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the people's deputies, as well as other bodies of state power, can initiate adoption of the law [5].

Moreover, the Law "On Amnesty in the current year" determines who is subject to amnesty and such criteria may vary.

So far, in Ukraine, the amnesty was granted in 2016, 2014, in 2011, 2008, 2007, 2005, 2003, 2001, 1999, 1998 and earlier.

Article 1 of the "Law on Amnesty in 2016" provides for the following categories of people to be granted amnesty:

- a) those who at the time of the commission of the crime were minors;
- b) women pregnant at the date of entry into force of this Law;
- c) not deprived of parental rights, which, on the day of the entry into force of this Law, have children under 18 years of age, disabled children and / or adult children, a daughter recognized as a disabled person;
- d) people who, on the day of the entry into force of this Law, have been recognized by the established procedure as disabled persons of the first, second or third groups, as well as patients with an active form of tuberculosis (dispensary categories 1-4), oncological diseases (III, IV stages according to the international classification of TNM), AIDS (III, IV clinical stages according to the WHO classification) and other serious illnesses that impede the punishment and fall within the definition of the List of Diseases which are the basis for submitting materials on the release of convicted persons from further serving a sentence to the court, included in Annex 12 to the Procedure for the Provision of Medical Assistance to the Sentenced to Detention, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine, Ministry of Health of Ukraine of August 15, 2014, No. 1348/5/572;
- e) people who on the day of the entry into force of this Law reached the retirement age, established by Article 26 of the Law of Ukraine "On Compulsory State Pension Insurance";
- f) veterans of the war (combatants, war invalids and participants of the war subject to the Law of Ukraine "On the Status of Veterans of War, Guarantees of Their Social Protection");
- g) participants in the liquidation of the consequences of the accident at the Chernobyl Nuclear Power Plant and victims of the Chernobyl disaster - persons subject to the Law of Ukraine "On the Status and Social Protection of the Chornobyl-affected Citizens" and similar laws of other states-former republics of the USSR;
- h) who, on the day of the entry into force of this Law, have one or both parents who have reached the age of 70 years or have been recognized as disabled by the first group, provided that these parents do not have other able-bodied children" [6].

In other words, participants in military operations that "defended the sovereignty and territorial independence of the country and did not commit serious crime" are granted amnesty, which is a novelty of this law in comparison to previous laws. The issue of committing serious crimes before granting amnesty should be carefully considered.

Under international law and UN policy in this area amnesty is unacceptable if it:

- (a) prevents prosecution of persons who may be held criminally liable for war crimes, genocide, crimes against humanity or gross violation of human rights, including purely gender-based violations;
- (b) violates victims' right to an effective remedy, including reparation;
- (c) restricts the right of victims and society to know the truth about the violation of human rights and humanitarian law. In addition, amnesties aimed at restoring human rights should be designed in such a way as not to restrict the restoration of the right and not to contribute to the preservation of the initial violations in any way.

A number of universal international human rights treaties and humanitarian law stipulate that States parties should provide for the punishment of committing specific offenses by instituting criminal proceedings against suspected offenders in their national courts or by transferring suspects to prosecutions within other relevant jurisdictions. It is generally recognized that amnesty excluding prosecution for a crime that is subject to such an obligation is a violation of the relevant treaty. Amnesty in cases of gross human rights violations and serious violations of humanitarian law may also be considered a violation in terms of customary international law.

In addition, an amnesty that impedes the acquisition of civil remedies will be a violation of the provisions of these treaties. In their turn, victims of genocide and other human rights violations enjoy the right to an effective remedy, including reparation, in accordance with the general international law.

Here is a brief overview of human rights violations that may not be pardoned by the amnesty:

1. Genocide

Amnesty for genocide will be in violation of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 1948 and the rules of customary international law.

2. Crimes against humanity

Amnesty for crimes against humanity will not meet the obligations of the state under various treaties and may not comply with the current obligations of the state under customary international law.

At the same time, it should be noted that despite the fact that crimes against humanity are covered by various international treaties, including the statutes of all international and mixed criminal tribunals, starting with Nuremberg, they have not yet become subject to a treaty similar to the Genocide Convention. Such crimes are recognized, for example, in the preamble of the Rome Statute of the International Criminal Court as most serious crimes of concern to the international community as a whole must not go unpunished and that their effective prosecution must be ensured [7].

Amnesty, which exempts from punishment for crimes against humanity and / or does not provide civilian remedies, will also not be in line with the obligations of States parties under a number of key human rights treaties, including the International Covenant on Civil and Political Rights and the American Convention about human rights, which, although they do not contain a specific mention of this international crime, can be interpreted as punishing for crimes against humanity.

3. War crimes

Amnesties exempt from prosecution of war crimes are serious violations of international humanitarian law, whether they are committed in international armed conflicts or armed conflicts of a non-international character, inconsistent with the obligations of States under the 1949 Geneva Conventions and 1977 Protocols to them and may also constitute a violation of the rules of customary international law.

War crimes are serious violations of the laws of war, also known as the norms of international humanitarian law. These norms apply to international and non-international armed conflicts. In accordance with the laws of war, certain violations are considered so serious that they result in individual criminal liability, both at the domestic and international levels. War crimes are usually considered to be serious violations of *jus in bello*, aimed at protecting persons who are not involved or have ceased to participate in hostilities, as well as norms limiting means and methods of warfare.

4. Torture

Amnesty for torture will violate the obligations of States parties to the Convention against Torture and other treaties and may also be a violation of customary international law.

The 1984 Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment obliges States to “ensure that all acts of torture are offences under its criminal law” (Article 4) [8]. This obligation also applies to an attempt to commit torture and to an act by any person which constitutes complicity or participation in torture. Each State Party shall make these offences punishable by appropriate penalties which take into account their grave nature [8].

If a State Party detects in a territory under its jurisdiction a person suspected of committing any of these crimes, such State shall either extradite a suspect or refer the case to the competent authorities.

In addition, the Convention against Torture requires States to ensure that victims of torture receive reparation and have the right to just and adequate compensation, including facilities for maximum full rehabilitation. In the event of death of a victim because of torture, the right to compensation is granted to persons who are detained.

5. Enforced disappearance

Amnesty for enforced disappearance contravenes the provisions of the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance of 2006 and other existing treaties and may also be in violation with customary international law.

The 2006 Convention contains detailed provisions concerning prosecution and punishment in connection with enforced disappearance (and also for incitement, inducement, complicity).

According to the convention, victims can obtain prompt, fair and adequate compensation for damage and reparation (Article 24) [9].

In addition, enforced disappearances are a violation of such universal instruments as the International Covenant on Civil and Political Rights, as well as relevant regional agreements, even if the term “enforced disappearance” is not directly mentioned in these agreements.

The European Court of Human Rights has not yet made a final decision whether an amnesty violates the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. However, an amnesty restricting the right of victims to obtain effective remedies for violations of the Convention will undoubtedly be in violation of Article 13 (“Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity” [10]).

Regarding certain violations of the European Convention, the European Court has repeatedly stated that States parties must conduct a thorough and effective investigation in order to establish and punish perpetrators [11]. In particular, the court emphasized the need for such investigations in cases involving serious ill-treatment, including rape and other forms of torture, a significant risk of enforced disappearance and violations of the right to life [12; 13].

The granting of an amnesty is a legitimate legal and political instrument that has specific legal consequences for the amnesty. International practice suggests that even the state’s amnesty of persons accused of committing international crimes does not provide for the absolute dismissal of such persons from liability, given that international crimes encroach on universal values, the responsibility for which can not be canceled by any state [14, c. 315].

Conclusions. Therefore, the purpose of the amnesty is to stabilize the political situation in the country, mobilize, disarm and bring the conflict to an end, restore human rights, prevent the prosecution of certain crimes, and encourage the return of political emigrants. However, it should also be borne in mind that granting amnesty does not always lead to the expected results.

Amnesty does not apply to the perpetrators of such crimes as genocide, crimes against humanity, war crimes, torture, enforced disappearances, and some others. Amnesty also can not violate the right of specific victims or of society as a whole to know the truth about the violation of human rights. Every nation has the right to find the truth about the commission of horrible crimes and their circumstances and the reasons that led to systematic violations of human rights.

As far as Ukraine is concerned, amnesty in Ukraine is a step towards general reconciliation of the society given serious work and understanding within the society is completed. The step looks like a serious move in the path of general reestablishment of sovereignty of Ukraine and going back to normal post-conflict reality.

REFERENCES

1. АРСЕН АВАКОВ: 60% ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ, ХОЧУТЬ ЖИТИ В УКРАЇНІ (ФОТО, ВІДЕО) / Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/14020_Arsen_Avakov_60_lyudey_yaki_prozhivayut_na_okupovaniy_teritorii_hochut_zhiti_v_Ukraini_FOTO_.htm.
2. Стратегія відновлення цілісності України і деокупації Донбасу. «МЕХАНІЗМ МАЛИХ КРОКІВ» / Національна Гвардія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ngu.gov.ua/ua/news/strategiya-vidnovlennya-cilisnosti-ukrayiny-i-deokupaciyi-donbasu-mehanizm-malyh-kroki>.
3. Управление Верховного Комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека. Механизмы обеспечения верховенства права для постконфликтных государств. Амнистия [Электронный ресурс] / Организация Объединенных Наций. – Режим доступа: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Amnesties_ru.pdf.
4. Ніколаєнко Т. Амністія та помилування як підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання / Т. Ніколаєнко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 68-71.
5. Гутгарц Е., Амністія 2014 [Електронний ресурс] / Е. Гутгарц // Простоправо. – Режим доступу: http://www.prostopravo.com.ua/pravonarusheniya/stati/amnistiya_2014.
6. Закон України «Про амністію у 2016 році», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 37, ст.378.
7. Preamble / Rome Statute of International Criminal Court. - Mode of access: http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/preamble.htm.
8. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. - Mode of access: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>.
9. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. – Mode of access: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pages/ConventionCED.aspx>.
10. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols No. 11 and No. 14. – Mode of access: <https://rm.coe.int/1680063765>.
11. Мусаева и др. против России, No. 74239/01, решение от 26 июля 2007 года, пункты 85-86 и 116.
12. Aydin v. Turkey, No. 23178/94, Judgement of 25 September 1997, para. 103.
13. Assenov et al. v. Bulgaria, No. 24760/94, Judgement of 28 October 1998, para. 102.
14. Antonio Cassese, International Criminal Law» [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.columbia.edu/itc/ce/s6403/antonio_cassese.pdf. – 2003.

Open Access Peer-Reviewed Journal

Science Review

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr

6(13), July 2018

Vol.2

SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

RS Global

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Academia.edu

BIBLIOTEKA
NARODOWA

Passed for printing 26.06.2018. Appearance 01.07.2018.

Typeface Times New Roman.

Circulation 300 copies.

Publisher RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland, 2018

Numer KRS: 0000672864

REGON: 367026200

NIP: 5213776394

<https://rsglobal.pl/>